

IX/79a

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI KRAJINI Z VIDIKA
OCENE NARAVNIH IN SOCIALNOEKONOMSKIH MOŽNOSTI

A.Černe, I.Piry, mag.D.Plut

Ljubljana, 1983

Med sistemskimi pristopi, ki temeljijo na celovitejšem vrednotenju pokrajine z vidika različnih gospodarskih panog in ostalih funkcij pokrajine predstavlja pomembno mesto določevanje pedosekvenc kot sistemov krajine (Stritar, 1982; 1974). Določena homogenost pokrajine izhaja iz tipov prsti, ki se jemljejo kot vodilni kriteriji, ne glede na tip pokrajine, vendar se podrobneje opredelijo tudi ostale sestavine pokrajine. Stritar (1982) definira krajinske sisteme (pedosekvence) v Sloveniji kot rezultante časovne prostorske dimenzije, v tisočletnem procesu pa so tla oziroma njihova kakovost odigrala odločujočo vlogo zlasti pri t.im. odprti (po) krajini. V sorodno skupino raziskovalnih metod pokrajinskega kompleksa uvrščamo pokrajinsko - ekološke raziskave, ki ocenjujejo razmerja med posameznimi pokrajinotvornimi elementi (litološka sestava, relief, prst, klima itd.) z vidika celotne pokrajine, v ospredju pa je tisti pokrajinotvorni faktor, ki je v določeni pokrajini dominanten (Barsch, 1966; Gams, 1975; Flut, 1980).

V sistemski analizi, ki prerašča sektorske pristope se vse bolj uveljavlja prepričanje, da je potrebno ob oceni naravnega potenciala oceniti tudi ekološke posledice predvidenega gospodarskega razvoja in upoštevati družbenogeografske sestavine pokrajine (prebivalstvo, materialna infrastruktura). Po mnenju McHarga (1969) naj bi pri izboru namenske rabe pokrajine odločili tudi t.im. "non-price" faktorji. Patri in Ingmire (1972) pa sta izdelala sistem zgodnjega opozarjanja, ki nas opozarja na bodoče konflikte v pokrajini. Marušić (1976) ugotavlja, da nam načrt rabe pokrajine daje šele združevanje obeh vidikov primernosti - model privlačnosti in model ranljivosti pokrajine. Haggett (1974) upravičeno opozarja, da bo potrebno v realnosti vse bolj razmišljati o integraciji različnih vrst rabe pokrajine, vendar se premalo zavedamo dejstva, da so določene rabe pokrajine praktično nezdržljive (urbanizacija - kmetijstvo).

- naselja šestega tipa stopnje infrastrukturne opremljenosti so po demografski in zaposlitveni strukturi le izjemoma naselja, ki imajo ugodno strukturo posameznih elementov. Podobno velja tudi za naselja v sedmem tipu infrastrukturne opremljenosti;
- še slabšo strukturo izražajo naselja, ki so opremljena z avtobusno postajo, vodovodom in električno energijo. Več kot 70% vseh naselij je v dvajsetletnem obdobju doživelo upadanje prebivalstva. Pri ostalih elementih pa prevladujejo povprečne ali pa podpovprečne vrednosti. Manj ugodna strukturo imajo ta naselja v pogledu staranja prebivalstva in deležu zaposlenih v združenem delu;
- Planina in Otok, ki sta opremljena z električno energijo in vodovodom sta v depopulaciji, indeks staranja imata pod demografskim pragom, visok delež aktivnega kmečkega prebivalstva, majhno število zaposlenih ter nadpovprečni delež zaposlenih v združenem delu;
- med petinštiridesetimi naselji opremljenimi z vodovodom in elektriko (tip 10) je kar 77,7% naselij, ki so doživela v obdobju 1961-1981 depopulacijo, 22,2% naselij z indeksom staranja pod demografskim pragom, 44,4% naselij z visokim deležem aktivnega kmečkega prebivalstva in 43,3% naselij z podpovprečnim številom zaposlenih, prav takšen delež pa je v naseljih z povprečnim deležem zaposlenih v združenem delu;
- naselja v enajstem tipu so podobna glede demografske in zaposlitvene strukture predhodnim naseljem, s to razliko, da je delež naselij z upadanjem števila prebivalstva še večji (nad 83,0%) kot v prejšnjem primeru;
- naselja v dvanajstem tipu so praviloma naselja z izredno majhnim številom prebivalstva, z močno depopulacijo in visokim indeksom staranja, velikim deležem aktivnega kmečkega prebivalstva ter majhnim številom zaposlenih prebivalcev;
- podobno, kot smo spoznali v primeru naselij z najboljšo stopnjo in frastrukturne opremljenosti, velja sicer v nasprotnem primeru tudi za naselja z najslabšo stopnjo opremljenosti. V teh naseljih prevladuje oziroma je značilna neugodna struktura glede vseh elementov. Redka izjema so le posamezna naselja z nekoliko nadpovprečnim deležem zaposlenih v združenem delu.

IV. METODOLOGIJA IN REZULTATI VREDNOTENJA RAZVOJNIH MOŽNOSTI V RAZVOJU ZASTAJAJOČIH NASELIJ BELE KRAJINE

Opredeljevanje razvojnih možnosti posameznih območij, teritorialnih enot ter Bele krajine v celoti, je potekalo preko različnih raziskovalnih postopkov proučevanja dosedanjih razvojnih tokov ter obstoječe regionalne strukture Bele krajine. Prvo fazo je predstavljala ločena analiza naravnopokrajinskega potenciala, socioekonomskih elementov in infrastrukturne opremljenosti pokrajine. Za vsako izmed navedenih področij je bila opravljena analiza na nivoju posameznih naselij. Rezultati delnih analiz so bili predstavljeni v predhodnih poglavjih.

V drugi fazi so bili posamezni elementi združeni v okviru treh podsistemov (narava, družba, infrastruktura) in izvedeno vrednotenje razvojnih potencialov v okviru posameznega podsistema. Vrednotenje je prav tako potekalo na ravni posameznih naselij Bele krajine, ovrednoten pa je bil tudi razvojni potencial na ravni posameznih krajevnih skupnosti. Tej fazi je sledila tretja faza ugotavljanja zvez med posameznimi podsistemi. To predstavlja delna sinteza, izdelana na podlagi primerjave med socioekonomskimi elementi razvoja in infrastrukturno opremljenostjo naselij. Zaradi specifičnosti naravnega in antropogenega podsistema nismo opravi-
li delnih sintez za odnose med naravnim potencialom in antropogenimi elementi. Rezultat delne sinteze je tipologija naselij izdelane glede na infrastrukturno opremljenost naselij in socioekonomski položaj prebivalstva po posameznih naseljih Bele krajine.

Zadnjo, četrto fazo proučevanja manj razvitih območij Bele krajine je predstavljala kompleksna sinteza vseh treh podsistemov. Z vključitvijo naravno pokrajinskih elementov je bila omogočena opredelitev izhodišč za variantne smeri razvoja, saj se je jasno pokazala medsebojna odvisnost vseh treh podsistemov.

Najbolj očitno izstopa medsebojna odvisnost vseh treh podsistemov v primeru območij z manj ugodnim razvojnim potencialom. V to skupino sodi večji del z zakonom opredeljenih manjrazvitih območij.

Poleg njih se v okviru obeh belokranjskih občin pojavljajo območja z manj ugodnim razvojnim potencialom, ki glede na smeri dosedanjega razvoja in obstoječo regionalno strukturo prav tako sodijo v posebno kategorijo manj razvitih območij. Naše raziskave so pokazale na nujnost podrobnejšega pristopa pri obravnavanju posameznih naselij v območjih, kjer se pojavljajo motnje v regionalnem razvoju. S pomočjo identifikacije značilnosti posameznih naselij je bilo omogočeno opredeljevanje manj razvitih predelov tudi v tistih krajevnih skupnostih, ki zaradi prisotnosti večjih razvojnih centrov sodijo med sicer bolj razvita območja Bele krajine (primer Semič).

Pri ocenjevanju razvojnih možnosti posameznih naselij smo izhajali iz predpostavke, da je naravno-pokrajinski potencial stabilen element, medtem ko je socioekonomski potencial pogojno stabilen, saj je možen tako razvoj kot nazadovanje. Pri infrastrukturi smo izhajali iz hipoteze, da je le-ta dinamičen element, ki vsebuje predvsem razvojne tendence v smeri stalnega naraščanja. Tako zasnovana izhodišča omogočajo vrednotenje potencialov v okviru posameznih podsistemov in celotnega sistema, ki ga predstavlja proučevana pokrajina. Pri opredelitvi družbenih posegov v podsisteme je potrebno upoštevati njihovo različno strukturo in dinamiko, medtem ko je naravni potencial za kmetijstvo dokaj statičen in težko spremenljiv, pa lahko ustrezen družbeni poseg temeljito spremeni infrastrukturno opremljenost in po določenem časovnem razmaku vpliva tudi na socialno-ekonomsko podobo naselja. Kljub temu se prav na področju vrednotenja naravno pokrajinskega potenciala srečujemo z relativnostjo podane ocene. Upoštevati moramo, da so naše raziskave izhajale iz specifičnosti obravnavane pokrajine. Zato govorimo o primernosti naravno pokrajinskega potenciala z vidika ocene naravnega potenciala, ki velja za kraške pokrajine in upošteva optimalnost pogojev v danih razmerah.

Rezultate analiz in njihovovrednotenje smo skušali prikazati v enostavni obliki, zato smo pri zaključni sintezi upoštevali le tri različne stopnje primernosti potencialov v pokrajini. Delitev na tri kategorije je bila izdelana za vsak posamezen podsistem, opredelila pa je naslednje vrednosti:

- v podsistemu naravno-pokrajinskega potenciala:
  - manj ugodna območja za kmetijstvo
  - ugodna območja za kmetijstvo
  - zelo ugodna območja za kmetijstvo
- v podsistemu socio-ekonomskega potenciala:
  - manj ugoden socioekonomski potencial naselja
  - ugoden socioekonomski potencial naselja
  - zelo ugoden socioekonomski potencial naselja
- v podsistemu infrastrukturnega potenciala:
  - manj ugoden infrastrukturni potencial naselja
  - ugoden infrastrukturni potencial naselja
  - zelo ugoden infrastrukturni potencial naselja.

V podsistemu naravno-pokrajinskega potenciala smo vrednosti za posamezna naselja povzeli na podlagi ovrednotenja območja v katerem se posamezno naselje nahaja. To nam je nudilo osnovo za kompleksno vrednotenje vseh treh podsistemov na ravni posameznega naselja.

Pri vrednotenju naravno-pokrajinskega potenciala smo izbrali primernost za kmetijstvo kot relevantno vrednost nekega območja. Dejstvo, da primernost za primarno dejavnost omogoča tudi lokacijo drugih dejavnosti ali širjenje naselij, je narekovalo takšen vidik vrednotenja. Vrednotenje socioekonomskega potenciala je izhajalo iz značilnosti prebivalstva, ki živi v posameznem naselju. Njegova sestava, vitalnost in aktivnost so bili elementi, ki so določevali kategorijo primernosti socioekonomskega potenciala. Infrastrukturno opremljenost smo z vidika potencialov nadaljnega razvoja ovrednotili po naslednjem načelu. Vsa naselja, ki so opremljena le z električno napeljavo smo uvrstili v najnižjo kategorijo, naselja z električno napeljavo in vodovodnim omrežjem ali telefonom v kategorijo ugodnega infrastrukturnega potenciala, preostala boljše infrastrukturno opremljena naselja pa v najvišjo, tretjo kategorijo.

Sinteza vrednotenij po posameznih podsistemih je dala skupno 27 možnih kombinacij. Tabelarični pregled razporeditve naselij po posameznih tipih, v okviru posameznih krajevnih skupnosti, nam pokaže zakonitosti medsebojnih povezav vseh teh podsistemov. Tabela je zasnovana tako, da se kombinacije razvrščajo glede na primernost socioekonomskega potenciala. Šifra posamezne kombinacije je namreč sestavljena po naslednjem zaporedju vrednosti podsistemov:

- prva številka pomeni ugodnost socioekonomskega potenciala
- druga številka predstavlja ugodnost naravno-pokrajinskega potenciala
- tretja številka kaže ugodnost infrastrukturnega potenciala.

IV.a Oznaka razvojnega potenciala v razvoju zastajajočih KS v Beli krajini

Pri opredeljevanju razvojnih značilnosti in možnosti razvoja smo za izhodišče uporabili agregirano vrednost vseh treh podsistemov na ravni posamezne krajevne skupnosti. Vse krajevne skupnosti smo razdelili v tri kategorije z ozirom na ugodnost razvojnih potencialov, kot smo na enak način predhodno razporejali naselja. V najvišjo kategorijo z zelo ugodnim razvojnim potencialom sodi v Beli krajini skupno 7 krajevnih skupnosti, od tega so v občini Metlika štiri (Lokvica, Rosalnice, Gradac in Metlika), v občini Črnomelj pa le tri mestne krajevne skupnosti Črnomlja. Za navedene krajevne skupnosti je značilno, da vključujejo majhno število naselij, ki imajo tako glede naravnega pokrajinskega potenciala kot socioekonomskega potenciala pretežno zelo ugodne možnosti nadaljnjega razvoja. Odprto vprašanje razvoja v prihodnje ostaja le medsebojna uskladitev smeri razvoja, da se ne bi pojavili konflikti med naravnim in socioekonomskim potencialom in njuno načrtovano uporabo ter prihodnjim razvojem. Predvsem je pri tem potrebno upoštevati vlogo teh naselij kot nosilcev razvoja v okviru celotne Bele krajine, bodisi kot zaposlitvenih, oskrbnih ali izobraževalnih centrov višjega ranga. Specifične funkcije, ki danes pripadajo tem naseljem, so predvsem za urbane centre tudi v prihodnje nemperne. Več dilem se odpira v primeru krajevnih skupnosti Lokvica, Rosalnice ter Gradac. Zlasti

Tabela: Razporeditev naselij glede na kombinacijo razvojnih možnosti po krajevnih skupnostih Bele krajine 1981.

Krajevna skupnost	111	112	113	121	122	123	131	132	133	211	212	213	221	222	223	231	232	233	311	312	313	321	322	323	331	332	333	1	2	3	
Božakovo								1					1				1												2	1	2,3
Dobravice				1	2																	1						2	2	1,5	
Drašiči				3									1			1												3	3	1,5	
Grahovec					1																								1	2,0	
Jugorje	1				2								2															3	2	1,4	
Lokvica														1			2											2	1	2,6	
Podzemelj							1	5	4									1						1				6	6	2,5	
Radovica				2	1												1											2	1	1,7	
Rosalnice								1									1	1									1	1	3	2,7	
Slavna vas													1				1											1	1	2,5	
Suhor pri Metliki	1				1					2				4	1								1	1				3	5	3	2,0
Gradac							1																	1		1		1	2	2,6	
Metlika																	1										1			3,0	
METLIKA	2			10	5	1	1	7	4	2			4	6	1	1	7	2					1	1	3		3	13	26	21	2,1
Adlešiči	4	2		7								1	2										1					13	4	1,3	
Dragatuš				5	2			4						1			6										1	5	7	7	2,1
Dobliše-Kanižarica				1				1					1			1	3							1				1	3	4	2,1
Gričlje								2																					2		
Petrova vas					1	1		1					2														1		5	1	2,1
Semič	4	1		12	3					3	1		8	7	4	1	2		1	1			2	1	2	1		21	23	10	1,7
Stari trg	3			6	3	1									1													9	4	1	1,7
Talčji vrh				2	2			1					3	1		2												2	9		1,8
Tribuče													1	1									1						2	1	2,3
Vinica	2			12	3		2	2					3		1										2			14	10	3	1,5
Butoraj													2										1						3		2,0
Griček					1									1															1	3	2,7
H. Starihe																							1				1		2	3,0	
Črnomelj																															
ČRNO MELJ	13	3		45	15	2	2	11		3	1	1	20	12	7	4	11		1	1		4	4	6	1	1	2	65	73	33	2,0

prvi dve sodita v najvišjo skupino zaradi zelo ugodnega naravnega potenciala, medtem ko je krajevna skupnost Gradec poleg ugodnejšega socioekonomskega potenciala tudi najboljše infrastrukturno opremljena. Izkoriščanje razvojnih potencialov naj bi sledilo predvsem k izenačitvi možnosti oziroma razvoja tudi v preostalih podsistemih. Pri tem je potrebno posebej ovrednotiti pomen kmetijskega prostora v odnosu do produkcijske baze prebivalstva, ki živi v naseljih omenjenih krajevnih skupnostih. Odnos do odprtega prostora se kaže tako v morebitnem širjenju zazidanih površin kot tudi možnih lokacijah različnih gospodarskih objektov oziroma dejavnosti. Vmesna kategorija krajevnih skupnosti z ugodnim razvojnim potencialom je za Belo krajino najbolj značilna in tudi najbolj obsežna. Skupno sodi v to kategorijo 12 krajevnih skupnosti, od tega 5 v občini Metlika (Božakovo, Grahovec, Podzemelj, Slamna vas, Suhor pri Metliki) in 7 v občini Črnomelj (Dragatuš, Dobljče-Kanižarica, Griblje, Petrova vas, Talčji vrh, Tribučje, Butoraj). Za navedene krajevne skupnosti je značilna prisotnost naselij z neugodnim razvojnim potencialom, ki v nekaterih KS predstavljajo četrtno skupnega števila naselij v krajevni skupnosti. Razporeditev naselij glede na razvojni potencial nam predoči naslednja razpredelnica:

Občina/KS	manj ugoden razvojni potencial	ugoden razvojni potencial	zelo ugoden razv.potencial
METLIKA			
Božakovo		Božakovo, Rakovec	Želebej
Grahovec		Grahovec	
Podzemelj		Boginja vas, Kapljišče, Miake, Otok, Primostek, Škrilje	Boršt, Grm, Krasinec, Podzemelj, Prilozje, Zemelj
Slamna vas		Boldraž	Slamna vas
Suhor pri Metliki	Dole, Drage, Ravnace	Bereča vas, Bušinja v-as, Dragomlja vas, Gor. Suhor, M. Lešče	Brezovica, Dol. Suhor, Hrast
ČRNOMELJ			
Dragatuš	Bačji vrh, Črešnjev- vec, Knežina, Mala Lahinja, Zapudje	Brdčaci, Obrh, Podlog, Pusti Gradec, Šipek, Tanča gora, Veliki Nerajec	Breznik, Dragatuš Dragovanja vas, Golek, Kvasica, Mali nerajec, Sela
Dobljče-Kanižarica	Bistrica	Dobljčka gora, Grič, Jerneja vas	Blatnik, Dobljče, Jelšenik, Kanižarica

Občina/KS	manj ugodni razvojni potencial	ugoden razvojni potencial	zelo ugoden razv.potencial
Griblje		Cerkvišče, Griblje	
Petrova vas		Ger.Paka, Mihelja vas, Petrova vas, Rožah-ec, Ručetna vas	Lokve
Talčji vrh	Naklo, Talčji vrh	Dol.Loka, Mavrlep, Otovec, Rodina, Rožič vrh, Sela, Stražnji vrh, Tušev dol, Zajčji vrh	
Tribuče		Desinec, Tribuče	Čudno selo
Butoraj		Butoraj, Vel.Lahinja, Zorenci	

Prevladujoča kategorija so naselja z ugodnim razvojnim potencialom, ki pa so notranje še vedno močno diferencirana, glede na potenciale posameznega podsistema.

Pregled razvojnih možnosti posameznih KS nam kaže naslednjo sliko. Ugoden razvojni potencial naselij v krajevni skupnosti Božakovo temelji predvsem na ugodnih naravnih razmerah in infrastrukturni opremljenosti. Notranja diferenciacija je posledica različnih demografskih gibanj, ki kažejo tendenco nazadovanja števila prebivalstva, kljub dokaj ugodni starostni sestavi prebivalstva. Relativno visok delež kmečkega prebivalstva je verjetno vzrok za kontinuirano odseljevanje deagrariziranega prebivalstva v bližnjé zaposlitvene centre.

Prav tako je neugoden demografski potencial značilen za krajevno skupnost oz. naselje Grabrovec.

Specifičen položaj je v krajevni skupnosti Podzemelj. Kot v preje navedenih skupnostih je tudi tu prisoten zelo ugoden naravnopokrajinski potencial ob ugodni in tudi zelo ugodni infrastrukturni opremljenosti. Vendar je tudi tu v večini naselij prisotno

zmanjševanje števila prebivalstva, kar negativno vpliva na socio-ekonomski potencial posameznih naselij. Posebej vprašljiv je nadaljni razvoj tega podsistema v Boginji vasi, Borštu, Otoku, Škriljah in Zemlju. Vzrok je tudi tu predvsem v odseljevanju prebivalstva, zato bi bilo z vidika celotne krajevnne skupnosti potrebno proučiti možnosti za lokacijo delovnih mest v krajevni skupnosti, kar bi, kot kažejo izkušnje iz Vinice in Starega trga, pozitivno vplivalo na zadrževanje prebivalstva na tem območju. Ob tem bi bilo potrebno upoštevati tudi širši regionalni pomen lokacije (bližina KS Griblje, Gradac). Kljub ugodni infrastrukturni opremljenosti bo v prihodnje veljalo posvetiti več pozornosti oblikovanju lokalnega oskrbnega centra, kar bi utegnilo pozitivno vplivati na zadrževanje prebivalstva.

Krajevna skupnost Slamna vas s svojima dvema naseljema ne predstavlja problematičnega območja, gledano z vidika razvoja v prihodnje.

Podobno kot v krajevni skupnosti Podzemelj je vprašanje nadaljega razvoja nekaterih naselij zaostreno tudi v krajevni skupnosti Suhor pri Metliki. Kljub bližini glavnega občin-skega zaposlitvenega središča in zaposlitvenim možnostim v sami krajevni skupnosti, je za večino naselij značilna tendenca zmanjševanja števila prebivalstva.

Glede na dosedanje trende gibanja števila prebivalstva in njegovo vitalno strukturo lahko ugotovimo, da je zaostrovanje vprašanja obstoja vezano predvsem na naselja, ki imajo neugoden naravnopokrajinski potencial in infrastrukturno opremljenost, ki sta že v preteklosti pogojevala negativna demografska gibanja. To so naselja Dole, Drage in Ravnace, ki predstavljajo del sklenjenega območja z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, ki se razprostira na jugovzhodnem delu Gorjancev. Bližina glavne prometne povezave prek Gorjancev je verjetno že v preteklosti sprožila odseljevanje prebivalstva, ki zaradi neugodnega naravno-pokrajinskega potenciala ni videlo možnosti za dopolnilno delo v kmetijstvu. Velikost omenjenih naselij in njihove razvojne karakteristike, izpostavljanje vprašanja eksistence, ki narekuje vlaganja v boljšo dostopnost in opremljenost predvsem v oskrbni dejavnosti, v kolikor obstoja interes za ohranitev naselij, ki so na tem območju.

V drugih naseljih te krajevne skupnosti imajo kljub manj ugodnem naravnem potencialu, drugi elementi boljše značilnosti in dajejo možnosti za razvoj ob nadaljni krepitvi materialne baze prebivalstva kot tudi ustreznem razvoju družbene in materialne infrastrukture v ožjem območju krajevne skupnosti.

Občina Črnomelj ima polovico krajevnih skupnosti v skupini z ugodnimi razvojnimi možnostmi, ki pa se notranje prav tako močno diferencirajo. Tudi tu so najštevilnejša naselja z ugodnim razvojnim potencialom, v nekaterih krajevnih skupnostih pa se tako kot v občini Metlika pojavljajo naselja z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi. Med njimi izstopa krajevna skupnost Dragatuš, ki ima največje število naselij z manj ugodnim razvojnim potencialom Belčji vrh, Črešnjevce, Knežina, Mala Lahinja in Zapudje. Osnovne značilnosti navedenih naselij lahko strnemo na ugodne oziroma zelo ugodne naravne pogoje, manj ugodno oz. le osnovno infrastrukturno opremljenost (elektrika) in negativna demografska gibanja. Omenjena naselja sodijo v zaključeno območje manj ugodnih razvojnih možnosti, ki se razprostira do Bojancev in Perudine v sosednjih krajevnih skupnostih. Tu se poleg zmanjševanja števila prebivalstva pojavljajo tudi neugodna ekonomska struktura prebivalstva, s prevlado aktivnega kmečkega prebivalstva in majhnim deležem zaposlenih v združenem delu. V tem območju se pojavlja vprašanje razpoložljivih kmetijskih zemljišč poleg vprašanja starostne sestave aktivnega kmečkega prebivalstva. Za morebitne radikalnejše posege je potrebna podrobna proučitev posameznih naselij. Večina naselij, ki imajo glede na naravni potencial in infrastrukturno opremljenost ugodne možnosti za razvoj, ima tudi v krajevni skupnosti Dragatuš predvsem manj ugodne socioekonomske pogoje, prav tako je značilno zmanjševanje števila prebivalstva in manj ugodne vitalne značilnosti prebivalstva posameznih naselij.

Močno so zastopana tudi naselja, ki v skupni oceni potencialov dosegajo najvišjo kategorijo, čeprav imajo z izjemo Dragatuša, le ugodno socioekonomsko strukturo in infrastrukturno opremljenost.

Lahko zaključimo, da se v sektorsko in sintetično zasnovanih modelih vrednotenja pojavljajo postopki, ki poskušajo pokrajino vrednotiti vsestransko. V ospredju ni le vrednotenje z vidika profita, oziroma kratkoročno zasnovanega vrednotenja z vidika izkoriščanja, temveč tudi analiza ekoloških, neproizvodnih in ostalih funkcij pokrajine. Potrebno pa je ugotoviti, da so v praksi dejansko še vedno v ospredju pretežno ekonomski vidiki vrednotenja iz več razlogov. Logika stvari še vedno prevladuje nad logiko življenja, na drugi strani pa je ocenjevanje neproizvodnih, ekoloških, estetskih vrednot v primerjavi z ekonomskimi manj izdelano, njihova primerljivost pa zelo težavna.

Zelo ugoden naravno pokrajinski potencial je bil v tem primeru tudi podlaga dosedanjemu razvoju teh naselij, ki imajo poleg tega tudi ugodno prometno lego in dostopnost do glavnega občinskega zaposlitvenega središča.

Enake značilnosti kot v preje omenjeni krajevni skupnosti so prisotne tudi v krajevni skupnosti Dobljč-Kanižarica, v kateri ima le naselje Bistrica manj ugodne možnosti razvoja, kar deloma pogojuje že odmaknjen položaj naselja. Neugodne demografske karakteristike so značilne le za naselji Bistrica in Jerneja vas, vsa ostala naselja pa imajo ugoden razvojni potencial. Morda je odprto le vprašanje izboljšanja infrastrukturne opremljenosti v naseljih Bistrica, Dobljška gora in Grič.

V krajevnih skupnostih Griblje in Petrova vas imajo vsa naselja ugoden razvojni potencial, izjema so le Lokve v krajevni skupnosti Petrova vas, ki sodijo v najvišjo kategorijo. Tudi v teh krajevnih skupnostih so neugodna predvsem populacijska gibanja, v Gribljah pa poleg tega dše vidno visok delež agrarnega prebivalstva. Za krajevno skupnost Griblje smo že predhodno omenili, da bi bilo potrebno v razvojnih perspektivah upoštevati bodisi povezavo na občinsko središče, ali pa možnost lokacije zaposlitvenega in oskrbnega centra na območju KS Podzemelj ali KS Gradac.

V podobnem položaju kot prejšnji dve krajevni skupnosti sta tudi krajevni skupnosti Tribuše in Butoraj. Bližina zaposlitvenega središča se odraža predvsem v ugodnih socioekonomskih potencialih naselij, med katerimi še posebej izstopa Čudno selo, ki sodi v višjo kategorijo od ostalih. Značilna je dokaj slaba infrastrukturna opremljenost, ki jo bo verjetno treba prilagajati pozitivnim trendom razvoja prebivalstva.

Bolj notranje diferencirana je krajevna skupnost Talčji vrh, v katero sodita naselji Naklo in Talčji vrh, predvsem zaradi slabih demografskih potencialov, v kategorijo naselij z manj ugodnim razvojnim potencialom, medtem ko ostala naselja spadajo v skupno z ugodnimi razvojnimi možnostmi. Tudi tu je pristona pomanjkljiva infrastrukturna opremljenost.

Tretjo skupino sestavljajo krajevne skupnosti z manj ugodnim razvojnim potencialom. V obeh belokranjskih občinah so le po štiri takšne krajevne skupnosti, vendar pa je območje in število naselij, ki jih obsega ta tip krajevnih skupnosti v občini Črnomelj mnogo večje. V občini Metlika sodijo v to skupino krajevne skupnosti Dobravice, Drašiči, Jugorje in Radovica, ki tvorijo sklenjeno območje ob republiški meji, ki se nadaljuje tudi preko občinske meje na območje krajevne skupnosti Semič v občini Črnomelj. Za večino naselij je značilno, da so v zadnjem dvajsetletju izgubljala svoje prebivalstvo, zato tudi niso dobro infrastrukturno opremljena, saj ima večina naselij le elektriko. Velik del aktivnega prebivalstva je še vedno kmečkega, vendar ~~ni~~ naravno-pokrajinski potencial ne daje možnosti za obsežnejšo kmetijsko proizvodnjo zaradi kraških potoz površja in razdrobljenosti zemljiške posesti. Navedenemu območju se v zadnjem desetletju ni posvečalo dovolj pozornosti, saj sodi teritorialno v okvir gospodarsko dokaj razvite občine. Opazovani trendi in obstoječi razvojni potenciali pa kažejo, da se položaj teh naselij v okviru občine slabša in tako bodo v prihodnje potrebni posegi predvsem na področju infrastrukturne opremljenosti, da bi izboljšali možnosti za razvoj.

Prostorska razporeditev območij z manjšimi razvojnimi možnostmi v občini Črnomelj je mnogo bolj heterogena. Tudi tu lahko večji del krajevnih skupnosti iz te skupine označimo kot obmejne občine, vendar se območja te vrste pojavljajo tudi v notranjosti občine oziroma krajevnih skupnosti. V to skupino sodijo krajevne skupnosti Adlešiči, Semič, Stari trg in Vinica, čeprav se v slednjih treh pojavljajo tudi naselja z zelo ugodnimi razvojnimi potenciali, vendar je njihovo število napram ostalim, ki imajo manj ugoden razvojni potencial v tem primeru manj pomembno pri ocenjevanju potenciala krajevne skupnosti. Zato menimo, da bi bilo bolje govoriti le o območjih z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi, ki se v nekaj primerih povezujejo preko meja krajevnih skupnosti, izvzeti pa bi morali tista naselja, ki so v teh krajevnih skupnostih dosegala drugačne razvojne stopnje in možnosti. Največji takšni območji se raztezata ob Kolpi od Fričkovcev v krajevni skupnosti Adlešiči do

Zilja v krajevni skupnosti Vinica in od Učakovcev do Sodevcev v isti krajevni skupnosti. Zaokrožena območja manj ugodnih razvojnih možnosti se pojavljajo nadalje na stiku krajevnih skupnosti Vinica in Dragatuš, obsegajo celoten del krajevnih skupnosti Stari trg z naselji Podgora in Zapudje. Pojavijo se nato tudi v neposredni bližini Semiča in obsegajo kraje Starihov vrh, Nestopljo vas, Vinji vrh, Pugled, Brezje in Lipovec; med ta območja pa sodita tudi del krajevnih skupnosti Semič okoli Rožnega dola in območje ob občinski meji, ki se navezuje na prav tako območje z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi v krajevni skupnosti Jugorje. Za večino naselij, ki sodijo v najnižjo kategorijo, je značilno, da imajo manj ugoden socioekonomski potencial in nizko raven infrastrukturne opremljenosti. Na območju krajevnih skupnosti Adlešiči, delu krajevnih skupnosti Stari trg in naseljih južno od Semiča, pa je tudi manj ugoden naravnopokrajinski potencial. Predvsem je waskrbljujoča demografska ogroženost teh naselij, saj je nenehno odseljevanje močno zmanjšalo vitalnost teh območij in njihov demografski potencial.

Potrebna bodo velika vlaganja in pretehtane odločitve, da bi se ~~kraj~~ malih industrijskih obratov hitreje razširil v okolico inovacijskih jeder, ki so nastala v zadnjem desetletju. Posebno pozornost je potrebno nameniti oskrbnim dejavnostim in posodobiti komunikacije, saj bi ob ječanju obstoječih zaposlitvenih zmogljivosti in razširitvi območij dnevne migracije omogočili povečanje dohodkovnega osnove tu živečega prebivalstva.

Tabela: Rang kazalcev socioekonomskega razvoja in ocena razvojnih možnosti po podsistemi za posamezna naselja v občini Metlika

	Ind.gib. preb.61/81	Ind. star.81	Delež skt. kmeč.p. 81	% zaposl.v sdrui.delu 81	ocena soc. ekon.potenc.	ocena nar. pokr.p.km.	ocena infr.opr.	skupna ocena razv.možnosti naselja
METLIKA								
KS Božakovo								
Božakovo	1	4	3	4	1	3	2	2
Rakovec	2	4	3	6	2	2	1	2
Želebej	1	5	3	4	2	3	2	3
KS Dobravice								
Dol.Dobravice	1	2	2	4	1	2	2	2
Geršiči	1	5	2	4	1	2	1	1
Gor.Dobravice	1	2	2	4	1	2	1	1
Krivoglavice	5	6	4	5	3	2	1	2
KS Drašiči								
Drašiči	1	4	4	4	2	3	1	2
Kamenica	5	6	6	1	2	2	1	2
Krnačina	1	2	2	4	1	2	1	1
Vidošiči	1	3	2	3	1	2	1	1
Železniki	2	1	2	3	1	2	1	1
KS Grabrovec								
Grabrovec	1	3	3	4	1	2	2	2
KS Jugorje pri Metliki								
Božič vrh	1	5	2	2	1	2	1	1
Jugorje pri Metl.	2	5	4	4	2	2	1	2
Mačkovec pri S.	1	2	2	4	1	2	1	1
Sela pri J.	2	2	5	5	2	2	1	2
Škamljevec	1	2	5	4	1	1	1	1
KS Lokvica								
Dol.Lokvica	5	2	6	4	2	3	2	3
Gor.Lokvica	1	5	5	5	2	2	2	2
Trnovec	6	4	4	4	2	3	2	3
KS Podzemelj								
Boginja vas	2	2	2	3	1	3	2	2
Boršt	1	1	2	4	1	3	3	3
Grn pri Podz.	5	6	3	5	3	2	3	3
Kapljišče	2	4	1	2	1	3	2	2
Krasinec	3	2	1	3	1	3	3	3
Mlake	2	6	1	2	1	3	2	2
Otok	1	2	1	3	1	3	2	2

	Ind.gibanja preb. 61/81	Ind.stara- nja 1981	Delež akt. kmeč.preb.81	% zaposl.v ZD 1981	ocena soc.ekon. potenciala	ocena nar. pokr.pot.km.	ocena inf.opr.	skupna ocena razv.možnosti naselja
Fodzemelj	1	6	6	5	2	3	3	3
Prilozje	2	4	2	4	1	3	3	3
Primostek	2	4	2	4	1	3	1	2
Škrlje	2	1	2	4	1	3	2	2
Zemelj	1	2	4	5	1	3	3	3
<u>KS Radovica</u>								
Bojanja vas	1	2	2	3	1	2	2	2
Krašnji vrh	1	3	2	3	1	2	1	1
Radoši	1	3	6	6	1	2	1	1
Radovica	2	4	4	4	2	3	2	3
<u>KS Rosalnice</u>								
Čurile	2	4	3	3	1	3	2	2
Radoviči	2	4	4	4	2	3	2	3
Rosalnice	6	6	4	4	3	3	3	3
Svržaki	5	6	4	2	2	3	3	3
<u>KS Slamna vas</u>								
Boldraž	1	5	3	4	2	2	2	2
Slamna vas	4	4	3	4	2	3	2	3
<u>KS Suhor pri Metliki</u>								
Bereča vas	2	5	4	4	2	2	2	2
Brezovica pri Metliki	6	5	5	3	3	2	2	3
Bušinja vas	2	2	5	5	2	2	2	2
Dole	1	2	6	5	2	1	1	1
Dol.Suhor pri Metliki	2	6	6	5	3	2	3	3
Drage	1	3	6	5	2	1	1	1
Dragomlja vas	2	3	4	5	2	2	2	2
Gor.Suhor pri Metliki	2	3	2	4	1	2	2	2
Hrast p.J.	2	2	6	3	2	2	3	3
Malo lešče	1	5	4	4	2	2	2	2
Ravnace	1	1	3	4	1	1	1	1
<u>KS Gradac</u>								
Gradac	4	5	6	5	3	2	3	3
Klošter	5	6	6	6	3	3	3	3
Okljuka	1	-	2	5	1	2	3	2
<u>KS Metlika</u>								
Križevska vas	5	4	5	4	2	3	2	3
Metlika	6	5	6	5	3	3	3	3

Tabela: Rang kazalcev socioekonomskega razvoja in ocena razvojnih možnosti po podsystemih za posamezna naselja v občini Črnomelj

	Ind.gibanja preb.61/81	Ind.stara-Del.atk. nja 1981	% zaposl.v krajš.preb.	ocena soc. zduž.delu 81	ocena narav. ek.potenc.	ocena pokr.potenc.	ocena inf.opr.	skupna ocena razvojnih možnosti naselja
ČRNO MELJ								
KS Adlešiči								
Adlešiči	1	3	4	5	2	1	3	2
Bedenj	1	3	3	4	1	2	1	1
Dolenjci	2	2	5	4	2	2	1	2
Dragoši	6	6	2	4	2	2	1	2
Fučkovci	1	3	2	4	1	2	1	1
Gorenjci pri Adl.	2	2	2	5	1	1	1	1
Jankoviči	2	6	6	5	3	2	1	2
Mala sela	1	1	2	4	1	1	1	1
Marindol	1	2	2	4	1	1	2	1
Miliči	1	1	2	4	1	1	1	1
Paunoviči	2	2	3	4	1	2	1	1
Pobrežje	1	1	1	-	1	2	1	1
Pribinci	2	2	4	4	1	2	1	1
Purga	1	1	3	5	1	2	1	1
Velika sela	1	3	2	5	1	1	1	1
Vrhovci	1	2	3	4	1	1	2	1
Žuniči	1	1	2	3	1	2	1	1
KS Dragatuš								
Belčji vrh	1	3	2	4	1	2	1	1
Bedarci	2	3	2	4	1	2	2	2
Breznik	2	2	4	5	2	3	2	3
Črešnjevce pri D.	1	-	1	4	1	2	1	1
Dragatuš	5	4	5	5	3	3	3	3
Dragovanja vas	5	6	2	5	2	3	2	3
Gölek	2	6	3	4	2	3	2	3
Knežina	1	2	2	3	1	2	1	1
Kvasica	1	4	4	4	2	3	2	3
Mala Lahinja	1	2	1	1	1	2	1	1
Mali nerajec	3	5	4	5	2	3	2	3
Obrh pri D.	2	3	3	4	1	3	2	2
Podlog	3	3	2	4	1	3	2	2
Pusti gradec	2	3	2	5	1	3	2	2

	Ind.gibanja preb.61/81	Indeks sta- ranja 81	Del.akt.kmeč. preb.1981	% zaposl.v združ.delu 81	ocena soc. ekon.potenc.	ocena nar. pokr.potenc.	ocena infr. opremljenosti	skupna ocena razvojnih možnosti nas.
Sela pri Dragatušu	2	3	5	6	2	3	2	3
Šipek	2	2	1	3	1	2	2	2
Tanča gora	1	4	4	4	2	2	2	2
Veliki Nerajec	1	3	4	4	1	3	2	2
Zapudje	1	1	2	3	1	2	1	1
<u>KS Dobljče-Kanižarica</u>								
Bistrica	1	3	4	2	1	2	1	1
Blatnik pri Č.	6	6	6	5	2	3	2	3
Dobljče	3	5	5	4	2	3	2	3
Dobljčka gora	2	3	6	5	2	3	1	2
Grič pri D.	3	4	5	4	2	2	1	2
Jelševnik	2	4	4	4	2	3	2	3
Jerneja vas	2	4	2	3	1	3	2	2
Kanižarica	5	6	6	5	3	2	3	3
Miklarji	-	-	-	-	-	2	-	-
<u>KS Griblje</u>								
Cerkvišče	1	2	2	4	1	3	2	2
Griblje	2	4	2	4	1	3	2	2
<u>KS Petrova vas</u>								
Gornja Paka	1	3	2	4	1	2	2	2
Lokve	6	6	6	4	3	3	2	3
Mihelja vas	2	6	4	4	2	2	2	2
Petrova vas	3	4	5	4	2	2	2	2
Rožanec	1	3	3	3	1	3	2	2
Ručetna vas	1	2	5	4	1	2	3	2
<u>KS Semič</u>								
Blatnik pri Č.	2	6	5	6	2	2	3	3
Brezje pri R.d.	2	6	5	6	3	2	1	2
Brezje pri V.r.	1	5	4	5	2	1	1	1
Brezova reber	3	6	1	3	2	2	1	2
Brezovica pri Č.	5	6	6	6	1	2	2	2
Brstovec	1	2	3	4	1	1	1	1
Cerovec pri Č.	2	6	2	4	2	2	2	2
Coklovca	2	6	3	2	2	1	2	2
Črešnjevce pri Semiču	3	5	2	4	2	2	2	2
Črmošnjice	1	5	6	6	2	2	3	3

	Ind.gibanja preb. 61/81	Ind.sta- ranja 81	Del.akt.kmeč. preb.1981	% zaposl.v združ.delu 81	ocena soc. ekon.potenc.	ocena nar. pokr.potenc.	ocena infr. opremljen.	skupna ocena razvojnih možnosti naselja
Gaber pri Semiču	2	2	5	4	2	2	3	3
Gornje Laze	2	6	6	3	1	2	1	1
Gradnik	2	6	2	4	2	2	1	2
Hrib pri C.	1	1	1	6	1	2	1	1
Hrib pri R.d.	1		6	-	1	1	1	1
Kel	2	3	4	6	2	2	1	2
Kašča	4	3	6	6	3	2	2	3
Komarna vas	1	-	-	4	1	2	1	1
Kot pri Semiču	2	4	5	5	2	2	3	3
Krupa	1	3	4	6	2	2	1	2
Krvavčji vrh	4	5	2	4	2	2	2	2
Lipovec	2	4	5	5	2	1	1	1
Maline pri Š.	1	1	1	2	1	2	1	1
Mašelj	3	6	6	3	1	2	2	2
Mladica	5	5	5	5	3	1	2	2
Noverna vas	3	6	2	5	2	2	1	2
Nestoplja vas	1	3	3	5	1	1	1	1
Omota	2	6	3	5	2	2	1	2
Oskoršnica	5	5	3	4	2	2	2	2
Osojnik	1	4	2	4	1	2	1	1
Planina	1	3	6	6	1	2	2	2
Podreber	5	2	4	5	2	2	2	2
Potoki	1	6	3	5	1	2	1	1
Praporče	2	2	3	4	1	2	1	1
Praprot	5	4	5	6	3	2	1	2
Preloge	1	5	2	3	1	2	1	1
Pribišje	1	4	1	3	1	2	1	1
Pugled	5	4	4	4	2	1	1	1
Rožni dol	2	5	4	6	2	2	1	2
Sadinja vas	2	4	4	5	2	3	2	3
Selo pri Semiču	6	4	6	6	3	1	1	2
Sela pri Vinici	1	5	2	12	1	2	1	1
Semič	6	6	6	6	3	2	3	3
Sodnji vrh	1	1	1	3	1	2	1	1
Srednja vas	1	5	6	4	2	2	2	1
Starihov vrh	1	5	2	3	1	1	1	1
Stranska vas pri S.	5	6	4	4	3	3	1	3

	Ind.gibanja preb.61/81	Ind.stara- nja 81	Delež akt.kmeč. preb.1981	% zaposl.v ZD 81	ocena soc. ekon.potenc.	ocena nar. pokr.potenc.	ocena infr. opremlj.	skupna ocena razvojnih možnosti naselja
Štrekljavec	2	5	4	5	2	2	1	2
Trata	1	2	3	4	1	1	2	1
Trebinji vrh	2	6	2	5	2	2	1	2
Vavpča vas	3	4	5	6	2	3	2	3
Vinji vrh pri Semiču	1	3	3	4	1	2	1	1
Vrčice	1	3	5	5	2	2	2	2
Vrtača pri Semiču	6	6	6	6	3	2	3	3
<u>KS Stari trg</u>								
Dečina	1	-	-	-	1	2	1	1
Deskova vas	1	1	4	4	1	2	2	2
Dolenja Podgora	1	4	2	3	1	1	1	1
Dolenji Radenci	1	1	1	1	1	2	1	1
Gornja Podgora	1	1	1	4	1	1	1	1
Gorenji Radenci	1	4	1	2	1	2	1	1
Kot ob Kolpi	1	1	1	3	1	2	1	1
Kovača vas	1	2	2	5	1	2	2	2
Močile	1	3	4	5	2	2	3	3
Prelesje	1	1	2	5	1	2	2	2
Sodevci	1	1	1	4	1	2	1	1
Srednji Radenci	1	1	1	1	1	2	1	1
Stari trg ob Kolpi	1	2	4	4	1	2	3	2
Zagozdac	1	2	1	1	1	1	1	1
<u>KS Talčji vrh</u>								
Dolnja Faka	3	4	4	4	2	2	2	2
Mavrlen	6	6	6	4	2	3	1	2
Naklo	1	1	5	2	1	2	1	1
Otovec	1	6	4	5	2	2	1	2
Rodine	2	1	6	5	2	3	1	2
Rožič vrh	5	3	6	4	2	2	1	2
Sela pri O.	1	4	6	4	2	2	1	2
Stražnji vrh	1	1	5	5	1	3	2	2
Talčji vrh	2	2	1	4	1	2	1	1
Tušev dol	2	3	3	4	1	2	2	2
Zejčji vrh	3	2	2	4	1	2	2	2
<u>KS Tribuše</u>								
Čudno selo	6	6	5	4	3	2	2	3
Desinec	2	4	4	5	2	2	2	2
Tribuše	2	4	4	5	2	2	2	2

KS Vinica								
Balkovci	1	4	1	2	1	2	1	1
Bojanci	2	2	5	3	1	2	1	1
Breg pri S.r.	1	3	1	2	1	2	1	1
Dalnje njive	1	2	2	5	1	2	1	1
Damelj	1	1	1	1	1	2	1	1
Sol.Suhor pri V.	2	4	2	4	1	3	2	2
Draga pri S.v.	1	-	2	4	1	1	1	1
Drenovec	5	6	6	5	3	2	3	3
Drežnik	1	3	2	3	1	2	1	1
Golek pri V.	1	3	2	5	1	2	2	2
Gorica	5	4	2	4	2	2	1	2
Gor.Suhor pri V.	1	1	2	4	1	3	1	2
Hrast pri V.	2	4	4	5	2	2	1	2
Kovačji grad	1	3	3	4	1	2	1	1
Nova lipa	1	2	4	4	1	2	1	1
Ogulin	1	5	2	4	1	1	2	2
Perudina	1	2	3	5	1	1	2	1
Podklanec	1	3	2	4	1	1	3	2
Preloka	1	1	2	3	1	2	2	2
Sečje selo	2	3	4	5	2	2	3	3
Sinji vrh	1	2	2	3	1	1	1	1
Stara lipa	1	4	1	3	1	1	1	2
Špeharji	1	4	2	5	1	2	1	1
Učakovci	2	4	5	4	2	2	1	2
Vinica	3	4	6	6	3	2	3	3
Vukovci	2	2	2	4	1	2	1	1
Zilje	2	4	2	4	1	2	1	1
<u>KS Butoraj</u>								
Butoraj	4 ^e	5	5	5	3	2	1	2
Vel.Lahinja	2	3	4	5	2	2	1	2
Zorenci	5	5	4	4	2	2	1	2
<u>KS Griček</u>								
Dol.vas pri Č.	6	6	5	5	3	2	2	3
Vojna vas	5	6	5	6	3	2	3	3
Vranoviči	2	4	4	4	2	2	3	3
Zastava	1	1	2	5	1	2	2	2
<u>KS Heroja Starihe</u>								
Svibnik	6	4	6	5	3	3	3	3
KS Loka	6	6	6	-	3			

Naravni viri Bele krajine

Pregled dosedanjih prostorskih načrtov o razvoju Bele krajine kaže, da se naravne vire kot eno izmed osnov za nadaljni razvoj obravnava navadno več ali manj le formalno. Izjemo predstavlja le kmetijski in gozdarski sektorski načrti ter razvojni programi rudnika rjavega premoga v Kanižarici. Lahko zaključimo, da prevladuje:

- formalno, opisno obravnavanje naravnogeografskih potez Bele krajine
- sektorsko zasnovano vrednotenje naravnega potenciala Bele krajine le za posamezne gospodarske panoge
- prevlada zgolj ekonomskega vrednotenja naravnih virov Bele krajine
- pomanjkljivo obravnavanje pokrajinske škode, ki jo povzročijo posamezne gospodarske panoge
- nepoznavanje ali zanikanje nujnosti poznavanja ekološke občutljivosti pokrajinskih tipov Bele krajine.

Navedene značilnosti obravnave naravnih virov Bele krajine zahtevajo ustrezno dopolnitev in celovitejši pristop. Podčrtati pa je potrebno naslednje:

- pričujoča ocena naravnega potenciala Bele krajine je osnova za podrobnejše analize v posameznih območjih Bele krajine
- upreti se je potrebno močno zakoreninjenemu mišljenju, da Bela krajina nima pravzaprav nobenih "naravnih" predpogojev za gospodarsko rast
- prenehati govoriti zgolj o gospodarskemu izkoriščanju naravnih virov Bele krajine brez upoštevanja ocene celotnega potenciala pokrajine od bivalnih razmer do rekreacije in ekološke občutljivosti
- ocena naravnih virov in pokrajinsko-ekoloških potez je ena izmed sestavin celovitega vrednotenja razvojnih možnosti Bele krajine s prednostmi in razvojnimi omejitvami kot osnova za izbor najbolj ustrezne rabe pokrajine.

IV.b Oznaka območij z manj ugodnim razvojnim potencialom in predlog ukrepov za zagotovitev skladnejšega regionalnega razvoja Bele krajine

I. območje

Adlešiči-Preloka-Zilje

Obseg: sklenjeno območje ob Kolpi, ki zajema naselja celotne KS Adlešiči ter naselja Preloka, Balkovci in Zilje (KS Vinica).

Predstavitev in predlagani ukrepi: zajema sklenjeno območje 19-ih naselij ob Kolpi, ki jih označuje zelo skromen socialnoekonomski infrastrukturni in naravni potencial. Večina naselij spada med demografsko absolutno ogrožena naselja, ki so opremljena le z elektriko, zaradi kraškega terena pa ni večjih naravnih možnosti za obsežnejši razvoj kmetijstva. Predlagani dolgoročni ukrepi:

- nujna je posodobitev ceste Adlešiči-Marindol-Preloka-Vinica,
- nadaljevati z pričeto akcijo, da Adlešiči in Vinica postanejo pomembnejši zaposlitveni center pa tudi oskrbno središče nižje stopnje,
- vodovodno omrežje,
- v Preloki zagotoviti osnovno oskrbo ali pa boljše prometno povezavo s Piliščem in uskladiti razvojne načrte s sosednjo hrvaško občino (Duga Resa),
- v kmetijstvu nameniti več pozornosti ovčereji (tradicija) in podpirati težnje za gojitev tobaka, saj so ugodne naravne razmere, zlasti podnebje,
- ugotoviti možnosti za razvoj kmečkega turizma v povezavi z rekreacijo ob Kolpi.

II. območje

Učakovci - Sinji vrh.- Radenci (s Podgoro in Zagozdcem)

Obseg: zajema 12 naselij ožjega naselitvenega pasu ob Kolpi, med Vinico in Starim trgom.

Predstavitev in predlagani ukrepi: značilen je kraški značaj površja, večja zgostitev prebivalstva v obviselih dolinah in aluvialnih tleh.

Značilna so zelo majhna, pretežno agrarna naselja z neugodno demografsko podobo in infrastrukturno opremljenostjo. Predlagani ukrepi:

- posodobitev ceste, Stari trg-Vinica in ceste Stari trg-Podgora,
- Stari trg, ki ima po dprtju obrata Uniorja iz Zreč ustrezno zaposlitveno strukturo bi moral postati tudi pomembnejši oskrbni center ob delitvi oskrbnih funkcij s Predgradom,
- v Vinici zagotoviti večjo možnost polistrukturne zaposlitve (zlasti moške delovne sile) in razviti oskrbno funkcijo,
- podpirati gradnjo krajevnih vodovodov in razširiti obstoječe vodno omrežje po zajetju Krupe
- Sinji vrh naj postane manjši oskrbni center nižje stopnje.

III. območje

Mala Lahinja-Bojanci-Perudina-Drežnik

Obseg: zajema 9 naselij KS Dragatuš (Črešnjevce, Mala Lahinja, Knežina, Belčji vrh) in KS Vinica (Bojanci, Hrast, Perudina, Nova lipa, Drežnik).

Predstavitev in predlagani ukrepi: z izjemo Hrasta gre za naselja z zelo neugodno socialno-ekonomsko in infrastrukturno podobo, vendar dokaj ugodnimi naravnimi možnostmi za kmetijstvo.

Predlagani ukrepi:

- zagotoviti ustrezno infrastrukturno raven (vodovodno omrežje) in posodobiti lokalne cestne odseke,
- dragatušu (ali bližnjemu naselju) nameniti tudi večjo zaposlitveno vlogo, ki bi pomenila impulz tudi za ustrezno oskrbo nižje stopnje.

IV. območje

Gradnik - Maline.- Jugorje - Ravnace

Obsega obsežno območje 18-ih naselij severovzhodnega dela KS Semič, KS Jugorje in naselje Ravnace (KS Suhor).

Predstavitev in predlagani ukrepi: zajema višje ležeča naselja obronkov Gorjancev z manj ugodnimi naravnimi razmerami za kmetijstvo (kraško površje, nižje temperature). Dobra polovica naselij ima še dokaj ugodne socio-ekonomske značilnosti, za skoraj vsa naselja pa je značilna izredno nizka stopnja infrastrukturne opremljenosti.

Predlagani ukrepi:

- posodobitev ceste Štrekljevec-Jugorje in lokalnih cest
- vodovodno omrežje
- Jugorje naj bi dobilo manjšo oskrbno funkcijo (trgovina z mešanim blagom - privatna)
- pospešiti razvoj živinoreje, zlasti ovčereje v višje ležečih naseljih KS Jugorje.

V. območje

Krašni vrh - Drašiči - Rakovec

Obseg: 8 naselij skrajnega vzhodnega dela metliške občine v KS Radovica (Krašnji vrh, Radoši), vsa naselja KS Drašiči in naselje Rakovec (KS Božakovo).

Predstavitev in predlagani ukrepi: zajema naselja toplotnega pasu (vinogradi), flišno-apnenčastega in s številnimi grapami razrezanega obrobja Gorjancev. Z izjemo Drašič in delno Rakovca je za naselja značilna neugodna demografska sestava in izseljevanje, vsa naselja pa so infrastrukturno zelo slabo opremljena - le električno omrežje.

Predlagani ukrepi:

- Radovica in Drašiči naj postaneta manjša oskrbna centra (privatne trgovine)
- napeljava vodovodnega omrežja
- posodobitev lokalnih cestnih povezav (tudi s sosednjimi naselji Žumberaka).

VI. območje

Rožni dol z bližnjimi naselji

Obseg: zajema 7 manjših naselij obrobja Gorjancev v severnem delu KS Semič.

Predstavitev in predlagani ukrepi: z delno izjemo Brezja in Rožnega dola gre za naselja z izredno neugodno demografsko sestavo, za razmeroma visokim deležem ostarelega kmečkega prebivalstva, razen elektrike pa ni druge materialne infrastrukture.

Predlagani ukrepi:

- posodobitev ceste Gaber-Rožni dol-Uršna sela
(iz novomeške strani je posodobitev ceste v teku)
- odprtje manjše (privatne) trgovine z mešanim blagom v Rožnem dolu
- razširitev lokalnega vbdvoda z železnico in telefonskega omrežja
- ovčereja.

VII. območje

Lipovec - Starihov vrh - Vinji vrh

Obseg: zajema 7 naselij jugozahodnega dela KS Semič v nizkem kraškem ravniku Bele krajine.

Predstavitev in predlagani ukrepi: značilna je izredna zakraselost (velika gostota vrtač) in kamnitost površja, z manjšimi površinami obdelovalnega zemljišča. Kljub bližini večjega zaposlitvenega centra (Semič) so naselja ostala pretežno agrarna s slabšo socio-ekonomsko podobo in brez osnovne infrastrukture - le elektrika. Odprtje modernizirane ceste Semič-Starihov vrh, Ručetna vas še ni prinesla spremembe v socialno-ekonomski podobi naselij.

Predlagani ukrepi:

- izboljšanje infrastrukturne opremljenosti naselij (vodovod, telefon),
- nadaljevati s posodobitvijo lokalnih cest.

V. ZAKLJUČNE MISLI

Kot smo že ugotovili, se večina območij z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi pokriva z zakonsko opredeljenimi manj razvitimi krajevnimi skupnostmi Bele krajine. To velja zlasti za večji del obkolpskega pasu črnomaljske občine, južno od Adlešičev. Razen navedenega območja pa so sklenjena območja z manjšimi razvojnimi možnostmi vsskrajnem severovzhodnem in severnem obrobju metliške občine in (presenetljivo) tudi tri dokaj obsežna območja z manjšimi razvojnimi možnostmi in zaostajanju v gospodarskem razvoju na območju KS Semič. Na drugi strani pa ugotavljamo, da je v naseljih KS Podzemelj, Tribuče in Griblje, ki se sicer uvrščata med manj razvite KS, več lastnih razvojnih možnosti (za intenzivno in mehanizirano kmetijstvo v akumulacijskih terasah Kolpe), z relativno razvitejšo materialno infrastrukturo in prometno dostopnostjo. Prav tako imajo naselja v KS Tribuče ugodne razvojne možnosti, čeprav sodi ta krajevna skupnost med manj razvite KS. Pri izbiranju potrebnih ukrepov za pospešitev bolj enakomernega regionalnega razvoja Bele krajine bo potrebno upoštevati notranjo diferenciacijo glede razvojnih možnosti naselij v sicer manj razvitih krajevnih skupnostih. Obenem pa ustrezno ukrepati tudi v gospodarskem razvoju močno zastajajočih območij, ki so sicer na področju razvitejših krajevnih skupnosti. Navedena ugotovitev velja zlasti za tri sklejana območja v krajevnih skupnostih Semič, ki zajemajo skoraj polovico (24) naselij krajevnih skupnosti Semič.

Ugotavljamo, da je prostorska razporeditev večjih zaposlitvenih centrov (Črnomelj, Metlika, Semič, Kanižarica, Suhor, Vinica, Stari trg, Adlešiči) v bistvu že dosegla zadovoljivo gostoto tudi glede na izredno razpršeno naselitev Bele krajine. Z vidika prostorske razporeditve območij z manjšimi razvojnimi možnostmi in manj razvitih KS bi veljalo nekoliko večjo zaposlitveno vlogo nameniti Dragatušu in naselju v trikotniku Gradac-Podzemelj-Griblje. Za Dragatuš že obstojajo določeni načrti, v drugem primeru pa so dokaj objektivne možnosti za oživitev tradicionalne neagrarne vloge Gradca ali pa za postavitev manjšega obrata, ki bi slonel na

poudarjeni vlogi kmetijstva v KS Griblje in Podzemelj in povezavi s sosednjimi pretežno agrarnimi območji v SRS. Obenem bi se lahko naslonil na izkušnje predelave sadja in povrtnin v Belsadu.

V Suhorju, Vinici in Adlešičih bi bilo potrebno poskrbeti za polistrukturno možnost zaposlitve, ki bi ob ustreznem razvoju oskrbe in prometni povezanosti razširila gravitacijsko območje in pozitivne vplive industrializacije in urbanizacije. Zlasti neustrezna kvaliteta cestnih povezav in avtobusnih zvez je ena izmed največjih ovir, ki preprečuje, da bi se ustavilo izseljevanje iz bolj odročnih naselij. Zaradi spremenjenih pogojev bivanja in zaposlovanja v urbaniziranih naseljih lahko pričakujemo večje zanimanje prebivalcev, pretežno agrarnih naselij Bele krajine, da ostanejo v domačem kraju, v kolikor bodo ustrezni ukrepi zmanjšali regionalne razlike med pretežno urbani in agrarnimi območji v Beli krajini. Vendar nam primer postavitve zaposlitvenih obratov v Semiču, Vinici, Starem trgu in Adlešičih kažejo, da se večje pozitivne posledice v zaposlitveniⁱⁿ demografski sestavi prebivalstva pokažejo po daljšem časovnem obdobju najmanj 10 let in da zgolj zagotovitev zaposlitve izven kmetijstva še ne pomeni celovite rešitve, učinki pa se pogosto kažejo le pri bližnjih naseljih.

LITERATURA

- Barsch H., 1968, Arbeitsmethoden in der Landschaftsökologie, Berlin
- Gams I., 1975, Problemi geografskega raziskovanja ekotopov in pokrajinske ekologije v Sloveniji, Geografski vestnik XLVIII., Ljubljana str. 133-140
- Haggett D., 1974, Geography - A Modern Synthesis, London
- Marušič I., 1976, Združena karta kot sredstvo za razkrivanje intrinzičnih prostorskih vrednot v krajinskem prostoru (mag.naloga), Biotehnična fakulteta Ljubljana-planiranje in urejanje pokrajine, Ljubljana
- Malovrh C., 1956, O vidikih geomorfološke analize gorate pokrajine z vidika ekonomske, posebej agrarne pokrajine, Geografski vestnik XXX., Ljubljana
- Mc Harg I., 1969, Design with Nature, New York
- Mitchell B., 1979, Geography and Resource Analysis, London-New York
- Miklavžič J., 1965, Premena belokranjskih steljnikov v gozdove, Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije, Zbornik 4, Ljubljana
- Ogrin D., Gozd in podoba krajine, Gozdarski vestnik 1970/1-4, Ljubljana
- Patri T., Ingmire T., 1972, Regionalno planiranje in sistem zgodnjega opozarjanja, Krajinsko planiranje 5, Ljubljana
- Plut D., 1978, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini I. (Funkcijsko vrednotenje posameznih pokrajinsko-ekoloških dejavnikov), Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana
- Plut D., 1979, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini II. (Pokrajinska ekologija Bele krajine), Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana

- Plut D., 1980, Preobrazba geografskega okolja v Beli krajini III.
(Stopnja preobrazbe geografskega okolja v Beli krajini),
Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja,
Ljubljana
- Plut D., 1981, Pokrajinska ekologija Bele krajine, Geographica
Slovenica 12, Ljubljana
- Plut. D., 1981, Toča in spomladanska pozeba v Beli krajini,
Bilten razstave belokranjskih vin, Semič
- Plut. D., 1981, Neurejena odlagališča odpadkov v Beli krajini,
Geografski vestnik LIII, Ljubljana
- Stritar A., 1974, Kategorizacija zemljišč v Sloveniji, Inštitut
geodetskega zavoda SRS, Ljubljana
- Stritar A., 1982, Potenciali kmetijskega prostora in varovanje
rodovitne zemlje, Zbornik Biotehnične fakultete
Univerze E.Kardelja, Ljubljana
- Zasnove uporabe prostora - gozdarstvo, 1975, Zavod SRS za družbeno
planiranje, Ljubljana
- Zasnove uporabe prostora - kmetijstvo, 1975, Zavod SRS za družbeno
planiranje, Ljubljana
- Zasnove uporabe prostora - rekreacije, 1976, Zavod SRS za družbeno
planiranje, Ljubljana
- Zasnove uporabe prostora - rudarstvo, 1976, Zavod SRS za
družbeno planiranje, Ljubljana
- Zasnove uporabe prostora - varstvo kulturnih spomenikov, 1976,
Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana
- Zasnove uporabe prostora - vodno gospodarstvo, Zavod SRS za
družbeno planiranje, Ljubljana
- Zorn M., 1967, Gozdne združbe in rastiščno gojitveni tipi v
gospodarski enoti Tanča gora, Biro za gozdarsko
načrtovanje, Ljubljana
- Zorn M., 1968, Gozdne združbe in rastiščno-gojitveni tipi v
gospodarski enoti Črnomelj, Biro za gozdarsko
načrtovanje, Ljubljana
- Zorn M., 1974, Gozdne združbe in rastiščno-gojitveni tipi v
gospodarski enoti Mirna gora, Biro za gozdarsko
načrtovanje, Ljubljana

- Oskrba z električno energijo, F.Kraševac, Regionalni plan Dolenjske, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976
- Dolgoročni razvoj razdelilnega in napajalnega omrežja Dolenjske in spodnjega Posavja, Elektroinštitut M.Vižmar, Ljubljana 1971
- Vodnogospodarska presoja Kolpe, Zavod za vodno gospodarstvo SR Slovenije, Ljubljana 1968
- Vodno gospodarstvo, S.Pavlin, Regionalni plan Dolenjske, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976
- Študija regulacije in ureditve Save v Jugoslaviji, Hydroprojekt Praga, Carlo Lotti L.C., Rim 1972
- Izhodišča za načrtovanje urbanističnega načrta razvoja občine in mesta Črnomelj, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976
- Obravnava omrežij naselij in dolgoročni razvoj Dolenjske regije, V.Kokole, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976
- Osnovna izhodišča za ekonomsko družbeni in prostorski razvoj širše Dolenjske regije, Podjetje Dominvest Novo mesto, Novo mesto 1972
- Metlika skozi stoletje, J.Dular, Metlika 1961
- Regionalni plan Dolenjske, UI SR Slovenije, Ljubljana 1976
- Dostopnost v mesta in druge urbane centre, UI SR Slovenije, Ljubljana 1966
- Transportni sistem SR Slovenije, ŽG prometni inštitut Ljubljana, Ljubljana 1980
- PTT dejavnost in prostorski razvoj, UI SR Slovenije, Ljubljana 1980

Pričujoči poskus celovitejše ocene naravnih virov Bele krajine je uvod v njihovo nadaljno raziskovanje in vrednotenje in seveda ne more predstavljati dokončne ocene. Zaradi skromnih podatkov o osnovnih naravnih potezah Bele krajine je bilo potrebno predhodno opraviti funkcijsko vrednotenje posameznih pokrajinsko-ekoloških potez Bele krajine (Plut, 1978) in izdvojiti pokrajinsko-ekološke (pokrajinsko-fiziognomske) enote Bele krajine (Plut, 1979).

Izbor metodologije je slonel torej na ugotovitvi, da je potrebno soočiti na eni strani pokrajinsko zasnovano vrednotenje naravnega potenciala in sektorsko vrednotenje primernosti posameznih področij Bele krajine za določeno gospodarsko panogo. Pokrajinsko zasnovano sistemsko vrednotenje naravnih virov je bilo zasnovano z uporabo metod ocene pomena pokrajinsko-ekoloških enot srednjega merila. Prednost izbora sistemsko zasnovanega pokrajinsko-ekološkega vrednotenja je v dejstvu, da se v principu ne ozira na trenutno rabo v pokrajini, čeprav je razumljivo, da so primarne oblike gospodarske tesno povezane z značilnostmi pokrajinsko-ekoloških enot. Na drugi strani pa se je poskusilo ugotoviti tudi primernost pokrajine po posameznih gospodarskih dejavnostih, ki so v tesni povezavi z naravnim potencialom pokrajine. Z metodo prekrivanja in primerjave vrednotenja po obeh metodah se poskuša v zaključku celovito oceniti naravne vire posameznih pokrajinskih enot Bele krajine in prikazati področja, kjer prihaja oziroma bo prišlo zaradi načrtovane primernosti pokrajine za značilne rabe do konfliktnih situacij.

a) Vrednotenje naravnih virov Bele krajine s pomočjo ocene gospodarskega pomena in naravnega potenciala pokrajinsko-ekoloških enot srednjega merila

Širša zasnova raziskave seveda ne omogoča prikaza celotne metodologije pokrajinsko-ekološkega raziskovanja Bele krajine od prikaza do vrednotenja posameznih pokrajinsotvornih faktorjev (litološka sestava, relief, prst, itd) ter izluščenja združevanja pokrajinsko-ekoloških enot (Plut, 1978; 1979; 1981).

Ž vidika vrednotenja naravnih virov pa je potrebno podčrtati vsaj naslednje pokrajinske poteze Bele krajine:

- geografski položaj, ki ga označuje odmaknjenost od poglavitnih območij zgojitve in gospodarskega razvoja v Sloveniji ter reliefna zaprtost proti ostalim slovenskim pokrajinam in na drugi strani relativna odprtost proti SRH.
- kraški značaj površja v pretežnem delu Bele krajine, saj se karbonatne kamenine (apnenec, dolomit) širijo na okoli 85% površine Bele krajine. Zaradi kraškega površja je hidrografska mreža na površju redka, vendar je značilno, da je število izvirov in vodnih jam razmeroma veliko (150 izvirov in 50 vodnih jam), vendar neenakomerno prostorsko razporejeno. V posameznih predelih je izrazita kamnitost, gostota vrtač (tudi nad 100 vrtač na km²), neenakomerna debelina in kislost prsti. Prevlada podzemeljskega odtoka padavin stopnjuje problem odpadnih voda.
- izrazita višinska plastovitost notranje razmejuje Belo krajino v dno Belokranjske kotline in višje obrobje Gorjancev in Kočevskega Roga s Poljansko goro z različnimi naravnimi osnovami za gospodarski razvoj, ki jih dodatno razmejujejo še pas toplotnega obrata v prisojnih legah med 200 in 400 (450)m.
- visoke temperature dna in toplotnega pasu Bele krajine z okoli 190 dnevi s temperaturo nad 10°C in vsoto aktivnih temperatur nad 3300°C uvršča Belo krajino med najtoplejše slovenske pokrajine z ugodno razporeditvijo padavin, saj jih slaba polovica pada v vegetacijski dobi (nad 600 mm) zato je padavinski

primanjklaj manj izrazit, kot v panonskih in primorskih pokrajinah Slovenije, čeprav poleti zaradi plitvih tal in ilovnato - glinaste sestave zlasti v vzhodnih delih Bele krajine pogosto nastopi suša.

- visok delež gozdnih združb z visoko stopnjo prirasta.
- reka Kolpa je v toku pod Vinico ena izmed najtoplejših rek Slovenije, ki jo še odlikuje relativna čistost.

Na osnovi metode prekrivanja posameznih pokrajnotvornih faktorjev so bili v prvi fazi pokrajinsko-ekološkega raziskovanja izdvojeni pokrajinsko-ekološki mozaiki, ki še vedno odražajo bistvene značilnosti najmanjših pokrajinsko-ekoloških enot - ekotopov. Tipizacija pokrajinsko-ekoloških mozaikov (PEM) je potekala s pomočjo postopnega združevanja geofaktorjev.

Ob združevanju lastnosti geofaktorjev se je pokazalo, da zaradi pokrajinske pestrosti Bele krajine ni smiselno združevanje v PEM izvesti s pomočjo zgolj nekaterih dominantnih geofaktorjev, čeprav se je pokazalo, da sta poglavitna dejavnika delila na PEM v Beli krajini kraški značaj pokrajine in višinska slojevitost. Izluščilo se je 31 PEM, ki se pojavljajo v različnih predelih Bele krajine (npr. PEM + zamočvirjen svet logov s stalno visokim nivojem talne vode). PEM so primerni za vrednotenje zlasti ob sektorsko zasnovanem vrednotenju, saj gre za dokaj podrobno delitev v merilu 1 : 25000; za prikaz okvirnega naravnega potenciala Bele krajine pa so bolj primerna pokrajinsko-ekološke enote višjega ranga, ki pa zaradi združevanja PEM še vedno odsevajo skupne osnove naravne značilnosti. V Beli krajini nizkega krasa so bile pri razmejevanju pokrajinsko-ekoloških enot srednjega merila (mikrohore) v ospredju predvsem geološke, hidrološke in reliefne značilnosti pokrajine. Lastnosti mikrohor so bile torej izdvojene glede na spreminjanje določene količine značilnosti 31 PEM. Oglejmo si poglavitne naravne značilnosti pokrajinsko-ekoloških enot srednjega merila (mikrohor), ki se pojavljajo v Beli krajini.

- 1 lega in površina (P)
- 2 kvantitativna označitev:
  - a) vodilni PEM
  - b) spremljevalni PEM

Mikrohora I

- 1 Deloma zamočvirjen svet in rečne terase v pretežno sipkem gradivu ob Lahinji in njenih pritokih in obkolpski svet med Gribljami in Rosalnicami pri Metliki;
P = 37,4 km²
- 2 a) višje terase v pretežno sipkem materialu
b) aluvialne terase

Mikrohora II

- 1 Območje kraškega sveta z debelo plastjo kraške ilovice med Črnomljem, Metliko in Semičem;
P = 87,9 km²
- 2 a) področje na globoki, podzoljeni kraški ilovici
b) področje na globoko, podzoljeni kraški ilovici s prevlado obdelovalnega sveta

Mikrohora III

- 1 Otok normalnega reliefa Kanižarske kadunje;
P = 12,5 km²
- 2 a) pliocenska kadunja pri Kanižarici
b) mejno območje med pliocenskimi sedimenti in apnencem

Mikrohora IV

- 1k Vrtačast in kamnit kraški svet južno od Semiča;
P = 10,2 km²
- 2 a) območje obdelovalnega sveta na nižjem kraškem ravniku
b) nižji kraški ravnik (170 m - 220 m)

Mikrohora V

- 1 Zakrasela, pretežno dolomitna podolja med Butorajem, Adlešiči, Marindolom in Ziljemi;

$$P = 45,5 \text{ km}^2$$

- 2 a) zakrasela dolomitna podolja

- b) nižji kraški ravniki (170 m - 220 m)

Mikrohora VI

- 1 Slabo zakraselo podolje med Suhorjem pri Vinici in Vinico;

$$P = 18,0 \text{ km}^2$$

- 2 a) podolje z značilnimi kraškimi poplavami

- b) otoki obdelovalnega sveta na nižjem kraškem ravniku

Mikrohora VII

- 1 Višji kraški ravniki - Veliko Bukovje (okoli Bojancev pri Vinici);

$$P = 58,1 \text{ km}^2$$

- 2 a) višji kraški ravniki (220 m - 370 m)

- b) vzpeto ozemlje višjega kraškega ravnika

Mikrohora VIII

- 1 Izrazite vzpetine obrobja Velikega Bukovja (Plešivica);

$$P = 2,9 \text{ km}^2$$

- 2 a) izrazitejšje površine toplotnega obrata obrobja in holmov Bele krajine

- b) izrazitejšje osojne površine obrobja in holmov Bele krajine

Mikrohora IX

- 13 -

1 Uravnave nad Kolpo pri Starem trgu (Poljanska dolina);
P = 12,5 km²

- 2 a) uravnave nad Kolpo
b) prisojna pobočja nad Kolpo

Mikrohora X

1 Pretežno flišni svet okoli Radovice in Drašičev;
P = 23,0 km²

- 2 a) valovito površje na flišu
b) izrazitejše površine toplotnega pasu s prevlado vinogradov na flišu
osojna pobočja na flišu

Mikrohora XI

1 Območja kraške uravnave med Jugorjem in Grabrovcem pri Metliki;
P = 41,6 km²

- 2 a) višji kraški ravnik
b) vzpeto ozemlje višjega kraškega ravnika
področje na globoki, podzoljeni kraški ilovici s prevlado obdelovalnega sveta

Mikrohora XII

1 Obkolpska, pretežno prisojna pobočja in obvisela sšhe doline okoli Sibjega vrha;
P = 18,3 km²

- 2 a) prisojna pobočja nad Kolpo
b) uravnave nad Kolpo

Mikrohora XIII

- 1 Prisojna in osojna pobočja obronkov Kočevskega Roga in zahodnega dela Gorjancev na severni in zahodni strani Belokranjske kotline;
P = 41,9 km²
- 2 a) izrazitejše površine toplotnega obrata obrobja in holmov Bele krajine
b) izrazitejše osojne površine obrobja in holmov Bele krajine (200 m - 400 m)

Mikrohota XIV

- 1 Zaobljeno površje Črmošnjiške in Rožnodolske doline s prevlado površinskih vodotokov;
P = 11,0 km²
- 2 a) zaobljeno in pretežno izkrčeno ozemlje na dolomitih
b) prisojna, konkavna pobočja obrobja Belokranjske kotline s prevlado košenic (100 m - 900 m)

Mikrohora XV

- 1 Pobočja in uravnave višjega dela Kočevskega Roga in Gorjancev;
P = 147,4 km²
- 2 a) pobočja nižjega obrobja Belokranjske kotline (400 m-600 m)
b) pobočja višjega obrobja Belokranjske kotline (600 m-800 m)
uravnave višjega obrobja Belokranjske kotline (600 m-800 m)

Mikrohora XVI

- 1 Najvišji svet obrobja Belokranjske kotline okoli Mirne gore;
P = 26,2 km²
- 2 a) pobočja visokega obrobja Belokranjske kotline (800-1000 m)
b) uravnave visokega obrobja Belokranjske kotline (800 m - 1000 m)

Pokrajinsko-ekološke enote zajemajo poglavitne naravno-geografske poteze Bele krajine in so lokalno osnova za določevanje trenutne rabe (sedanji pomen) in dejanskega naravnega potenciala, ki ni v celoti izkoriščen. Primerjava med trenutno rabo in možnosti rabe naravnega potenciala nam pokaže na možnosti izkoriščanja naravnega potenciala (tabela 1). Glede na sedanji gospodarski pomen sta najpomembnejši pokrajinsko-ekološki enoti št. I (rečne terase ob Lahinji in njenih pritokih in obkolpsko področje med Gribljami in Rosalnicami pri Metliki) in VI (slabo zakrasele podolje pri Vinici). Kljub isti dobljeni skupni vrednosti za sedanji gospodarski pomen je potrebno podčrtati, da ima večji gospodarski pomen mikrohora št. 1, kjer imajo posamezne gospodarske panoge (kmetijstvo, vodno gospodarstvo) zelo visoke vrednosti, ostale pa zelo nizke; pri mikrohori št. VI pa so vse vrednosti "srednje". Najmanjši gospodarski pomen imajo pretežno najbolj zakrasele pokrajinsko - ekološke enote (IV, V, VII, VIII, XII, XIII, XV), Bele krajine.

Glede na naravni potencial pokrajinsko-ekoloških enot Bela krajine ne glede na trenutno stopnjo izkoriščenosti so največje "rezerve" v prvi, drugi, peti in šesti pokrajinsko - ekološki enoti. Vendar je potrebno predhodno opozoriti, da gre v tej fazi za določevanje primernosti in ne rabe posameznih pokrajinsko-ekoloških enot. Pregled po gospodarskih panogah nedvoumno kaže, da sta trenutno v ospredju gozdarstvo in kmetijstvo, ki imata tudi najboljše naravne razmere za nadaljni razvoj. Zaradi različnih vidikov (zlasti steljarjenja z gozdovi dna Bela krajine) ima gozdarstvo nekaj več možnosti za boljši izkoristek naravnega potenciala, kmetijstvo pa glede na naravni potencial (kar pa ne velja za socialno-posestne razmere) nima večjih možnosti za večje spremembe (izjema je le odprava poplav, delna premena steljnikov in rekultivacija opuščanih pašnikov v obrobju). Precejšen neizkoriščen naravni potencial je pri vodnem gospodarstvu (zajetje izvirov, zlasti Krupe) in neizkoriščen in zanemarjen energetski potencial Kolpe in nekaterih večjih pritokov, zlasti za manjše hidroelektrarne. Največja razlika med

sedanjo možno stopnjo izkoriščenosti naravnega potenciala pa je pri rekreaciji in turizmu. Vendar je potrebno pripomniti, da so naravne možnosti Bele krajine za turizem omejene in s trajnimi ekonomskimi učinki turističnega razvoja lahko računamo le ob Kolpi, deloma v vinogradniških področjih in Črmošnjiški dolini. Pregled naravnega potenciala za rekreacijo pa obenem odkriva obilo neizkoriščenih možnosti zlasti za rekreacijo na prostem, ki pa seveda nima otipljivega ekonomskega učinka. Glede rudarstva je naravni potencial dokaj pičel, izjemo predstavlja pravzaprav le p.e. enota III (kanižarska premogovna kadunja).

Pri prikazanem gospodarskem pomenu in naravnemu potencialu je bilo v ospredju vrednotenje, ki ni upošteval sedanje stopnje ogroženosti zaradi naravnih nesreč (poplave, pozeba, toča, deloma erozija prsti) ali onesnaženosti pokrajinskega okolja (steljarjenje, onesnaženost vode, zraka, prsti) ter širjenja urbanizacije zlasti na obdelovalne površine. Čeprav je primerljivost med navedenimi oblikami, ki zmanjšujejo oziroma omejujejo izrabo naravnega potenciala Bele krajine, vprašljiva, lahko podamo na osnovi dejanskega stanja dokaj objektivno primerjavo. Glede stopnje onesnaženosti so trenutno najbolj pereče oblike: toča, pozeba in steljarjenje, vse bolj pereča pa postaja tudi širjenje urbanizacije (tabela št.2). Samo na področju občine Črnomelj se je v obdobju 1947 do 1975 zmanjšal delež obdelovalnih površin za 1615 ha, deloma tudi na račun urbanizacije, saj je delež bruto zazidanih površin v Beli krajini že okoli 1,5% in stalno narašča. Samo v KS Črnomelj (leta 1970 še enotna) je bilo v obdobju 1960-1975 zgrajenih 508 novih objektov, v mestu Črnomlju od tega 454. Vsekakor pa je potrebno poudariti, da gre pri določevanju stopnje onesnaženosti za interno vrednotenje, saj glede na ostale slovenske pokrajine Belo krajino uvrščamo med pokrajine, ki so degradacijsko manj prizadete. Ostale oblike onesnaženosti okolja so manj izrazite, oziroma se pojavljajo le v posameznih pokrajinsko-ekoloških enotah. Proti toči in pozebi se trenutno belokranjski kmet bori le s prilagoditvijo v kmetijski usmerjenosti, predvsem proti toči pa bi bilo potrebno pristopiti

k širši, regionalno zasnovani akciji. (Plut, 1981) Steljarjenje se je praktično opustilo, vendar so posledice zlasti v nižinskih gozdovih gradna in gabra še zelo prisotne. Urbanizacija je zlasti okoli Črnomlja, Metlike, Semiča in Vinice ter v vinorodnih predelih Bele krajine že močno posegla na kmetijska zemljišča in spremenila pejzažno podobo Bele krajine. Med ostalimi oblikami bo potrebno glede na ekološko občutljivost posebno pozornost nameniti varovanju vodnih virov, ki so zaradi kraških značilnosti še posebno občutljivi in je velika nevarnost, da postanejo onesnaženi vodni viri eden izmed pglavitnih razvojnih omejitev Bele krajine.

Tudi onesnaženost prsti, ki je trenutno še zamerljiva bi lahko zaradi plitvosti in neenakomerne globine postala ovira pri racionalnem in pretehtanem gospodarjenju z naravnimi viri. Bela krajine. Onesnaženost zraka je trenutno z regionalnega vidika zanemarljiva, posebno pozornost pa bo potrebno nameniti individualnim onesnaževalcem zraka in industrijskim obratom v dnu Belokranjske kotline, kjer so klimatske razmere (brezveterje, pogosta megla in temperaturna inverzija) zelo neugodne. Glede na stopnjo onesnaženosti in ekološke občutljivosti so najbolj prizadete I in XIII pokrajinsko-ekološka enota, ki pa imata ugoden naravni potencial zlasti za razvoj intenzivnega kmetijstva, kar opozarja, da je potrebno pri vrednotenju naravnih virov razen ekonomsko pogojenega vrednotenja upoštevati tudi ekološko občutljivost, "ranljivost" določenega pokrajinskega tipa.

Pri ocenjevanju naravnih virov je potrebno podčrtati tudi pomembno vlogo Bele krajine z vidika SLO. Čeprav je pravzaprav nemogoče medsebojno primerjati naravni potencial npr. za gozdarstvo in SLO nam subjektivno obarvano vrednotenje podčrtuje izjemo mesta Bele krajine glede SLO, o čemer nam priča tudi vloga Bele krajine med NOB. Z vidika SLO imajo posebno vlogo pokrajinsko-ekološke enote višjega obrobja (XIV, XV), kjer se strateško prevrednoti tudi ekonomsko zasnovana ocena kmetijskih zemljišč nad 600 m kot so opuščene košenice in pašniki. Tudi vodni viri, ki so bolj

oddaljeni ali pa imajo manjši in nestalen pretok, imajo posebno strateško vlogo in jim je potrebno nameniti večjo pozornost.

b) Vrednotenje naravnih virov Bele krajine s pomočjo ugotavljanja primernosti za gospodarske panoge, ki so v najtesnejši zvezi z naravnim potencialom - sektorski pristop

Vrednotenje naravnih virov Bele krajine s pomočjo pokrajinsko ekološke analize izhaja iz globalnega vrednotenja posameznih področij Bele krajine. Zato ga je nujno potrebno dopolniti s sektorskim načinom obravnave ocenjevanja naravnih virov, ki poudarja primernost in dejansko, stvarno razporeditev bolj ali manj primer-
nih površin za posamezne gospodarske panoge. Uvodoma je potrebno podčrtati, da se pri prikazu sektorskega pristopa naslanjamo (z izjemami) na že izdelano metodologijo uporabljeno pri Zasnovah uporabe prostora (nosilec M. Jeršič) leta 1975 in 1976 in kategorizacija kmetijskih zemljišč, ki jo je zasnoval A. Stritar (1974, 1982) ter vrednotenje gozdnih združb Bele krajine (Zorn, 1977, 1974). Zaradi skromne predstavitve je bilo potrebno bolj razširiti zlasti vrednotenje vodnih virov Bele krajine. Pregled sektorsko zasnovanih študij je pokazal na nujnost nadaljnega raziskovanja, saj bo potrebno nujno pristopiti k izdelavi podrobnejšega "katastra" naravnih virov Bele krajine in njihovega sektorskega in systemskega vrednotenja. Glede na odvisnost razvoja posameznih gospodarskih panog od naravnih virov so prikazani rezultati vrednotenja za gozdarstvo, kmetijstvo, vodno gospodarstvo, rudarstvi, rekreacijo in prikaz naravne dediščine Bele krajine.

Gozdarstvo je poleg kmetijstva gospodarska panoga, ki je v najtesnejši zvezi z naravnimi razmerami. Gozdovi zavzemajo v Beli krajini velik delež, saj pokrivajo več kot 50% celotne površine. Največji obseg ima gozdna združba gradna in belega gabra (QG), ki je kljub izkrčenosti najbolj razširjena v dnu in nižjem obročju Bele krajine (Zorn, 1967, 1968). Razen krčenja na račun kmetijske rabe je treba omeniti tudi steljarjenje, ki je v preteklosti

močno zmanjšalo lesnoproizvodni pomen nižinske gozdne združbe in so posledice tudi danes vidne. V nižjem obrobju so bolj razširjeni tudi gozdovi gradna in bukve (QF), višje pa zlasti predgorski bukov gozd (HF) in dinarski jelovi in bukovi gozdovi (karta). Manjši obseg pa imajo še gorski bukovi gozdovi, gozdovi gradna s črnim groharjem jelovja s praprotni, bukve s kresničevjem, bazofilni gradnov gozd, lipe in mlečnega javorja ter puhastega hrasta in črnega gabra.

Na osnovi metodologije uporabljene v Zasnovi uporabe prostora - gozdarstvo (1975) in študij Biroja za gozdarsko planiranje (Zornova) lahko gozdove Bele krajine po lesnoproizvodnem pomenu glede na rastiščne razmere razvrstimo v naslednje skupine:

1. kategorija: gozdovi na najboljših rastiščih z rastiščnim koeficientom nad 13 in tekočim letnim prirastom nad $15 \text{ m}^3/\text{ha}$.
Gozdne združbe: jelovje s praprotni, dinarski jelovi in bukovi gozdovi.
2. kategorija: gozdovi na zelo dobrih in dobrih rastiščih z rastiščnim koeficientom 12 do 6 in tekočim letnim prirastom med 15 in $5 \text{ m}^3/\text{ha}$.
Gozdne združbe: nižinski gozd gradna in belega gabra, predgorski in gorski bukov gozd, gozd gradna in bukve s kresničevjem.
3. kategorija: gozdovi na slabih rastiščih z rastiščnim koeficientom 5 do 1 in tekočim letnim prirastom pod $5 \text{ m}^3/\text{ha}$.
Gozdne združbe: lipe in mlečnega javorja, bazofilni gradnov gozd in gozd puhovca s črnim gabrom.

Prostorsko je najbolj razširjena druga kategorija, ki označuje gozdove na zelo dobrih in dobrih rastiščih, kjer površinsko prevladuje nižinski gozd gradna in belega gabra, katerega lesnoproizvodni pomen pa je zmanjševalo steljarjenje. Belokranjski steljniški so nastali nasilno iz gozda pod vplivom ekstenzivnega gospodarjenja (Miklavžič, 1965) in pomenijo degradacijo prvotne gozdne vegetacije in prsti (povečana kislost in osiromašenje). V Beli krajini je po oceni okoli 7000 do 9000 ha steljniških površin.

Melioracije steljnikov kmetijske površine so zelo drage in dolgotrajne in v Beli krajini niso bile vedno tudi uspešne. Gozdovi na najboljših rastiščih so v višjih obronkih Kočevskega gozda, v Beli krajini prevladuje dinarski jelov in bukov gozd z najvišjim rastiščnim koeficientom. Gozdovi na slabših rastiščih zavzemajo le nekaj odstotkov celotne gozdne površine, imajo pa vsestransko poudarjen varovalni značaj. Glede na varovalni pomen imajo najbolj razširjene gozdne združbe v Beli krajini, gledano v celoti le manjši pomen, saj se uvrščajo v gozdove stabilnih ekoloških razmer. Lahko povzamemo, da so v Beli krajini zelo ugodni naravni pogoji za gozdarstvo, ki ima svojo rezervo v steljniških površinah in povečanim deležem iglavcev, poudariti pa je potrebno tudi njihovo neproizvodno vlogo, na katero pogosto pozabljam (preprečevanje erozije in denudacije, umirjanje odteka vode, proizvodnja kisika, vetrovna zavesa itd).

Kmetijstvo sodi v gospodarske panoge, ki je odvisna od razpoložljivega prostora in kakovosti plodne zemlje. Kmetijska zemljišča so osnovni pogoj in proizvodno sredstvo za prehrano prebivalstva, strateška dobrina, vzdrževalec kulturne pokrajine in dejavnik uspešnosti SLO-ja. V Beli krajini so kmetijska zemljišča najbolj razširjena v nižinskem delu in toplotnem pasu. Osnovni naravni dejavniki, ki omejujejo možnosti za širjenje kmetijstva so pogojene s kraškim značajem v dnu Bele krajine ter večjo strmino in nadmorsko višino v višjem obrobju. Kamnitost površja in gostota vrtač povzročajo razbitost površja in nesklenjene površine iste kvalitete, k temu pa se pridruži še neenakomerna debelina in kislost prsti, kar omejuje naravne možnosti za kmetijsko proizvodnjo. Prevladujejo travniške in pašniške površine, večje sklenjene površine obdelovalnih površin so le v manj zakraselih podoljih, obkolpskih ravnica in v področjih, kjer je večja debelina kraške ilovice. V dnu Bele krajine je kmetijstvo živinorejsko-poljedelsko usmerjeno, sklenjene površine obdelovalnih površin pa so tudi v toplotnem pasu, kjer so okoli Mavrlena, Stražnjega vrha, Kota, Semiča, Radovice in Drašičev kvalitetne vinogradniške lega. V najvišjih višinah so zlasti na dolomitnem delu Kočevskega Roga sklenjene površine travišč, ki pa jih počasi zraša pretežno grmovna vegetacija ali pa gre za pogozdovanje.

Globalna ocena primernosti površin za kmetijstvo je zasnovana po metodologiji v Zasnovah uporabe prostora - kmetijstvo in kategorizacija zemljišč (Stritar, 1974). Zaradi enotnejše primerjave so posamezne kategorije združene v naslednje kategorije: boljša kmetijska zemljišča (1, 2 in 3 kategorija), slabša kmetijska zemljišča (4, 5 kategorija), gozdne in steljniške površine, v okviru prve kategorije pa so izdvojena še kmetijska zemljišča z najbolj ugodnimi naravnimi pogoji za usmerjeno kmetijsko proizvodnjo (obkolpski pas med Gribljami in Krasincem in Otokom ter vinogradniške površine okoli Mavrlena, Stražnjega vrha, Kota, Semiča, Radovice, Vinomera in Drašičev). Kot posebna kategorija so izdvojena nerodovitna zemljišča in pogojno primerna zemljišča, ki so zamočvirjena ali mokrotna (ob Podturnščici pri Dragatušu ter Mestni Log pri Metliki).

Prostorska razširjenost kmetijskih zemljišč z večjo primernostjo se ujema z najbolj ugodnimi naravnimi razmerami. V nižinskem delu gre za dokaj sklenjeni pas med Petrovo vasjo, Lokvami, Dobljčami, okolico Črnomlja in Dragatušem, ki se nadaljuje v podolju pri Vinici. Drugi pas pa zajema sklenjeno področja pod Suhorjem pri Metliki in se preko Lokvice, Metlike, Otoka razširi proti Gribljam. V ostalih predelih Bele krajine gre za manjše površine bolj primernih kmetijskih površin. V agrarno - zgodovinskem razvoju Bele krajine se je odnos med kmetijskimi in gozdnimi površinami spreminjal. Belokranjski kmet je preizkusil praktično vse možnosti kmetijske rabe, zato lahko globalno zaključimo, da gre z vidika naravnih razmer sedanje razmerje med kmetijskimi in gozdnimi površinami že v negativni smeri zmanjševanja kmetijskih zemljišč v korist gozdno - grmovnega rastja v nižinskem, zlasti pa v obrobem, višjem pasu Bele krajine. Navedeni proces ogozdovanja in ozelenjevanja se je v Beli krajini okrepil zlasti po drugi svetovni vojni in zahteva podrobnejšo osvetlitev.

Rekreacija s turizmom sodi med človekovo aktivnost, ki je v veliki meri pogojena s primernimi pokrajinskimi elementi. Naravna primer-
nost oziroma stopnje izkoriščanja za rekreacijo pa je zelo odvisna
od prometnega položaja, turistične opremljenosti pokrajine ter
morebitnih negativnih vplivov človeka na pokrajinski sistem in
njegove sestavine. Pri tehtanju primernosti posameznih območij
Bele krajine za rekreacijo in turizem, je potrebno uvodoma podčr-
tati, da z vidika degradacije okolja ni večjih negativnih vplivov
razen Lahinje in Dobljčice, kjer onesnaženost vode onemogoča mož-
nost plavanja. V rekreacijskem pogledu je Bela krajina primerna za
različne oblike rekreacije, širše rekreativno vrednost pa imajo
zlasti obkolpski del, višje obrobje Kočevskega Roga okoli Črmošnjic
in deloma vinogradniška območja. Osnovna naravna turistična vred-
nost Bele krajine pa je pravzaprav topla in še vedno razmeroma
čista Kolpa, ki je v celem toku primerna za čolnarjenje, v srednjem,
zlasti pa v spodnjem toku (od Vinice proti Metliki) pa tudi za
kopenje. V temperaturnem pogledu, čeupoštevamo dneve s
temperaturo vode večje od 20°C ali 18°C - je spodnji del Kolpe
najtoplejša slovenska reka, kjer je možno kopenje v povprečju med
50 in 70 dnevi letno. Praviloma je voda najtoplejša v juliju in
avgustu, izjemno pa tudi v juniju. Na dokajšnjo nezanesljivost v
trajanju kopalne sezone nas opzorijo že mesečni povprečni tempe-
rature vode v juniju, juliju in avgustu, ki so po posameznih letih
zelo spremenljivi. (tabela 3) Razen tega lahko že kratkotrajni, a
močni nalivi v Gorskem Kotarju zelo znižajo temperature Kolpe,
ki pa se zaradi plitvosti in počasnega toka razmeroma hitro segreje.
Tudi v zgornjem toku okoli Radencev je še vedno nad 30 dni tempe-
ratura Kolpe nad 18°C . Poglavitna naravna ovira so razen nestalnih
temperatur vode posamezne plitvine, kjer je minimalna globina manjša
od 80 cm, k temu pa je potrebno prišteti že prisotno onesnaževanje,
saj nobeno naselje z izjemo Metlike v bližini Kolpe in njenih
pritokih nima urejenega čiščenja odpadnih voda (Vinica, Črnomelj,
Severin, Brod na Kupi, Čabar). Ker gre za širše vprašanje bi
bila potrebna celovitejša akcijskih občin zgornjega dela porečja
Kolpe. V okviru Bele krajine pa temeljita in realna študija

turističnih možnosti obkolpskega dela Bele krajine. Nesmiselno je namreč pričakovati, da bo turizem zaživel v vsakem obkolpskem naselju, še manj pa v vsakem naselju Bele krajine, kjer pač ni drugih razvojnih možnosti. Zgolj dokaj nestanovitna možnost kopa nja še ne opravičuje večjih vlaganj v razvoj stacionarnega turizma.

V okolici Črmošnjic obstajajo z ožjega regionalnega vidika dokaj primerni naravni pogoji za smučanje (alpsko) in teki na smučeh. Glede na trajanje in zadostno debelino snežne odeje se Črmošnjice z Gačami uvrščajo v četrto (zadnjo) kategorijo primernosti, saj je smučanje možno navadno 40 do 70 dni letno. Zgolj naravne možnosti se torej preskromne, da bi dajale dovolj veliko garancijo za upravičenost večjih turističnih vlaganj, zato je potrebno poiskati še druge oblike (partizanski Rog, počitniški dom itd.). Vinogradniška območja so skupaj z obkolpskim pasom atraktivno rekršacijsko območje, ki vidi osnovo za večji razvoj izletniškega turizma, raziskati pa bi bilo potrebno tudi možnosti za razvoj kmečkega turizma.

Ohranjevanje najpomembnejše naravne in kulturne dediščine je pomembno zaradi načrtovanja nadaljnjega razvoja turizma in rekreacije. Čeprav v Beli krajini trenutno ni večjih degradacijskih območij, se urbani način življenja širi tudi na podeželje. Zunanja podoba pokrajine s tipično arhitekturo, steljniki in čistimi vodami se je začela neopazno spreminjati. Širši rekreacijski, socialni, ekološki in kulturni razlgi nas vse bolj silijo k varovanju in ohranjanju posameznih tipičnih in posebnih sestavin pokrajine. Izredno zanimanje Belokranjcev za nakup vinogradov in zidanic je nedvomno pokazatelj, da se bo pritisk na naravne in z delom spremenjene elemente v bodočnosti še povečal. Gozdna ali kmetijska pokrajina predstavlja ekološko izravnalna področja (zrak, voda) z vse bolj poudarjeno rekreacijsko vlogo (sprehajanje, nabiranje gob, gozdnih sadežev). Uspešnost varstva posameznih predelov Bele krajine pa lahko pričakujemo le v primeru, da bo celoten gospodarski razvoj Bele krajine celoviteje upošteval naravovarstvene in ekološke omejitve občutljivega kraškega ekosistema (Plut, 1980).

Tabela 1: Sedenji gospodarski pomen in naravni potencial pokrajinsko - ekoloških enot Bele krajine

	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX		X		XI		XII		XIII		XIV		XV		XVI		Vsota	
	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P	S	P
Gozdarstvo	1	3	4	5	3	3	2	3	2	3	3	3	4	5	3	3	3	3	3	3	4	4	3	3	3	3	3	3	4	5	5	5	50	56
Kmetijstvo	5	5	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	4	4	3	3	3	3	4	4	2	3	2	2	2	2	47	48
Vodno gospodarstvo	4	4	1	4	1	1	1	1	2	4	3	4	1	1	1	1	2	4	2	3	2	2	2	2	1	1	3	3	1	1	1	1	28	37
Rudarstvo	1	1	2	2	5	5	1	1	1	1	2	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	2	3	3	1	1	1	1	25	27
Rekreacija, turizem	3	4	1	2	1	2	2	2	2	4	3	4	1	2	1	3	2	3	2	3	1	2	1	3	1	3	2	3	2	3	2	3	27	45
	14	17	11	16	12	13	9	9	10	15	14	18	9	11	9	11	11	14	11	12	12	12	10	12	10	12	13	15	10	12	11	12		
	I	I	II	I	II	II	III	III	II	I	I	I	III	II	III	II	II	I	II	II	II	II	III	II	III	II	II	I	III	II	II	II		

Legenda:

- I - XVI - številka pok. ek. enote
- S - sedanji pomen
- P - naravni potencial
- 1 - zanemarljiv
- 2 - majhen
- 3 - srednji
- 4 - velik v delu enote
- 5 - velik v večjem delu enote

Razredi za potencial pok. ek. enote

- Točke
- nad 13 - I razred
  - 13 - 11 - II razred
  - pod 11 - III razred

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

USMERJANJE RAZVOJNIH PROCESOV V BELI KRAJINI Z VIDIKA OCENE
NARAVNIH IN SOCIALNOEKONOMSKIH MOŽNOSTI

Nosilca:

Ivo Piry

mag. Dušan Plut

Direktor:

mag. Rado Genorio

Ljubljana, 1983

Tabela 2: Stopnja onesnaženosti in ekološke občutljivosti pokrajinsko - ekoloških enot Bele krajine

Mikro-hora	Toča		Pozeba		Poplave		Erozija prati		Steljarjenje		Onesnaž. vode		Onesnaž. zraka		Onesnaž. prsti		Širjenje urbaniz.		Vsota		Razred	
	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E	D	E
I	3	3	3	5	4	5	1	2	1	1	4	4	3	5	2	3	5	5	26	34	III	III
II	3	3	3	5	1	1	1	1	4	4	3	4	2	5	2	4	3	3	22	30	II	III
III	2	3	2	4	2	2	2	3	2	2	2	3	2	4	1	2	2	2	17	25	I	III
IV	3	4	3	5	1	1	1	2	4	4	2	5	2	4	2	4	3	3	21	32	II	III
V	3	3	3	4	2	2	2	3	4	4	1	4	1	3	2	4	2	2	20	29	II	III
VI	3	4	3	4	2	2	2	3	2	2	2	4	1	3	2	4	3	3	20	29	II	III
VII	2	4	2	3	1	1	1	1	4	4	1	3	1	2	1	3	1	1	14	22	I	II
VIII	4	5	4	4	1	1	2	3	2	2	1	3	1	2	2	3	3	4	20	30	II	III
IX	3	4	2	3	2	2	1	2	2	2	1	4	1	2	2	4	3	3	12	26	I	III
X	4	5	5	5	1	1	4	5	2	2	1	2	1	1	2	2	3	4	23	27	II	III
XI	4	5	3	4	1	1	3	4	3	3	1	3	1	1	2	2	2	2	20	25	II	II
XII	3	5	2	4	1	1	1	2	2	2	1	3	1	1	1	3	2	2	15	24	I	II
XIII	5	5	5	5	1	1	3	4	2	2	1	3	1	1	2	4	4	4	24	29	II	III
XIV	3	3	2	4	1	1	3	4	2	2	1	3	1	1	1	2	1	1	16	24	I	II
XV	2	2	1	2	1	1	1	2	3	3	1	3	1	1	1	2	1	1	13	17	I	I
XVI	2	2	1	2	1	1	1	2	3	3	1	3	1	1	1	2	1	1	13	17	I	I
Vsota	49	61	44	63	23	24	29	41	41	41	24	54	21	32	26	48	40	42				
Razred	III	III	II	III	I	I	I	II	II	II	I	III	I	II	I	III	II	II				

Legenda:

D - sedanja stopnja onesnaženosti oz. pokrajinske škode
 E - ekološka občutljivost mikrohore

Razredi za pokrajinsko - ekološke enote:

točke   razred
 pod 20   I - manjša
 20 - 25   II - srednja
 nad 25   III - velika

1 - zanemarljiva
 2 - majhna
 3 - srednja
 4 - velika v delu mikrohore
 5 - velika v večjem delu mikrohore

Razredi po degradacijskih elementih

točke   razred
 do 30   I - manjša
 30 - 45   II - srednja
 nad 40   III - velika

Tabela 3: Srednje dnevne temperature vode Kolpe pri Metliki za obdobje 1965 - 1974

Leto	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	M	Dnevni max	Datum Datum
1965	7,1	5,3	8,5	9,9	12,1	14,6	19,0	19,6	12,7	10,2	8,4	7,9	11,3	23,2	9.8.
1966	3,9	8,4	8,6	10,9	14,7	20,1	17,5	16,0	15,7	11,7	8,4	7,1	11,9	22,8	13.6.
1967	5,3	6,9	8,9	9,6	13,8	16,1	22,0	21,7	15,8	11,9	8,2	5,7	12,2	25,4	4.8.
1968	5,5	7,9	8,4	13,3	15,2	13,8	21,4	18,1	13,3	10,8	9,2	5,4	11,9	<u>25,5</u>	11.7.
1969	4,9	6,9	8,8	9,7	13,6	15,2	20,1	18,2	14,2	12,0	9,0	6,6	11,6	24,0	19.7.
1970	6,9	7,6	8,6	9,6	12,2	18,6	18,7	19,8	16,2	11,5	8,9	4,6	11,9	23,0	30.6.
1971	6,3	7,4	6,6	10,9	15,6	16,5	20,3	<u>22,9</u>	16,1	11,5	6,9	5,6	12,2	25,2	7.8.
1972	5,2	7,2	9,2	10,4	12,3	18,4	18,0	16,8	12,8	10,0	8,6	6,7	11,3	24,0	10.7.
1973	4,5	7,2	8,0	9,8	15,6	19,3	20,0	21,0	17,5	10,0	7,0	5,3	12,1	23,5	6.7.
1974	7,1	8,2	9,0	10,6	13,2	14,9	18,1	20,1	13,8	9,5	8,7	7,4	11,7	24,5	21.8.
M(1965- 1974)	5,7	7,3	8,5	10,5	13,8	16,8	19,5	19,4	14,8	10,9	8,3	6,2	11,8		

Vir: Hidrološki godišnjak 1965 - 1974, Beograd

Zavod SRS za spomeniško varstvo predlaga (1978) za področje Bele krajine zaščito naslednjih predelov in lokacij: zgornji del doline Kolpe do Damlja kot krajinski park, reko Kolpo z njenimi pritoki od Osilnice do Damlja (naravni spomenik), reko Lahinjo z izvirov Krupe od Vranovičev do izliva v Kolpo (naravni spomenik), pragozd na Kupi (naravni rezervat), steljniki pri Bojancih z jamo Stobe (naravni spomenik), jama Kaščica pri Zapudju (naravni spomenik) ter stare jelke na Rogu (Črmošnjiška jelka). Najbolj pomemben je predlog za krajinski park ob reki Kolpi do Damlja, ki pa zahteva medobčinsko in medrepubliško sodelovanje, razmisliti pa je potrebno o širše zasnovani akciji za posebni režim varovanja celotnega ožjega pasu ob Kolpi do Metlike. Varovanje naravnih in antropogenih sestavin Bele krajine mora postati sestavni, organski del prostorskega in družbenega planiranja.

Vodne tire Bele krajine je potrebno osvetliti iz dveh zornih kotov: z vidika vodnega gospodarstva (vodna oskrba, energetska-plovni pomen, turistična vloga) in naravovarstvenega oziroma ekološkega vidika. Bela krajina je pretežno kraška pokrajina, kar daje vrednotenju vodnih virov dodatne teže, saj gre za prevlado podzemeljskega pretakanja vode in potenciran problem odpadnih vod. Ker je v zaključni fazi poročilo o hidrogeografski podobi Bele krajine, predstavimo le najpomembnejše sklepe. Kljub kraškemu značaju je vodni potencial Bele krajine v količinskem pogledu razmeroma bogat. Reka Kolpa ima pri V.P. Metlika srednji letni pretok okoli $75\text{m}^3/\text{sek}$, Lahinja pa v Gradcu $6,6\text{m}^3/\text{sek}$. Skupno prispeva celotna Bela krajina letno okoli $11\text{m}^3/\text{sek}$ Kolpi do republiške meje, od tega Lahinja in Krupa okoli $10\text{m}^3/\text{sek}$. Pri oceni energetske vloge belokranjskih vodotokov nam predstavlja pomembno merilo število obratov na vodni pogon. Terenski ogled in kartiranje v letu 1981, 1982 in 1983 izpričuje, da je v preteklosti na belokranjskih vodotokih (slovenska stran Kolpe) delovalo okoli 45 obratov na vodni pogon. Največ jih je bilo na reki Kolpi in sicer skupno 47, od tega 28 na slovenski in 21 na hrvaški strani. Na Lahinji je bilo 10 obratov na vodni pogon, ob njenih pritokih pa 5 (4-Krupa; 1 - Dobličica) okoli 10 manjših vodnih obratov pa je bilo na manjših vodotokih (pretežno

na zgornjo vodo). Trenutno (leta 1983) obratujejo le še štiri obrati na vodni pogon in sicer 2 na Kolpi (Ušakovci, Vinica; občasno še pri Špeharjih) ter dva (žaga pri izviru Krupe in mlin pod Stransko vasjo na Krupi). Večina obratov na vodni pogon je prenehala obratovati po drugi svetovni vojni, jezovi in poslopja vztrajno propadajo. Skrajni (marsikje pa že zamujeni) čas je, da se prepreči nadaljne propadanje. Pomembno je, da so nekateri obrati na vodni pogon na vodnatih rekah (pri Starem trgu, Špeharjih, Radovičih, Gradacu, Krupi) že proizvajali elektriko. Potrebno bo podrobneje opredeliti možnosti za izgradnjo manjših hidroelektrarn, ki se glede na tradicijo vodnih obratov jasno odražajo. Daljgoročno gledano je usmeritev na gradnjo manjših hidroelektrarn iz različnih razlogov za Belo krajino (zlasti Kolpo) s pokrajinskega vidika najbolj primerna. Ideje v gradnji prometne poti po reki Kolpi Sisak-Karlovac-Metlika-Vinica-Stari trg-Brod na Kupa-podzemeljski kanal pod Gorskim Kotarjem-Jadransko morje je srednjeročno gledano nerealen, obstajajo pa tudi številni razlogi (ekološki in ekonomski) proti sicer nedodelanim projektom in zamislim.

Najbolj aktualna pa je izdelava katastra vodnih virov Bele krajine, saj črpališča komaj krijejo naraščajoče potrebe po pitni vodi. Kot najpomembnejši vodni viri za oskrbo s pitno vodo je potrebno izdvojiti izvire. Kolpa in Lahinja zaradi že prisotne onesnaženosti in stalne nevarnosti večjega onesnaževanja dolgoročno ne prihajata v poštev kot vira pitne vode. Obstoječe črpališče v Kolpi pri Vinici mora biti le kratkoročna rešitev, saj je stalno prisotna nevarnost onesnaženj zaradi odpadnih, neprečiščenih voda celotnega porečja Kolpe, vključno s novim naseljem Vinica. Bakteriološke analize Kolpe ob črpališču v juliju 1982 so potrdile onesnaženost in neustreznost vode brez kloriranja. Zaradi možnosti epidemij (npr. avgusta 1982 se je pri Severinu direktno po cevi izlivala kri in drugi odpadki klavnice!) bo potrebno takoj ukrepati, vsaj z dodatno možnostjo prečiščevanja voda ali pa svetovati obvezno prekuhavanje vode v gospodinjstvih. V Beli krajini je 150 izvirov, ki imajo minimalni pretok na leto večji od 0,1 l/sek. (tabela 4). Voda aktivna izvirov Bele krajine

Tabela 4: Stalni izviri v Beli krajini z minimalnim pretokom nad 1,0 l/sek

Ime izvira	Lokacija	Koordinate	Kat. števil.	Nadm. višina	Dostop	Pretoki - merjeni	Ocena minim. pretoka (l/sek)	Ocena sr. pretoka (l/sek)	Zajetost izvira	Sedanji namen	Opombe
1 Nad vasjo	Sinji vrh (č)	5034420 5513125	11	440	steza	3,0- 3. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	zajet	lokalni krajevni vodovod za naselje Sinji vrh
2 Sečanski potok	Seče selo (č)	5034500 5519505	21	167	motorno vozilo	1,5- 3. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	ni zajet	uporablja možnost onesnaženja
3 Marindolski zdenec	Marindol (č)	5040925 5526125	42	147,5	steza	3,0- 5. 7.1981	1,5	1,1-	5,0	ni zajet	občasno se upor. občasno ga zalije Kolpa
4 Vumula	Adlešiči (č)	5041960 5525020	43	147	motorno vozilo	1,5-10. 7.1978 12,0- 5. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	zajet	občasno se upor. predviden za vodno oskrbo Adlešičev
5 Pučkovski zdenec	Pučkovci (Adlešiči) (č)	5044600 5523725	46	144	motorno vozilo	2,5-10. 7.1978 3,0- 7. 7.1981	1,5	1,1-	5,0	ni zajet	občasno se upor. brez čiščenja bakteriološko neprimeren
6 Poganc	Primostek (M)	5523815	54	131	motorno vozilo	30,0- 7. 7.1981 15,0-12. 8.1982	10,0	20,1-	50,0	ni zajet	občasno se upor. potrebne dodatne analize in meritve
7 Krivoglavski zdenec	Krivoglavice (M)	5054270 5522590	58	132	steza	1,0- 5. 7.1978 5,0- 7. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	delno zajet	hišni črpanje vode (cev) za vodovod dve hiši
8 Zdenec	Zastava (č)	5048580 5519140	61	138	steza	1,0- 8. 7.1978 1,0- 7. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	ni zajet	se ne uporab. /
9 Krupa	Krupa pri Stranski v. (č)	5054530 5517270	62	141	motorno vozilo	1038- 7. 5.1968 2536-22. 9.1970	4000	3,0-	6,0	ni zajet	se občasno predviden za vodno oskrbo upor. Bele krajine; nevarnost ones.
10 Pod pečino	Križevska vas (M)	5054310 5524200	63	129	motorno vozilo	1,0- 6. 7.1978 3,0- 6. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	ni zajet	se občas. uporab. uporablja naselje Ramav
11 Na napajališču	Križevska vas (M)	5054405 5524620	64	129	motorno vozilo	2,0- 6. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	ni zajet	se ne uporab. ob visoki vodi da zalije Kolpa
12 Obrh	Metlika (M)	5056490 5525150	66	142	motorno vozilo	8,9- 8. 9.1967 20,0- 3. 7.1981	10,0	20,0-	50,0	zajet	regional. vodovod pretežno za vodno oskrbo Metlike
13 Metličica	Rosalnice (M)	5056325 5526325	68	136	vprega	2,0- 7. 7.1978 3,0- 2. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	delno zajet	občasno se upor. napajanje živine
14 Povževka	Božakovo (M)	5055750 5529775	74	142	steza	2,2-15. 7.1970 2,0- 2. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	ni zajet	občasno se upor. /
15 Kuževac	Rakovec (M)	5055425 5530950	75	148	steza	2,5- 2. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	ni zajet	se ne vzdržuje /
16 Izvir pri cerkvi	Rožni dol (č)	5059375 5511560	108	339	vprega	1,0- 5. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	zajet	lokalni krajevni vodovod za Rožni dol
17 Bajer	Rožni dol (č)	5057875 5511745	110	338	motorno vozilo	1,5-21. 6.1978 2,0- 5. 7.1981	1,0	1,1-	5,0	zajet	napajanje črpalke potiska vodo do rezerv. lokomotiv varja pri Prelogah
18 Tri gabri	Vrčice (č)	5055860 5512000	111	487	steza	3,0-20. 3.1963	2,0	1,1-	5,0	zajet	regional. vodovod ponovno urejen 1969
19 Mlinarjev izvir	Vrčice (č)	5055965 5510760	113	489	steza	4,0-20. 3.1963 3,64-10.10.1967	2,0	1,1-	5,0	zajet	regional. vodovod za vodno oskrbo Semiča
20 Blatni studenec	Vrčice (č)	5056320 5510450	114	490	steza	1,0-20. 3.1963 1,4-11.10.1967	1,0	1,1-	5,0	zajet	regional. vodovod za vodno oskrbo Semiča
21 Guče	Srednja vas (Črmošnjice) (č)	5057650 5509070	118	450	motorno vozilo	7,0-10. 1.1981 14,0-10. 7.1981	10,0	20,1-	50,0	zajet	regional. vodovod dodatno zajet zlasti za vodno oskrbo "Iskre" Semič
22 Studenec	Srednja vas (č)	5057700 5508825	119	447	motorno vozilo	7,0- 7. 7.1981	5,0	10,1-	20,0	delno zajet	občasna uporaba potrebne dodatne meritve
23 Slap	Črmošnjice (č)	5058300 5508690	120	405	motorno vozilo	10,0- 7. 7.1981	5,0	10,1-	20,0	ni zajet	se ne uporab. bakteriološko neprimeren brez čiščenja

24	Črmošnjica	Črmošnjice (Č)	5058850 5508050	121	385	steza	10,0- 8. 7.1981	5,0	10,1- 20,0	zajet	se upor.	uporabljajo lovci in gozdarji
25	Dobličica	Dobliče (Č)	5045240 5511620	135	142	motorno vozilo	279 - 7. 5.1968 295 -22. 9.1970	150,0	100,1-500,0	zajet (cca=480)	regional. vodovod	za vodno oskrbo Bele krajine
26	Jezero	Jelševnik (Č)	5047680 5512010	133	144	vprega	4,0-12. 7.1978 7,0- 7. 7.1981	5,0	10,1- 20,0	ni zajet	občasno se upor.	za napajanje živine
27	Podturnščica	Dragatuš (Č)	5041622 5512910	140	149	vprega	6,9- 6. 7.1981 3,6-28. 8.1982	5,0	10,1- 20,0	ni zajet	občasno se upor.	dodatne meritve
28	Obrh	Dragatuš (Č)	5041325 5513220	141	148	vprega	9,0- 6. 7.1981 3,6-28. 8.1982	5,0	10,1- 20,0	zajet	občasno se upor.	dodatne meritve
29	Nerajški Obrh	M. Nerajc (Č)	5039892 5515120	144	148	motorno vozilo	30,0- 6. 7.1981 3,0-28.7.1982	20,0	50,1-100,0	zajet	občasno se upor.	možnost onesnaževanja
30	Stepanec	M. Nerajc (Č)	5040125 5515535	145	147	steza	6,0- 6. 7.1981 2,0-28. 7.1982	5,0	10,0- 20,0	ni zajet	se ne uporab.	/
31	Izvir Lahinje	Knežina (Č)	5039750 5516740	146	148	vprega	70,0- 6. 7.1981 20,0-28. 7.1982	20,0	50,1-100,0	delno zajet	občasno se upor.	dodatne meritve

(minimalni pretok večji od 1,0 l/sek) je naslednja:

Skupni minimalni pretok izvirov v Beli krajini: 679 l/sek; od tega Krupa 400 l/sek (58,9%) in Dobljica 150 l/sek (22,1%) ter ostali izviri 129 l/sek oziroma 19,0%. V občini Metlika je 3,8% (26 l/sek) vseh izvirov, v občini Črnomelj pa 96,2% (653 l/sek).

Za organizirano vodno oskrbo se izkorišča 178 l/sek oziroma 26,2% celotne količine vode izvirov Bele krajine. Ne gre za dejansko količino načrpane vode, saj se ne upoštevajo izgube in voda, ki se v izviru ne zajema. V občini Črnomelj se izkoriščajo za vodno oskrbo izviri, s skupnim minimalnim pretokom 167 l/sek oziroma 25,6% razpoložljive vodne količine, v občini Metlika pa 11 l/sek ali 42,3% vodne količine. Z vidika količinskih vrednosti je brez dvoma zajetje Krupe edina sprejemljiva rešitev, ki bi dolgoročno rešila problem oskrbe osrednjega dela Bele krajine s pitno vodo. Izvedene bakteriološke in kemične analize v okviru Mladinskega raziskovalnega tabora Semič 1981 in 1982 pa so pokazale, da je kvaliteta vode s kemičnega vidika primerna, z bakteriološkega pa neprimerna. Pred začetkom gradnje zajetja bo potrebno odpraviti onesnaževanje Krupe, kjer predstavlja največji problem Semič z neurejeno kanalizacijo, divja odlagališča smeti, neurejena kanalizacija Fraproč in uporaba umetnih gnojil in zaščitnih sredstev v predvidenem širšem varstvenem področju Krupe, ki zajema praktično celotni severni rob Bele krajine, z največjim deležem v KS Semič.

Rudna nahajališča so v Beli krajini razmeroma skromna in ne predstavljajo odločilnega razvojnega faktorja. Izjemo predstavlja le rudnik rjavega premoga pri Kanižarici, ki se nahaja v terciarnih sedimentih okoli 5 km dolge in 3 km široke tektonske zasnove liocenske kačunje. V zgornjem pliocenu je nastalo jezero, ki je pustilo vodonepropustne sedimente in več slojev rjavega premoga, katerega zaloge verjetno presegajo 10 milijonov ton. Letna količina izkopenega premoga znaša okoli 120 000 ton, izračunana optimalna količina pa naj bi znašala okoli 150 000 -

200 000 ton letno. Rudnik pestije številne težave kot so oddaljenost od tržišča, problemi transporta na železnico, posledica katastrofalnega vdora vode v rudnik marca 1976. V južnem delu kadunje so bile odkrite nove zaloge premoga in se predvideva razširitev izkopa.

Pri načrtih za centralno odlagališče smeti občine Črnomelj bo potrebno upoštevati predvideno razširitev izkopa premoga proti jugu (Plut, 1981).

V področju med Belčjim vrhom, Hrastom in Perudino je v boksitni ilovici prisoten boksit, vendar so do sedaj odkrita nahajališča boksita slabše kakovosti, ni pa tudi zanesljiva količina zalog. Predvideva se, da znaša okoli 2 milijona ton (Zasnove uporabe prostora - rudarstvo, 1976). Potrebna bo podrobnejša raziskava, ki bi osvetlila ekonomičnost in ustreznost izkopa. Dokaj neizkoriščene so tudi možnosti za izdelovanje opeke, zlasti na že obstoječih izkopih pri Črnomlju in Gradacu. Na številnih mestih pa se izkorišča apnenec in sicer kot gradbeni kamen. Največji kamnolomi so pri Grmu (Podzemelj), Pustem Gradcu in Lipi pri Vinici ter veliko manjših kamnolomov. Najbolj problematična je lokacija kamnoloma na Kučarju, kjer je eno izmed najpomembnejših arheoloških najdišč v Beli krajini. Na dolomitu, ki je pretežno drobljiv, so večji peskokopi pod Lokvico, Berezč vasjo, Hrastom pri Jugorju in Brezovico pri Črmošnjicah. Pri kamnolomih in peskokopih bo potrebno več pozornosti nameniti njihovi lokaciji, saj enostransko odloča v glavnem le prometna dostopnost.

Naravne možnosti za proizvodnjo okrasnega kamna so nekaj ugodne, čeprav je problem neenaka kvaliteta. Za okrasni kamen je v Beli krajini uporabnih pet litoloških različkov apnenca pri Gradacu, Nerajcu, Črnomlju, Obrhu in Adlešičih. Najbolj znan in kvaliteten je sivi školjkoviti apnenec, ki ga izkoriščajo v kamnolomu pri Gradacu, vendar so leče dolge le nekaj deset metrov.

Z vidika celovitejšega prikaza naravnih virov je za Belo krajino značilno, da so naravni viri Bele krajine odraz značilnosti pokrajine nizkega krasa, obrobne panonskega podnebja, višinske slojevitosti, redke naseljenosti in zapoznele urbanizacije. Z ekološkega vidika je Bela krajina občutljiv pokrajinski sistem, zaradi krasa pa je največja potencialna nevarnost možnost onesnaženja vode. Kmetijstvo in gozdarstvo sta gospodarski panogi, ki ima ugodne naravne možnosti, gozdarstvo zlasti v hribovitem predelu, kmetijstvo pa v manj zakraselih predelih Bele krajine, zlasti v obrečnih ravninah in področjih z debelejšo plastjo kraške ilovice. S samooskrbnega in strateškega vidika je neugoden proces ogozdovanja in ozelenjevanja, ki ni pogojen z naravnimi razmerami. Zaraščanje in ogozdovanje hribovitih košenic lahko prepreči le usklajena in širša družbena akcija in usklajenost interesov med gozdarstvom in kmetijstvom. Gozdarstvo lahko poveča svoj letni prirast z večjim deležem iglavcev in premeno večine steljnikov v gozdove. Kmetijstvo ovira pri izkoriščevanju naravnega potenciala velika razdrobljenost parcel. Največje naravne možnosti so za razvoj vinogradništva v treh vinorodnih rajonih: črnomaljskemu, semiškemu in metliškemu ter poljedelsko-živinorejski produkciji v obkolpskem predelu pod Gribljami in okoli Dragatuša, pogoj pa je nadaljevanje procesa združevanja razdrobljenih parcel ter melioracije na 900 ha poplavnih ali mokrotnih površin. Kolpe in Lahinja s pritoki omogočata namakanje večjih kompleksov v obrečnih ravninah (zlasti okoli Gribelj).

Rudarstvo nima večjih naravnih pogojev z izjemo nadaljnega razvoja rudnika rjavega premoga pri Kanižarici. Bela krajina nima večjega števila visoko atraktivnih naravnih turističnih zanimivosti z izjemo obkolpskega območja ter posameznih lokacij. Vendar zaš stacionarno obliko turizma ne moremo pričakovati, da bo zaživelo v večjem številu obkolpskih naselij, saj zgolj čista in topla Kolpa ni dovolj. Rekreativna vloga Črmošnjic in okolice se mora nasloniti na svoje naravno zaledje - partizanski Kočevski Rog in Dolenjske Toplice ter delovne organizacije (po možnosti iz Ljubljane ali Primorske), ki so zainteresirane za počitniške

domove. Vprašljivo je namreč, da se bo delavec iz Metlike, Črnomlja ali Novega mesta odločil, da preživi del svojega dopusta v Črmošnjicah, saj ima blizu bivalnega okolja zelo podobne rekreacijske površine. Zaradi ugodnih rekreacijskih možnosti v neposredni bližini večjih zgostitev prebivalcev Bele krajine je potrebno še večjo pozornost nameniti širjenju urbanizacije v obmestnih, obkolpskih in vinogradniških predelih.

Vodni viri postajajo vse bolj pomemben razvojni faktor Bele krajine. Priprava katastra vodnih virov Bele krajine kaže, da je v količinskem pogledu kljub kraškimi značilnostim dovolj vode za racionalno zasnovano vodno oskrbo. Vse bolj pa postaja zaskrbljujoča kvaliteta vodnih virov in neracionalna raba pitne vode, saj se nad 70% pitne vode iz vodovodnega omrežja koristi kot tehnološka voda. Dolgoročno je zajetje Krupe poglavitna rešitev za vodno oskrbo Bele krajine, ob njej pa bodo morali potekati tudi drugi vodnogospodarski ukrepi (krajevni vodovodi, komplementarna vodna oskrba s kapnico, črpanje tehnološke vode iz Kolpe, Dobličice, čistilne naprave, manjše hidroelektrarne).

Fokrajinske poteze Bele krajine dajejo osnovni ton pokrajinski rabi in njene stopnje združljivosti. (tabela 5) Ob povečanem pritisku na pokrajinski sistem se tudi v Beli krajini pojavlja nujnost večnamenske, skupne pokrajinske rabe, ki pa mora sloneti na poznavanju strukture in dinamike kraške pokrajine. Urbanizacija kot osnovna primarna pokrajinska raba v določenih predelih Bele krajine je praktično nezdržljiva z drugimi pokrajinskimi rabami in onemogoča njihovo drugotno rabo. Navedeno značilnost je potrebno upoštevati in skrbno nadzorovati vsako širjenje urbaniziranih in prometu namenjenih površin. Tudi rudarstvo je nezdržljivo ali slabo združljivo z ostalimi pokrajinskimi rabami. Nasprotno pa je rekreacija kot osnovna pokrajinska raba združljiva zlasti z gozdarstvom, pa tudi kmetijstvom in deloma vodnim gospodarstvom. Tudi gozdarstvo in kmetijstvo dovoljujeta drugotno vodno rabo za rekreacijo in vodno gospodarstvo, vendar sta medsebojno nezdržljivi. V bodoče lahko glede na pokrajinske značilnosti pričakujemo, da bodo največje prostorske konflikte povzročale nasprotujoče

Avtorji teksta: Andrej Černe
Ivo Piry
mag. Dušan Plut

Avtor kart: Božena Antonič

Sodelavci: Zmago Drole, Matej Gabrovec, Uroš Horvat
(študenti geografije)

Tabela 5: Modelna predstavitev združljivosti pokrajinskih rab v Beli krajini

Osnovna pokrajinska raba	Fizična združljivost z drugotno rabo					
	1	2	3	3	5	6
Poselitev		1	1	1	1	1
Rudarstvo	1		1	1	2	2
Rekreacija	1	2		3	4	3
Vodno gospodar.	1	1	2		4	2
Gozdarstvo	1	2	3	4		1
Kmetijstvo	1	2	3	2	1	

Legenda:

- 1 - nezdružljiva
- 2 - slabo združljiva
- 3 - združljiva
- 4 - zelo združljiva

potrebe med urbanizacijo in kmetijstvom, urbanizacijo in vodnim gospodarstvom (varovalni pasovi), kmetijstvom in gozdarstvom ter vodnim gospodarstvom in kmetijstvom (omejena uporaba umetnih gnojil in zaščitnih sredstev).

Kmetijstvo je tudi z vidika zaposlovanja ob industriji v Beli krajini najpomembnejša gospodarska veja. S prikazom naravnega potenciala po pokrajinsko-ekoloških enotah in sektorskem pristopom ugotavljanja primernosti površin za kmetijstvo smo poskušali podati večplastno oceno naravnega potenciala, ki pa ne omogoča neposredne primerjave s socialno-ekonomskimi, demogeografskimi in infrastrukturnimi elementi. Naravni potencial je bil pri obeh metodah ocenjen "površinsko", ostali elementi pa veljajo za posamezna naselja, torej točkasto. Z metodološkega vidika sta možni dve poti (obe seveda z pomanjkljivostmi) ki omogočata določeno primerjavo vsebinsko in ploskovno različnih elementov regionalne strukture: naravno- in družbeno-geografskih. Vrednosti za obe skupini elementov bi lahko podali za določene prostorske enote (n.pr. k.o.), s predpostavko, da so vrednosti za naselja ob posplošitvi ustrezne tudi za izbrane prostorske enote. V našem primeru smo se odločili za drugo pot. Na osnovi rezultatov pokrajinsko-ekološkega vrednotenja in sektorskega določanja primernosti za kmetijstvo smo poskušali ugotoviti okvirno oceno naravnega potenciala za kmetijstvo za določeno naselje. Vrednost naravnega potenciala za kmetijstvo za določeno naselje je odraz vrednosti naravnega potenciala zemljišča v bližini naselja. Poglavitne pomanjkljivosti navedene posplošitve so zlasti:

- ni poznan obseg vaškega zemljišča,
- naselja, kjer se stikata dve ali več pokrajinskih enot z različnim naravnim potencialom dobi neko srednjo vrednost (primer naselje Semič),
- določeno naselje ima lahko le del zemljišča z ugodnim naravnim potencialom,
- ne upošteva se podrobnejša zemljiška razporeditev, zato ni mogoče natančno oceniti, kaj z vidika možnosti za zaposlitev resnično pomeni "zelo ugoden" naravni potencial,
- naravni potencial za kmetijstvo ni prikazan po vejah kmetijstva.

Navedene pomanjkljivosti bomo skušali omiliti ali odpraviti v posebni raziskovalni nalogi o kmetijstvu v Beli krajini, saj je za določitev obsega vaškega zemljišča in razporeditve zemljiških kategorij potrebno podrobno kartiranje in fotointerpretacija.

Vendar nam z regionalnega vidika globalna ocena naravnega potenciala Bele krajine za kmetijstvo po naseljih daje osnovno podobo in možnost primerjave. Posamezno naselje, njegov naravni potencial za kmetijstvo smo torej ocenili s tremi kategorijami: manj ugoden (vrednost 1), ugoden (vrednost 2) in zelo ugoden (vrednost 3) naravni potencial. Kategorija n.pr. manj ugoden pomeni, da ima določeno naselje manj ugodne naravne osnove za kmetijstvo v primerjavi z ostalimi belokranjskimi naselji.

V prvi fazi je bil na osnovi rezultatov pokrajinsko-ekološkega in sektorskega vrednotenja ocenjen naravni potencial posameznih naselij Bele krajine (karta sledi) je poskus globalne ocene naravnih možnosti za kmetijstvo po KS na osnovi vrednosti za naselja v okviru KS (tabela). Zaradi možnosti primerjave je bila izračunana neka skupna vrednost (vsota), ki ponazarja celotni naravni potencial KS. Za posamezno KS je bil izračunan delež naselij za tri kategorije naravnega potenciala, izračunani delež pa se je ponderiral (za manj ugodno z faktorjem 1, za ugodno z 2 in za zelo ugodno z 3), dobljeni količniki pa so se sešteli. Na osnovi dobljenih vsot za naravni potencial so bili izbrani tri razredi krajevnih skupnosti. V spodnjo kategorijo (3) so uvrščene KS, z skupno vsoto med 150,1-200,0. V srednjo kategorijo (2) spadajo KS, kjer znaša vsota za naravni potencial 200,1-250,0 in v najvišjo, prvo kategorijo KS, kjer je naravni potencial 250,1-300,0. Oglejmo si praktični primer za izračun ocene naravnega potenciala za kmetijstvo za KS Semič, ki ima 55 naselij.

$$D1x1 + D2x2 + D3x3 = NP$$

$$20,0x1 + 72,7x2 + 7,3x3 = 187,3$$

NP = skupna vrednost naravnega potenciala na KS

D1, 2, 3, - deleži za naselja KS v določenem razredu za naravni potencial, D1-manj ugoden, D2 - ugoden, D3-zelo ugoden.

Skupna vrednost (vsota) za naravni potencial KS Semič je 187,3, kar uvršča KS Semič med tiste KS v Beli krajini, ki imajo najmanj ugoden naravni potencial za kmetijstvo v Beli krajini.

V najvišjo kategorijo glede naravnega potenciala za kmetijstvo se uvršča 56 naselij (od 232) oziroma 24,1% vseh naselij Bele krajine. V občini Metlika je 25 (42,4%), v občini Črnomelj pa 31 (17,9%) naselij z zelo ugodnim naravnim potencialom. Na področju občine Metlika ležijo naselja z zelo ugodnim naravnim potencialom v sklenjenem pasu od Krasincea, Boginje vasi, Podzemlja, Križevske vasi, Metlike in Božakovega (obkolpski pas), pa tudi okoli Lokvice, Radovice in Drašič. V občini Črnomelj pa so naselja z največjim naravnim potencialom v dokaj sklenjenem pasu od Stražnjega vrha, Mavrlena, Jelševnika, Doblíč, Dragovanje vasi, Dragatuša, preko Nerajca do Stare Lipe pri Vinici ter v manjših površinah okoli Kota pri Semiču (vinogradi), Stranske vasi, Vinice, Gribelj in Cerkvišča. Najslabše naravne pogoje (3 kategorija) imajo višje ležeča naselja okoli Drag pri Hrastu ter naselja na močno zakra-
slem področju pod Semičem, okoli Sinjega vrha, Adlešič, Marindola ter Podgore v Poljanski dolini. Največji delež v Beli krajini (64,7%) imajo naselja z dokaj ugodnim naravnim potencialom, ki pa ne omogoča, da bi se z kmetijstvom preživljalo večje število prebivalcev v naselju.

Tabela: Ocena naravnega potenciala za kmetijstvo po naseljih
Bele krajine

	število naselij	manj ugodno		ugodno		zelo ugodno	
		št.	%	št.	%	št.	%
občina Metlika	59	3	5,1	31	52,5	25	42,4
občina Črnomelj	173	23	13,3	119	68,8	31	17,9
Bela krajina	232	26	11,2	150	64,7	56	24,1

Na osnovi prikazane ocene naravnih možnosti Bele krajine za kmetijstvo spadajo v prvo kategorijo naslednje KS v: Dragatuš, Doblíč-Kanižarica in Griblje v občini Črnomelj in Božakovo, Lokvica, Podzemelj, Rosalnice in Metlika v občini Metlika. Najbolj skromne naravne osnove za kmetijstvo pa so v KS: Adlešiči, Semič in Stari trg v občini Črnomelj in Jugorje ter Suhor v občini Metlika.

Tabela: Globalna ocena naravnega potenciala Bele krajine za kmetijstvo po KS na osnovi vrednosti za naselja

KS	Št. manj ugod.		ugodno		zelo ugod.		Vsota	Kategorija	
	nas. št.	%	št.	%	št.	%			
Adlešiči	17	7	41,2	10	58,8	-	-	158,8	3
Dragatuš	19	-	-	8	42,1	11	57,9	257,9	1
Dobliče-Kanižarica	9	-	-	4	44,4	5	55,6	255,6	1
Griblje	2	-	-	-	-	2	100,0	300,0	1
Petrova vas	6	-	-	4	66,7	2	33,3	233,3	2
Semič	55	11	20,0	40	72,7	4	7,3	187,3	3
Stari trg	14	3	21,4	11	78,6	-	-	178,6	3
Talčji vrh	12	-	-	9	75,0	3	25,0	225,0	2
Tribuče	3	-	-	3	100,0	-	-	200,0	3
Vinica	27	2	7,4	21	77,8	4	14,8	207,4	2
Butoraj	3	-	-	3	100,0	-	-	200,0	3
Griček	4	-	-	4	100,0	-	-	200,0	3
K.Starihe	1	-	-	1	100,0	-	-	200,0	3
Črnomelj	1	-	-	1	100,0	-	-	200,0	3
OBČ. METLIKA									
Božakovo	3	-	-	1	33,3	2	66,7	266,7	1
Dobravice	4	-	-	4	100,0	-	-	200,0	3
Drašiči	5	-	-	4	80,0	1	20,0	220,0	2
Grabrovec	1	-	-	1	100,0	-	-	200,0	3
Jugorje	5	2	40,0	3	60,0	-	-	160,0	3
Lokvica	3	-	-	1	33,3	2	66,7	266,7	1
Podzemelj	12	-	-	1	8,3	11	91,7	283,4	1
Radovica	4	-	-	3	75,0	1	25,0	225,0	2
Rosalnice	4	-	-	-	-	4	100,0	300,0	1
Slamna vas	2	-	-	1	50,0	1	50,0	250,0	2
Suhor	11	1	9,1	10	90,0	-	-	190,0	3
Gradac	3	-	-	2	66,7	1	33,3	233,3	2
Metlika	2	-	-	-	-	2	100,0	300,0	1

II. SPREMINJANJE SOCIOEKONOMSKE STRUKTURE NASELIJ V BELI KRAJINI

Bela krajina je kot robna in manj dostopna regija zaostajala za trendi razvoja v Sloveniji. Tako je bila občina Črnomelj že leta 1971 uvrščena med manj razvita območja republike, ker je bil narodni dohodek na prebivalca še vedno nižji od 5.000 dinarjev, delež kmečkega prebivalstva je še vedno presegel 40% (44,5%); prav tako pa je bil zanemarljiv delež dnevnih migrantov, ki je bil daleč pod zakonsko mejo 20% zaposlenega prebivalstva (0,5%). Podatki, ki so bili uporabljeni za to opredelitev so bile ocene iz leta 1970, zato se nekoliko razlikujejo od navedenih podatkov iz popisa v letu 1971. Med vsemi manj razvitimi območji Slovenije je črnomeljska občina sodila med bolj razvite. Družbeni proizvod na prebivalca je bil v letu 1970 na primer za 20% višji kot v povprečju v manj razvitih območjih (MRO), vendar je za republiškem povprečjem zaostal za več kot 45% (7.824 din/preb) v občini Črnomelj.

Nekateri drugi kazalci razvitosti, ki so bili uporabljeni za popravo predloga zakona o manj razvitih območjih prav tako kažejo, da črnomeljska občina ni bila med najmanj razvitimi občinami v Sloveniji. Število prebivalstva je v povojnem obdobju do leta 1970 naraščalo, vendar zelo počasi. Medtem ko se je v Sloveniji število prebivalstva povečalo za 23,4%, je bilo v občini Črnomelj to povečanje le 3%. Prav tako je bila rast zaposlovanja v obdobju 1963-1972 v črnomeljski občini enaka republiškemu povprečju (2,3%). Močneje je zaostajala v pogledu udeležbe zaposlenega prebivalstva, čeprav je tudi v tem primeru presegla povprečje za MRO. Leta 1970 je bilo v občini zaposlenih 21,8% prebivalcev, povprečje za Slovenijo pa je bilo 32,3%, za MRO pa 15,2%. Slabši je bil položaj glede investicij v družbeno infrastrukturo, kar je bilo značilno tudi za druga manj razvita območja (Bilten, 1974, 1-35).

Pozornost in posebne ugodnosti, ki so bile zagotovljene razvoju manj razvitih območij so se pozitivno odražale v razvoju Bele krajine oziroma občine Črnomelj. Ta namreč obsega 81,8% površine obeh belokranjskih občin. Vendar je bila osnova razvoja prešibka, zato se je črnomaljska občina tudi ob sprejetju novega zakona o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v Sloveniji v letu 1975, ponovno uvrstila med manj razvita območja.

Kriteriji za opredeljevanje manjše stopnje razvitosti so bili razširjeni na elemente gospodarske razvitosti prebivalstva, družbenega standarda in infrastrukture. Občina Črnomelj je bila uvrščena med manj razvita območja na podlagi kriterija deleža kmečkega prebivalstva in razvitosti družbenega standarda. Vzrok temu je bila precejšnja zaostalost dobršnega dela občine - predvsem krajev ob Kolpi, ki so bili še vedno v fazi razkroja tradicionalne agrarne družbe. Poleg tega pa so se učinki prvega petletnega obdobja pospeševanja razvoja manj razvitih območij odrazili v krepitvi zaposlitvenih centrov, njihov učinek pa zaradi pomanjkljive prometne infrastrukture še ni prispeval k izboljševanju pogojev življenja in dela prebivalstva na širšem območju občine. Zato je bila tudi vrednost ustvarjenega družbenega proizvoda na prebivalca le malo nad mejo manj razvitosti.

1. Opredelitev manj razvitih območij Bele krajine

Politika pospeševanja skladnejšega regionalnega razvoja je v letu 1981 doživela nekatere dopolnitve, ki so bile utemeljene v obliki zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v SR Sloveniji. Spremembe so bile potrebne, saj se je položaj v manj razvitih območjih po desetletju pospešenih vlaganj v razvoj dejavnosti močno spremenil. Zato so bili spremenjeni in dopolnjeni kriteriji za ugotavljanje manj razvitih območij, ki sedaj opredeljujejo razvitost in učinke delovanja proizvodnih sil ter razvitost družbenega

Tabela 1: KAZALCI RAZVITOSTI PO OBČINAH

		SRS	Črnomelj	Metlika
delež zaposlenih	1971	33,6	23,0	33,9
	1980	42,3	35,2	40,5
aktiv.osnov. sred./preb.	1971	-	-	-
	1981	218.208	127.370	157.730
rast preb.	61/71	108,5	101,3	103,7
	71/81	109,1	102,2	107,8
DP/prebivalca	1971	18.701	10.139	17.082
	1979	101.572	71.021	95.706
delež primar.v DP	1971	8,5	21,8	10,5
	1979	6,3	13,1	11,6
promet v trgovini	1970	-	-	-
	1980	55.076	36.131	52.036
delež predšol.VVZ	1970	11,3	4,10	5,8
	1978	31,1	21,3	21,1
delež štud.	1970/71	1,10	0,59	0,51
	1978/79	1,49	1,25	0,74
štev.zdrav/1000 p.	1970	1.546	2.821	1.813
	1978	1.045	1.231	1.325

standarda. Na osnovi posameznih elementov kot so odstotek zaposlenih, vrednost osnovnih sredstev, dinamike prebivalstva, vrednosti ustvarjenega družbenega proizvoda na prebivalca in vrednosti družbenega proizvoda v primarni dejavnosti, vrednosti trgovine ter števila otrok v VVZ, študentov višjih in visokih šol in števila zdravnikov so bila določena manj razvita območja v Sloveniji. Pri tem je bila občina Črnomelj kot celota že nad republiškim povprečjem, kot manj razvito območje pa je bilo opredeljeno območje Pokolpja, ki se-ga na teritorij obeh belokranjskih občin. Pokolpje je v odloku omejeno na območje naslednjih krajevnih skupnosti - Podzemelj v metliški občini ter Ađešiči, Dragatuš, Čibljje, Stari trg, Tribuča, Vinica v občini Črnomelj.

Tudi če primerjamo podatke za obe občini s slovenskim povprečjem, vidimo, da v nekaterih elementih regionalnega razvoja še vedno zaostajata za republiškim povprečjem. Izdelali smo enostavno primerjavo za obe belokranjski občini, v kateri ugotavljamo za koliko zaostajajo oziroma presegajo vrednost republiškega povprečja po posameznih elementih. Določili smo tri ravni odstopanja in sicer, doseganje vrednosti manjše od 50% povprečja SRS, vrednost do 66,6% povprečja SRS in vrednost do 75% povprečja SRS. Z znakom (e) je označeno preseganje posamezne ravni in viden tudi trend razvoja v zadnjem desetletju.

Če pogledamo n-ajnovjše razpoložljive podatke, sta v vseh elementih obe občini presegli 50% republiškega povprečja. Izjema je le rast prebivalstva in delež primarja v ustvarjenem DP v občini Črnomelj ter manjši delež primarja v ustvarjenem DP v občini Metlika. Če primerjamo nato nivo $\frac{2}{3}$ slovenskega povprečja je podoba za občino Črnomelj manj ugodna, saj presega $\frac{2}{3}$ republiškega povprečja le v pogledu deleža zaposlenih v združenem delu, ustvarjenem družbenem proizvodu na prebivalca, deležu otrok v VVZ in študentov ter številu zdravnikov na 1000 prebivalcev. Občina Metlika presega to vrednost tudi glede rasti prebivalstva

		ČRNOMELJ			MEFLIKA		
		50	66,6	75	50	66,6	75
delež zaposlenih	1971		•				•
	1980			•			•
akt.osnov.sred./p.	1971						
	1979	•				•	
rast prebivalstva	61/71						
	71/81				•		
DP/prebivalca	1971	•					•
	1979		•				•
delež I. v DP	1971						•
	1979						
promet v trgovini	1970						
	1980	•					•
delež predšol.VVZ	1970				•		
	1978		•		•	•	
delež študentov	70/71	•					
	78/79			•	•		
štev.zdrav./preb.	1970			•			•
	1978			•			•

K A Z A L O

	Stran
UVOD	1
I. NARAVNI VIRI BELE KRAJINE	3
II. SPREMINJANJE SOCIOEKONOMSKE STRUKTURE - NASELIJ V BELI KRAJINI	40
III. OCENA STOPNJE INFRASTRUKTURNE OPREMLJENOSTI NASELIJ V BELI KRAJINI	62
IV. METODOLOGIJA IN REZULTATI VREDNOTENJA RAZVOJNIH MOŽNOSTI V RAZVOJU ZASTAJAJOČIH NASELIJ BELE KRAJINE	94
IV.a Oznaka razvojnega potenciala v razvoju zasta- jajočih KS v Beli krajini	97
IV.b Oznaka območij z manj ugodnim razvojnim poten- cialom in predlog ukrepov za zagotovitev sklad- nejšega regionalnega razvoja Bele krajine.....	113
V. ZAKLJUČNE MISLI	117

v zadnjem desetletju, prometu v trgovini, za republiškim povprečjem pa zaostaja glede deleža študentov.

Primerjava zakonsko izbranih kazalcev nerazvitosti po posameznih krajevnih skupnostih na območju obeh belokranjskih občin nam omogoča vpogled v osnovne razvojne značilnosti posameznih krajevnih skupnosti. Že tako generalizirana primerjava izloči nekatere KS, ki kažejo ugodnejše karakteristike razvoja. Podroben pregled omogoča priložena tabela, zato naj omenimo le tiste, ki tudi v odnosu do razvoja na občinskem nivoju močneje izstopajo. Tistim krajevnim skupnostim, ki so tudi v tem pogledu slabše razvite bo v nadaljevanju veljalo več pozornosti.

Med razvitejše krajevne skupnosti sodijo v občini Črnomelj predvsem tiste, ki imajo večje zaposlitvene zmogljivosti, to so predvsem KS na območju mesta Črnomelj ter KS Semič in KS Dobliče-Kanižarica. V teh krajevnih skupnostih živi skoraj 57,6% vsega prebivalstva črnomaljske občine in le te krajevne skupnosti imajo v zadnjem desetletju pozitivno gibanje števila prebivalstva.

Razvito območje v občini Metlika zavzema predvsem osrednji del občine, katerega obsegajo KS Metlika, Rosalnice, Lokvica, Slamna vas in kjer živi 54,5% vsega prebivalstva občine. Med razvitejše pa lahko prištevamo tudi KS Gradac in Suhor. Bolj kot v črnomaljski občini prihaja do izraza polarizacija med KS, ker je tako populacijsko kot zaposlitveno središče omejeno le na KS Metlika, v kateri prebiva kar 40,6% vsega prebivalstva občine.

Podrobna opredelitev razvitosti posameznih naselij kot sestavnih delov posameznih krajevnih skupnosti pa bo mogoča šele na podlagi proučitve posameznih demografskih in socialno-ekonomskih značilnosti po posameznih naseljih v obeh občinah.

Analiza navedenih elementov, ki jo podajamo v naslednjih poglavjih je namreč izhodišče za podrobnejšo osvetlitev vprašanja razvitosti na ravni posameznih naselij.

2. Socialno-ekonomski elementi razvoja Bele krajine

Razvoj neke pokrajine ali kot ga drugače opredeljujemo s pojmom regionalni razvoj, vključuje dve vrsti dejavnikov, ki jih navadno ločujemo zaradi specifične vloge v oblikovanju razvojnih procesov, na naravne vire in socialno-ekonomske elemente. Delitev je umetna in pogojena predvsem z različno metodologijo proučevanja ter pojasnjevanja zakonitosti za obe vrsti omenjenih dejavnikov, ki nimata enakih zakonitosti, sta pa v tesni korelacijski zvezi. V analitski fazi raziskave smo se tudi mi poslužili tovrstne delitve obravnavane problematike na dva sklopa; proučitev naravnih virov in socialno ekonomskih elementov razvoja, ki so tesno povezani z infrastrukturno opremljenostjo pokrajine.

Med socialno ekonomskimi elementi zavzema posebno mesto prebivalstvo, ki je osnovno gibalno razvoja. V trendu razvoja prebivalstva, v katerem se oblikujejo značilne strukture (starostna, spolna, socioekonomska, izobrazbena, poklicna itd.), se namreč zrealizirajo procesi, ki se odvijajo v pokrajini. Zato smo obravnavi prebivalstva Bele krajine posvetili posebno pozornost.

Demografska analiza razvojnih tokov po posameznih naseljih je bila izhodišče proučevanja zakonitosti razvoja populacije v Beli krajini. Analiza je zajela obdobje med popisoma prebivalstva leta 1961 in 1981. V tem času je obravnavano območje doživljalo najintenzivnejše spremembe na osnovi širjenja industrializacije in urbanizacije, ki sta korenito posegli v dotedaj tradicionalno agrarno pokrajino.

Z ozirom na majhnost teritorija in maloštevilne zaposlitvene centre, se je okrepila polarizacija razvoja naselij. Deagrari-zacija prebivalstva, ki sta jo sprožili tako agrarna prenaselje-nost kot pojav inovacij v pokrajini (povečevanje števila delovnih mest) se je odrazila v socialni mobilnosti prebivalstva, ki je zapuščalo kmečke poklice in prehajalo v nekmečke. Preslojevanje pa je bilo povezano tudi z migracijami prebivalstva v bližino zaposlitvenih centrov. S tem se je še dodatno okrepilo praznenje robnih delov pokrajine, ki postajajo vedno bolj demografsko ogroženi.

Orientacijo pri našem proučevanju nam je dala analiza populacij-skih gibanj po naseljih Bele krajine med letoma 1961 in 1981. Izločili smo šest tipov gibanja prebivalstva - močno depopula-cijo (indeks gibanja pod 80,0), zmerno depopulacijo (80,1-95), stagnacijo z značilnostmi depopulacije (95,1-100), stagnacijo z značilnostmi koncentracije (100,1-105), zmerno koncentracijo (105,1-120) in močno koncentracijo (nad 120,1). V celoti lahko Belo krajino označimo kot demografsko ogroženo območje predvsem zaradi dejstva, da je velikost naselij v Beli krajini izredno majhna. Značilnost manjših naselij (do 20 gospodinjstev) je skromen demografski potencial. Analiza indeksa staranja po posa-meznih naseljih je pokazala, da je bila v občini Črnomelj leta 1981 vitalna kapaciteta takih naselij izredno nizka, saj je bilo 65 (57%) od skupno 116 naselij tega velikostnega razreda pod demografskim prngom, ki zagotavlja enostavno reprodukcijo prebivalstva. V občini Metlika je bilo v istem velikostnem raz-redu naselij 15 (50%) od skupno 31 naselij pod vrednostjo demo-grafskega praga. Dodatno nam razvoj teh naselij, ki prav gotovo daje osnovo za ocenjevanje njihovih potencialov v prihodnje, osvetli primerjava indeksa gibanja števila prebivalstva po posa-meznih naseljih za obdobje med letoma 1961-1981. V občini Črnomelj je bilo ^{za}103 naselja od skupno 116 značilno zmanjševanje števila prebivalstva. V metliški občini pa je enak proces zajel 27 naselij od skupno 31 naselij tega velikostnega razreda.

Frekvenčna razporeditev naselij glede na število gospodinjstev, ki bivajo v naselju, pokaža za občino Črnomelj naslednjo podobo; do 10 gospodinjstev je bilo leta 1981 v 52 naseljih, od 10 do 20 gospodinjstev v 60 naseljih, 20-30 v 29 naseljih, 30-40 v 24 naseljih ter 60-75 v 9 naseljih. Več kot 75 gospodinjstev pa so imela naselja Vinica, Griblje, Kanižarica, Semič, Kot pri Semiču in Črnomelj. V občini Metlika je bilo do 10 gospodinjstev v 17 naseljih, od 10 do 20 gospodinjstev v 15 naseljih, 20-30 v 12 naseljih, 30-40 v 60 naseljih, od 40-75 v 5 naseljih, več kot 75 gospodinjstev pa so imeli le trije kraji Gradec, Rosalnice in Metlika.

Značilnost takšne poselitve je tudi močna diferenciacija v karakteristikah populacijskega razvoja posameznih naselij. Trditev, da vsa Bela krajina predstavlja demografsko ogroženo območje sloni na ugotovitvi, da je v 172 (73,8%) od skupno 233 naselij v zadnjem dvajsetletju prebivalstvo stalno nazadovalo. Sklenjeno območje naselij, kjer je prisotna depopulacija, predstavljajo v občini Črnomelj KS Stari trg v kateri je za vsa naselja značilna močna depopulacija; KS Vinica, kjer je rahlo naraščanje števila prebivalstva sicer prisotno v naseljih Vinica, Drenovec in Gorica medtem, ko je za vsa ostala prav tako značilna močna depopulacija. Prav tako zaostren položaj je v KS Adlešiči, v kateri je za vsa naselja značilna depopulacija, le da je zmernejša (indeks gibanja 80,1 - 95,0) v naseljih ^{un}Paroviči, Gorenjci, Dolenjci, Jankoviči in Pribinci. Tudi v obeh naseljih KS Griblje je prisotna depopulacija. Celoten obkolpski predel črnomaljske občine je z izjemo treh krajev v KS Vinica izpostavljen depopulaciji.

Negativni razvojni trendi prevladujejo tudi v KS Dragatuš, Talčji vrh, Petrova vas, Semič in Tribuče, kjer se sicer pojavlja večje število naselij z naraščanjem števila prebivalstva. V KS Dragatuš ima značilnost koncentracije razvoj prebivalstva v naseljih Dragatuš, Dragovanja vas, Mali Nerajec in Podlog. Na območju KS Talčji vrh je koncentracija prisotna v Mavrlenu, Rožič vrhu,

Zajčjem vrhu ter D.Paki. V KS Petrova vas je bila v štirih od skupno šestih naselij prisotna depopulacija, značilnosti koncentracije pa sta imeli Petrova vas in Lokve. Močna diferenciacija je prisotna predvsem v KS Semič, kjer se območje naselij s koncentracijo prebivalstva omejuje na neposredno okolico lokalnega središča Semiča, to so predvsem naselja Vrtača, Mladica, Kašča, Sela, Podreber ter Pugled, Praprot in Stranska vas. Poleg naštetih je koncentracija prebivalstva prisotna tudi v Brezovici in Krvavčjem vrhu. Območje KS Trbuče z izjemo Čudnega sela predstavlja območje zmerne depopulacije.

O bolj sklenjenem območju naraščanja števila prebivalstva moremo govoriti na območju KS, ki tvorijo mestno območje Črnomlja ter KS Batoraj in Dobljče - Kanižarica. Celotno območje ima le nekaj naselij z značilnostmi depopulacije. To so predvsem naselja, ki so bolj oddaljena od prometnic, ki se stekajo v Črnomlju. To so naselja Zastava, G.Lahinja, Jerneja vas, Dobljče, Dobljčka gora, Grič, Bistrica in Jelševnik.

Podobno sliko nam kažejo demografska gibanja na območju občine Metlika. Tudi tu je za večino naselij v obkolpskem predelu občine na območju KS Podzemelj in Božakovo značilna depopulacija, izjemo seveda predstavlja teritorij KS Metlika. Prav tako pa je sklenjeno območje depopulacije značilno za KS Suhor, Jugorje, Radovica, Drašiči, Božakovo in Dobravice. V teh krajevnih skupnostih je za vsa naselja značilno stalno zmanjševanje števila prebivalstva, ki je nekoliko zmernejše v večjih naseljih kot so Suhor, Jugorje, Bušinja vas, Bereča vas, Dragomlja vas in Radovica v severnem delu občine, medtem ko v obkolpskem predelu najdemo poleg zmernejše depopulacije, ki je značilna za Boginjo vas, Mlake, Škrilje in Kapljišče, tudi tip zmerne koncentracije značilen za naselje Grm. Koncentracija prebivalstva je prisotna v posameznih naseljih KS Gradac (Gradac, Klošta), Rosalnice (Rosalnice), Slamna vas (Slamna vas) in Gornja Lokvica (D.Lokvica in Trnovec).

Poleg gibanja in absolutnega števila prebivalstva je za opredeljevanje razvoja v prihodnje pomembna starostna sestava prebivalstva. V analizi smo se omejili le na tipična kontingenta prebivalstva kot sta mlado (0 - 14 let) in staro prebivalstvo (nad 65 let). Razmerje med obema nam da vrednost indeksa staranja prebivalstva. V kolikor ta presega vrednost 70,0 lahko govorimo o demografskem pragu, ko prebivalstvo ni več sposobno naravne reprodukcije v smeri ohranjanja števila prebivalstva. V to kategorijo sodijo območja KS Stari trg ob Kolpi, Adlešiči, Vinica, Dragatuš, Talčji vrh in Griblje v občini Črnomeljter KS Podzemelj, Drašiči, Radovica, Grahovec, Suhor in Jugorjev v občini Metlika.

Zmanjševanje števila prebivalstva v naseljih z značilnostmi depopulacije je povezano predvsem z izseljevanjem prebivalstva. Kot primer smo izbrali KS Vinica in Semič ter analizirali vzorčno populacijo (prebivalstva, ki je bilo ob popisih v letih 1961-1971 staro 10 - 29 let, za popis, ki je sledil po desetih letih (torej 1971-1981) pa smo upoštevali starostno skupino 20-39 let. V obeh primerih se je število prebivalstva v navedeni starostni skupini zmanjšalo tako ob popisu 1971 kot tudi 1981 v večini naselij, izjemi sta bili v obeh KS njuni središči in nekatera najbližja sosednja naselja (tabela 3).

Dosedanje ugotovitve demografske analize kažejo na dokaj homogeno demografsko območje depopulacije, ki obsega predvsem naselja v KS ob Kolpi. Druga značilnost pa je polarizacija razvoja naselij znotraj meja posameznih KS, ko narašča število prebivalcev v središčih KS in okoliških naseljih, zaledje pa se prazni. Vzroki za takšen razvoj so predvsem v možnostih zaposlitve, saj so se nova delovna mesta praviloma odpirala v večjih krajih, središčih KS, kjer so se locirali mali industrijski obrati.

Tabela 3: PRIKAZ GIBANJA PREBIVALSTVA NA PRIMERU NASELIJ V KS SEMIČ IN KS VINICA V OBDOBJU 1961-1981

	Štev.p. 10-29 1961	Štev.p. 1. 20-39 1971	Štev.p. 1. 10-29 1971	Štev.p. 20-39 1981	Saldo 61-71	Saldo 71-81
KS SEMIČ						
Blatnik pri Č.	9	3	5	3	- 6	- 2
Brezje p.R.d.	3	3	5	8	0	+ 3
Brezje p.V.R.	9	6	6	3	- 3	- 3
Brezova reber	21	19	18	13	- 2	- 5
Brezovica p.Č.	1	6	7	6	+ 5	- 1
Brstovec	10	10	11	8	0	- 3
Cerovec p.Č.	23	18	30	22	- 5	- 8
Coklovca	23	21	28	17	- 2	- 11
Črešnjevce p. S.	42	34	45	36	- 8	- 9
Črnašnjice	45	35	36	35	-10	- 1
Gaber p.Č.	-					
Gaber p. S.	24	16	21	19	- 8	- 2
Gornje Laze	13	10	9	12	- 3	+ 3
Gradnik	22	17	17	17	- 5	0
Hrib pri C.	14	10	7	6	- 4	- 1
Hrib p.R.d.	2	0	0	0	- 2	0
Kal	21	15	24	21	- 6	- 3
Kašča	21	20	30	28	- 1	- 2
Komarna vas	4	3	4	2	- 1	- 2
Kot p.S.	28	116	122	101	- 12	- 21
Krupa	18	10	21	14	- 8	- 7
Krvavčji vrh	24	21	22	21	- 3	- 1
Lipovec	13	11	13	10	- 2	- 3
Maline p. Š.	16	14	15	3	- 12	- 12
Mašelj	7	3	7	7	- 4	0
Mladica	8	10	20	21	+ 2	+ 1
Noverna vas	4	4	15	9	0	- 6
Nestoplja vas	15	13	16	7	- 2	- 9
Ornota	16	11	17	17	- 5	0
Oskoršnica	18	15	11	8	- 3	- 13
Osojnik	34	26	42	26	- 8	- 16

	Štev.p. 10-29 l. 1961	Štev.p. 20-39 l. 1971	Štev.p. 10-29 1971	Štev.p. 20-39 1981	Saldo 61-71	Saldo 71-81
Planina	25	5	3	7	- 20	+ 4
Podrebec	9	12	18	20	+ 3	+ 2
Potoki	8	8	10	6	0	- 4
Praproče	7	4	4	4	- 3	0
Praprot	12	12	14	15	0	+ 1
Preloge	6	2	2	2	- 4	0
Pribišje	12	7	13	5	- 5	- 8
Pugled	3	4	4	1	+ 1	- 3
Rožni del	30	12	20	20	- 18	0
Sadinja vas	12	7	18	15	- 5	- 3
Selo pri Semičul7	17	16	24	30	- 1	+ 6
Sela pri V.	9	4	6	6	- 5	10
Semič	101	159	171	265	+ 58	+ 94
Sodji vrh	13	5	8	8	- 8	0
Srednja vas	39	31	37	18	- 8	- 19
Starihov vrh	12	8	5	2	- 4	- 3
Stranska vas	22	20	27	25	- 2	- 2
Štukljevec	38	35	19	27	- 3	+ 8
Trata	10	6	8	5	- 4	- 3
Trebinji vrh	3	2	3	3	+ 1	0
Vavpča vas	49	47	61	58	- 2	- 3
Vinji vrh p.S.	18	9	16	11	- 9	- 5
Vrčiče	7	6	7	4	- 1	- 3
Vrtača p.S.	45	51	55	43	+ 6	- 12
KS VINICA						
Balkovci	16	11	14	17	- 5	+ 3
Bojanci	30	21	24	22	- 9	- 2
Breg pri S.r.	12	8	22	6	- 4	- 16
Dalnje njive	8	7	12	8	- 1	- 4
Damelj	31	20	21	8	- 9	- 13
Dol.Suhor p.V.	19	15	15	15	- 4	0
Draga p.S.v.	2	2	17	10	0	- 7

	Štev.p. 10-29 l. 1961	Štev.p. 20-39 l. 1971	Štev.p. 10-29 1971	Štev.p. 20-39 1981	Saldo 61-71	Saldo 71-81
Drenovec	42	24	33	42	- 18	+ 9
Drežnik	18	19	18	12	+ 1	- 6
Golek p.V.	23	20	19	19	- 3	0
Gorica	7	6	6	5	- 1	- 1
Gor.Suhor p.V.	15	8	16	9	- 7	- 7
Hrast p.V.	57	42	56	38	- 15	- 18
Kovačji grad	10	7	11	6	- 3	- 5
Nova lipa	58	53	39	58	- 5	- 19
Ogulin	13	17	6	15	+ 4	- 9
Perudina	18	12	13	21	- 6	- 8
Podklanec	42	29	26	42	- 13	- 16
Preloka	81	58	44	67	- 23	- 23
Sečje selo	39	28	36	45	- 11	- 9
Sinji vrh	37	26	23	34	- 11	- 11
Stara lipa	34	28	29	28	- 6	+ 1
Špehanji	15	11	9	17	- 4	- 8
Učakovci	61	46	37	53	- 15	- 16
Vinica	66	52	83	67	- 14	+ 16
Vukovci	20	10	9	10	- 10	- 1
Zilje	59	39	40	44	- 20	- 4

Socioekonomska preobrazba naselij

Tudi socioekonomsko preobrazbo naselij smo analizirali z vidika prebivalstva, predvsem njegove aktivnosti, zaposlenosti in socioekonomskega položaja. V zadnjih dvajsetih letih je večina naselij v Beli krajini močno spremenila socioekonomske sestavo prebivalstva. Zaradi deagrarizacije in odseljevanja prebivalstva se je praviloma zmanjšalo število aktivnega prebivalstva v pretežno agrarnih naseljih. Nasprotno pa število aktivnega prebivalstva narašča v tistih naseljih, kamor se zaradi zaposlitve poseljuje prebivalstvo iz bolj agrarnega zaledja. Takšen primer predstavlja KS Semič, v kateri je najmočneje porastlo število aktivnega prebivalstva v občini Črnomelj, madtem ko je v občini Metlika enak položaj v KS Metlika.

Spolna struktura aktivnega prebivalstva je močno diferencirana po posameznih naseljih. Na nivoju občin in KS pa je vidna prevlada moških v aktivnem prebivalstvu (Metlika 54,7%, Črnomelj 56,5%). Temeljito se je spremenila tudi struktura aktivnega prebivalstva glede na različna področja dejavnosti. Med pomembnejšimi kriteriji za opredeljevanje transformacije podeželskih naselij je prav gotovo spreminjanje deleža aktivnega kmečkega prebivalstva. Leta 1961 je imela občina Metlika 58,9% aktivnega kmečkega prebivalstva, ob popisu leta 1981 le še 18,2%. Enak razvoj je značilen tudi za občino Črnomelj, kjer je bilo leta 1981 59,5% aktivnegakmečkega prebivalstva, dvajset let kasneje pa še 20,4%. Občinsko povprečje so v občini Metlika v letu 1981 presegle KS Božakovo, Dobravice, Drašiči, Grahovec, Jugorje, Podzemelj, Radovica, Rosalnice, Slamna vas in Suhor. Delež aktivnega kmečkega prebivalstva je v teh KS v povprečju presegel 30% vsega aktivnega prebivalstva. V občini Črnomelj so občinsko povprečje presegle naslednje KS - Adlešiči, Dragatuš, Griblje, Semič, Stari trg, Talčji vrh, Tribuče in Vinica. Največji odstotek aktivnega kmečkega prebivalstva v Beli krajini je imela leta 1981 KS Stari trg 53,9%.

Uvod

Belo krajino, najbolj proti jugu pomaknjeno slovensko pokrajino, označuje zlasti reliefna (orografska) zaprtost proti severovzhodu, severu in zahodu, torej proti ostalim slovenskim pokrajinam ter prehodnost proti vzhodu in jugu - v obrobje Panonske nižine. Kolpa, ki z južne in vzhodne strani omejuje Belo krajino, ne predstavlja izrazite naravne pregrade. Prepletanje dinarsko-kraških in panonskih značilnosti je poleg reliefne zaprtosti v smeri ostalega slovenskega ozemlja osnovna pokrajinska poteza Bele krajine.

Bela krajina je torej pretežno kraška pokrajina, nizkega krasa, z omejenimi naravnimi viri za intenziven gospodarski razvoj. Glede na odmaknjeno lego in omejene naravne vire se je proces industrializacije začel razmeroma pozno. Vse do leta 1960 so bili le trije pomembnejši centri neagrarne zaposlitve (Črnomelj, Metlika, Semič). Zato je razumljivo, da je vse do leta 1980 občina Črnomelj spadala med manj razvite občine SRS. Načrten razvoj in usmerjanje večjih gospodarskih investicij v manj razvita območja (zlasti Vinica in Stari trg) po letu 1970 je povzročil, da je večji del prebivalstva Bele krajine dosegel višjo življenjsko raven in kvaliteto bivanja. Vendar so se v posameznih območjih Bele krajine zaostriale razlike v regionalnem razvoju in se odrazile v slabši demografski strukturi in zaostajanju v infrastrukturni opremljenosti. Osnovna naloga našega raziskovanja je ugotavljanje posledic razlik v regionalnem razvoju Bele krajine, opredelitvi razvojnih možnosti naselij Bele krajine in na osnovi razlik v razvojnih možnostih glede socialno-ekonomskih (demografskih), infrastrukturnih in naravno-geografskih značilnosti vseh naselij Bele krajine izluščiti zaključena območja naselij z manjšimi (lastnimi) razvojnimi možnostmi ter opredeliti nekatere možnosti za skladnejši regionalni razvoj. V razliko od zakonsko določenih kriterijev za opredeljevanje manj razvitih območij v republiki, smo pri naši raziskavi izhajali iz regionalnih razlik v okviru same Bele krajine. Zato se območja z manj ugodnimi razvojnimi možnostmi vedno ne ujemajo z zakonsko opredeljenim območjem manj razvitih KS v Beli krajini. Skupno s kazalci, ki opredeljujejo manj razvite KS v Beli krajini predstavlja podroben pregled naselij z različnimi razvojnimi možnostmi solidno osnovo za argumentirano

Na preobrazbo značaja naselij in preseljitev njihovega prebivalstva je odločilno vplivala možnost zaposlitve. Obstoj večjih industrijskih obratov je črpal kadre iz okolice z dnevno migracijo, kar nam ilustrirajo tudi podatki o zaposlenih izven kraja stalnega bivališča. Opazno je tudi naglo povečevanje števila zaposlenih po letu 1961, saj indeks v vseh krajevnih skupnostih izkazuje dvakraten ali celo večkratni porast števila zaposlenih. Deagrarizacija je zajela vsa naselja v Beli krajini, sproščanje delovne sile iz kmetijstva in njeno zaposlovanje v industriji in drugih nekmetijskih dejavnostih pa nam ilustrira prav izredno povečevanje števila zaposlenih po posameznih naseljih v primerjavi z letom 1961. Dvajsetletno obdobje razvoja belokranjske industrije se je torej pozitivno odrazilo v prestrukturiranju prebivalstva in povečevanju števila zaposlenih. Z ozirom na manjše število krajev z zaposlitvenimi zmogljivostmi je razumljiv velik delež dnevnih migrantov. Podrobna analiza po naseljih je pokazala, da je v občini naselij več kot polovica dnevnih migrantov zaposlena v delovnih organizacijah na območju Bele krajine, nato sledi zaposlitev v sosednjih občinah SR Slovenije, zanemarljivo pa je število zaposlenih v drugih republikah ali v tujini.

Glede zaposlitve prebivalstva in dnevne migracije delovne sile ne moremo govoriti o močni notranji diferenciaciji v okviru belokranjskih občin. Ponovno izstopajo kot izjeme obe občinski središči in nekateri sedeži KS, ki so se razvili v industrijske kraje. Prav tako je treba realno vrednotiti podatke o povečevanju števila zaposlenih, saj je v večini primerov bilo leta 1961 le nekaj zaposlenih po posameznih naseljih in je porast predvsem relativno zelo velik, medtem ko je absolutna vrednost še vedno dokaj nizka.

Izredno zanimiv kazalec socioekonomske preobrazbe prebivalstva je predvsem spreminjanje socioekonomske strukture gospodinjstev, vendar podatki popisa za leto 1981 ne dajejo možnosti za spremljanje sprememb, ker so hiša gospodinjstva deljena le v dve skupini - tista s kmečkimi gospodarstvi in tista z nekmečkimi gospodarstvi.

Tabela št.4: ZAPOSLENI PO KRAJU BIVANJA IN ZAPOSLOTITVE

sedež OZD	Skupno prebivalstvo					
	Č r n o m e l j			M e t l i k a		
	M	Ž	Skupaj	M	Ž	Skupaj
SRS	2.767	2.323	5.090	1.060	1.059	2.119
Brežice	1		1			
Celje	5	5	10			
Črnomelj	2.331	2.079	4.410	114	65	179
Domžale	5	6	11	1		1
Dravograd	1	1	2			
Gor.Radgona	2	2	4			
Grosuplje		1	1	3		3
Jesenice	1		1			
Kamnik	2		2			
Kočevje	61	41	102	2	1	3
Koper	1		1	1		1
Kranj	1		1		1	1
Krško	2		2			
Ljubljana	41	10	51	42	13	55
Maribor	2		2			
Metlika	56	109	165	742	938	1680
Novo mesto	242	63	305	148	35	183
Nova gorica				1		1
Piran	3		3			
Ormož					1	1
Postojna	2		2			
Radlje				2	3	5
Radovljica	1		1		1	1
Ravne		1	1			
Ribnica	1		1			
Slov.Gradec		1	1			
Slov.Bistrica		2	2			
Tolmin		1	1	2		2
Trbovlje	2	1	3		1	1
Trebnje				1		1
Velenje	1		1	1		1
Vrhnika	1	1	2			
TUJINA	7		7	2		2

Tako je izpadel podatek za mešana delavsko-kmečka gospodinjstva, ki so že leta 1961 predstavljala v občini Metlika 25,5% vseh gospodinjstev, v občini Črnomelj pa 22,4% vseh gospodinjstev. Osnovna primerjava podatkov o strukturi gospodinjstev glede na tip gospodarstev nam za občino Metlika pokaže enakovredno povečevanje števila gospodinjstev v obeh tipih gospodarstev (indeks 81/61 180,0), medtem ko ^{se} je v občini Črnomelj močnejše povečalo število gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi. To je značilno predvsem za KS ob Kolpi, kjer se je skupno število gospodinjstev zmanjšalo predvsem zaradi odselitve nekmečkih gospodinjstev bliže centrom zaposlitve, zato je iz podatkov razviden močnejši porast števila gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi, čeprav se njihovo število ni bistveno spreminjalo.

Ohranjanje dokaj visokih deležev kmečkega prebivalstva, majhno število zaposlenih v združenem delu in konstantno upadanje števila prebivalstva so osnovne značilnosti socialno-ekonomskega razvoja naselij, ki predstavljajo območja nerazvitosti v Beli krajini. Naštete analize so pokazale, da celotno območje ob Kolpi predstavlja dokaj homogeno manj razvito območje, iz katerega izstopajo večji lokalni centri, kjer se koncentrirajo zaposlitvene in upravne funkcije. Razvoj teh pa je v določenem smislu vplival na hitrejše praznjenje bližnjih naselij, ki so se navezovala na nova delovna mesta v teh krajih.

Kompleksna povezava različnih demografskih in socialno ekonomskih kriterijev za opredeljevanje stopnje razvoja predstavlja poizkus, da bi z enostavnim točkovanjem posameznega elementa regionalnega razvoja v skupnem seštevku različnih vrednosti dobili novo ovrednotenje stopnje razvitosti. Upoštevali smo velikost naselij, ki smo jo izrazili s številom gospodinjstev leta 1981, indeks gibanja števila prebivalstva v obdobju 1961-1981, indeks staranja prebivalstva za leto 1981 (razmerje med starimi (nad 65 let) in mladim prebivalstvom (do 14 let)), delež aktivnega kmečkega prebivalstva leta 1981 in število zaposlenih v združenem delu leta 1981. Za vsakega

od kriterijev smo določili šest stopenj, ki so medsebojno poveza-
ne in izražajo različne nivoje demografskega kot tudi socioekonom-
skega razvoja. Vrednosti nam prikazuje naslednja razpredelnica:

vred. ranga	število gospodinj.	ind.61-81 gibanja p.	indeks staranja	delež akt. kmeč.preb.	štev.zaposl.81 po kraju bivanja
1.	0 - 10	do 80	150	60 in več %	do 10% 5
2.	11 - 20	80,1 - 95	101-150	40 - 59,9	11-15% 0-15
3.	21 - 30	95,1 - 100	81-100	30 - 39,9	16-20 16-40
4.	31 - 40	100,1 - 105	61- 80	20 - 29,9	21-30 41-150
5.	41 - 75	105,1-120,0	41-60	10 - 19,9	31-40 151-500
6.	nad 75	120,1 in več	0-40	do 10	nad 40 nad 500

Tabela št.5: STRUKTURA POSAMEZNIH KAZALCEV DEMOGRAFSKEGA IN SOCIOEKONOMSKEGA RAZVOJA

Obč. KS	Štev. naselja	Štev.gospodinjstev						Indeks preb. 61/81						Indeks staranja						Delež aktiv.kmeč.preb.						Delež zaposl.v ZD					
		1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
Metlika	59	17	15	12	7	5	3	26	19	1	2	7	4	4	15	7	12	11	9	4	17	9	12	6	11	1	4	10	27	14	3
Božakovo	3	1	1	1				2	1							2	1					3							2		1
Dobravice	4	2	2					3				1			2			1			3		1		1			2	2		
Drašiči	5	3	1			1		3	1			1			1	1	1				3		1		1			2	2		
Gabrovec	1				1			1								1						1			1			2	2		
Jugorje	5	3	2					3	2						3			2			2		1	2		1		3	1		
Lokvica	3			2		1					1	1		1			1					1	1				2	2	1		
Podzemelj.	12	5	2	2	2	1					1			2	4		3		3	4	5	1	1	1		2	3	4	3		
Radovica	4	1	1		1	1					3	1	2	1	2		1			2		1	1				2	1		1	
Rosalnice	4		1	1	1		1		2			1	1		2			2				1	3			1	1	2	2		1
Slamna vas	2		1	1	1			1			1					1		1				2						2	2		
Suhor	11	1	4	4	1	1					4	6		1	3	3			3	1	1	3	2	4			2	4	5		
Gradac	3	1		1				1			1						1			1			2				1	1		1	
Metlika	2				1			1			1				1		1						1				1	1		1	
ČRNOMELJ	173	63	53	29	10	9	6	81	47	13	3	15	11	25	28	32	34	17	31	21	48	19	32	24	23	6	7	20	70	46	19
Adlešiči	17	6	7	4				11	5			1		5	6	4		2		1	8	4	2	1	1			1	10	5	
Dragatuš	19	7	6	2	2	2		8	7	2		2		1	4	7	3	1	2	3	7	2	5	2	3	1		3	9	5	1
Dobliče-Kanč.	9	1	3	1	1	1	1	1	3	2		1	1			2		2			1		2	2			1	1	3	3	
Griblje	2			1			1	1	1						1	1					2							2	2		
Petrova vas	6	1	3	1		1		3	1	1		1			1	2	1		2		1	1	1	2	1			1	5		
Semič.	55	27	13	10		2	2	21	16	5	2	7	3	4	5	7	9	12	16	5	10	9	9	9	11		2	7	16	13	15
Stari trg	14	8	5	1				14						8	3	1	2			7	3		3	2	3	3	1	2	4	3	
Tačji vrh	12	5	3	2	1			4	3	2		1	1	3	2	2		2		1	1	1	2	2	3		1	1	7	3	
Tribuče	3		2			1			2			1				2		2					2	1				1	1	2	
Vinica	27	7	8	5	4	2	1	17	7	1		2		3	6	6	9	1	1	4	14	2	3	2	2	1	2	5	11	7	1
Butoraj	3	1	1	1				1	1		1	1			1	1		2					2	1				1	1	2	1
Griček	4		2	1	1			1	1			1	1			1					1		1	2				1	1	2	1
Heroja Stanka	1				1											1								1					1		
Črnomelj	1						1					1						1						1					1		1
BELA KRAJINA	232	80	68	41	17	14	9	107	66	14	5	22	15	29	43	39	46	28	40	25	65	28	44	30	34	7	11	30	97	60	22

Tabela št.6: ODBOTEK POSAMEZNIH KAZALCEV PO KS

Obč. KS	štev. nas.	do 20 gospod.	Velikost naselja		Gibanje prebivalstva		Demografski prag.		Značaj naselja glede na akt.preb.			
			do 75	nad 75	depopul. stag.	koncen.	pod	nad	pret.agr.	mešana	urbaniz.	
METLIKA	59	54,2	32,2	13,5	76,3	5,1	18,6	44,0	54,2	35,5	45,7	18,6
Božakovo	3	66,6	33,3	-	100,0	-	-	-	100,0	-	100,0	-
Dobravice	4	100,0	-	-	75,0	-	25,0	50,0	50,0	-	100,0	-
Drašiči	5	80,0	20,0	-	80,0	-	20,0	60,0	40,0	60,0	20,0	20,0
Grahovec	1	-	100,0	-	100,0	-	-	100,0	-	-	100,0	-
Jugorje	5	100,0	-	-	100,0	-	-	60,0	40,0	40,0	60,0	-
Lokvica	3	-	100,0	-	33,3	-	66,6	33,3	66,4	40,0	66,6	33,3
Podzemelj	12	58,3	41,6	-	83,3	8,3	18,3	50,0	50,0	75,0	16,6	8,3
Radovica	4	50,0	50,0	-	100,0	-	-	75,0	25,0	50,0	25,0	25,0
Rosalnice	4	25,0	50,0	25,0	50,0	-	50,0	-	100,0	-	100,0	-
Slamna vas	2	50,0	50,0	-	50,0	50,0	-	-	100,0	-	100,0	-
Suhor	11	45,4	54,5	-	90,9	-	9,1	63,6	36,3	9,1	54,5	36,3
Gradac	3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3	-	66,6	33,3	-	66,6
Metlika	2	-	50,0	50,0	-	-	100,0	-	100,0	-	50,0	50,0
ČRNO MELJ	173	67,0	27,7	3,4	73,9	9,2	15,0	49,1	47,4	39,9	43,3	13,3
Adlešiči	17	76,4	23,5	-	94,1	-	5,9	88,2	11,8	52,9	41,2	5,9
Dragatuš	19	68,4	31,5	-	78,9	10,5	10,5	63,1	31,5	52,6	47,4	-
Dobliče-Kaniž.	9	44,4	33,3	11,1	44,4	22,2	22,2	22,2	66,6	11,1	44,4	33,3
Griblje	2	-	50,0	50,0	100,0	-	-	50,0	50,0	100,0	-	-
Petrova vas	6	66,6	33,3	-	66,6	16,6	16,6	50,0	50,0	16,6	16,6	16,6
Semič	55	72,7	21,8	3,6	67,2	12,7	18,1	29,1	67,3	27,2	49,1	20,0
Stari trg	14	98,8	7,2	-	100,0	-	-	85,7	14,3	71,4	21,4	-
Talčji vrh	12	66,6	25,0	-	58,3	16,6	16,6	58,3	33,3	16,6	41,6	25,0
Tribučje	3	66,6	-	33,3	66,6	-	33,3	-	100,0	-	100,0	-
Vinica	27	55,5	40,7	11,1	88,8	3,7	7,4	55,5	40,7	66,6	25,9	7,4
Butoraj	3	66,6	33,3	-	33,3	33,3	33,3	33,3	66,6	-	100,0	-
Griček	4	50,0	50,0	-	50,0	-	50,0	25,0	75,0	25,0	75,0	-
H. Stanka	1	-	100,0	-	-	-	100,0	-	100,0	-	-	100,0
Črnomelj	1	-	-	100,0	-	-	100,0	-	100,0	-	-	100,0
BELA KRAJINA	232	63,7	31,0	3,8	74,5	8,2	15,9	47,8	49,1	38,8	43,9	14,6

Tabela št.7: FREKVENČNA RAZPOREDITEV NASELIJ GLEDE NA VELIKOST NASELJA

štev. gosp.	METLIKA																								
	Indeks gibanja 61/81						Indeks staranja 81						Delež akt.kmeč.preb. 81						Delež zaposl. ZD 81						
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	
0 - 10	9	7			1		2	4	1	3	3	2	1	10	1	1	1	2	1	3	2	8	1	2	
11 - 20	9	2			3	1	2	3	3		4	3		4	4	3	2	2		1	3	6	5		
21 - 30	3	5		1	2	1		3	2	4		3		1	3	3		5			2	5	4	1	
31 - 40	3	3			1			3	1	3			1	2	1	1	2				2	4	1		
41 - 75	2	2	1					1				2	2	1			3	1				1	3	1	
75				1		2						2	1				1		2				1	2	
ČRNOMELJ																									
0 - 10	38	12	5		6	2	10	12	13	7	7	11	14	20	8	9	4	7	1	2	11	25	16	5	
11 - 20	24	21	3		3	2	9	10	11	10	3	11	7	15	8	12	9	1	3	5	5	21	14	4	
21 - 30	15	6	2	3	2	1	3	7	5	5	7	2	1	9	1	7	5	6	1		3	15	6	4	
31 - 40	1	5			2	2	1		3	3		3		1	1	2	2	4				3	6	1	
41 - 75	2	2	2		1	2			5	1	2			2		2	3	2			1	4	2	2	
75		2	1		1	2			3		3			1			1	4				1	2	3	

III. OCENA STOPNJE INFRASTRUKTURNE OPREMLJENOSTI NASELIJ V BELI KRAJINI Položaj Bele krajine v regionalnem razvoju SR Slovenije in Dolenjske

---

Zato, da bi lahko s širšega vidika ocenjevali stopnjo opremljenosti posameznih naselij v Beli krajini z infrastrukturnimi omrežji, objekti in napravami smo prikazali relativni položaj Bele krajine glede na doseženo stopnjo regionalnega razvoja. Stopnjo regionalnega razvoja Bele krajine smo opredeljevali v odnosu do stopnje regionalnega razvoja v SR Sloveniji in dolenjski regiji. Upoštevali smo naslednje kazalce regionalnega razvoja:

- število in gostoto prebivalstva,
- število mestnega prebivalstva,
- število in strukturo zaposlenega prebivalstva v primarnih, sekundarnih, terciarnih in kvartarnih dejavnostih,
- število naselij in število stanovanj,
- družbeni proizvod in narodni dohodek
- strukturo družbenega proizvoda v primarnih, sekundarnih in terciarnih dejavnostih.

Dolenjska regija ali dolenjsko medobčinsko območje, ki ga sestavljata poleg občin Črnomelj in Metlika (Bela krajina) še občini Novo mesto in Trebnje uvrščamo glede na stopnjo regionalne razvitosti (upoštevajoč omenjene kazalce regionalnega razvoja) med dvanajstimi medobčinskimi območji^x v SR Sloveniji na osmo mesto.^{xx} Nižje stopnjo regionalnega razvoja od Dolenjske so imele v letu 1980 Posavsko, Koroško, Notranjsko in Zasavsko. Kakšen položaj je imela Dolenjska v SR Sloveniji glede na posamezne kazalce regionalnega razvoja pa nam dobro prikazuje tabela: Položaj Bele krajine v regionalnem razvoju SR Slovenije in Dolenjske leta 1980.

^x V SR Sloveniji smo oblikovali dvanajst medobčinskih območij in sicer: Pomursko, Mariborsko, Koroško, Celjsko, Zasavsko, Posavsko, Dolenjsko, širše Ljubljansko, zgornje Gorenjsko, Notranjsko, Goriško in obalno Kraško.

^{xx} Za kazalce regionalnega razvoja smo upoštevali podatke za leto 1980.

Glede na posamezen kazalec regionalnega razvoja je bil položaj Dolenjske v SR Sloveniji na osnovi ranga naslednji:

Kazalci regionalnega razvoja	Rang dolenjskega medobčinskega območja
površina	6
število prebivalstva	6
gostota prebivalstva	10
število mestnega prebivalstva	7
število naselij	3
število stanovanj	8
število vseh zaposlenih	8
zaposleni v primarnih dejavnostih	6
zaposleni v sekundarnih dejavnostih	5
zaposleni v terciarnih dejavnostih	8
zaposleni v kvartarnih dejavnostih	7
družbeni proizvod	7
družbeni proizvod na prebivalca	9
narodni dohodek	7
narodni dohodek na prebivalca	9
družbeni proizvod v primarnih dejavnostih	6
družbeni proizvod v sekundarnih dejavnostih	6
družbeni proizvod v terciarnih dejavnostih	7

Stopnja regionalnega razvoja Bele krajine je bila znotraj Dolenjske seveda svojstvena tako v odnosu do regionalnega razvoja SR Slovenije in Dolenjske kot glede na vlogo in funkcijo Bele krajine v tem predelu SR Slovenije.

Leta 1980 je na območju Bele krajine živel na 594 km² 25.205 prebivalcev ali povprečno 42 prebivalcev na km². Na približno 3,0% slovenskega ozemlja, ali 36,0% površine celotnega dolenjskega ozemlja je živel 1,3% slovenskega, ali 25,9% dolenjskega prebivalstva. Gostota prebivalstva Bele krajine je bila torej manjša

od slovenskega (93 prebivalcev na km²) in tudi od dolenjskega (58 prebivalcev na km²) povprečja.

Prebivalci Bele krajine so bili razporejeni v 233-ih naseljih, kar je predstavljalo okoli 4,0% vseh naselij v SR Sloveniji, oziroma 30,0% vseh naselij Dolenjske. To nam kaže na izredno razpršeno poselitev, ki predstavlja številne težave pri prostorskem opremljanju posameznih naselij z infrastrukturnimi omrežji, objekti in napravami. Še bolj zanimiv je podatek, da ima Bela krajina samo tri naselja (Črnomelj, Metlika, Semič) z več kot 500 prebivalci, kar še bolj neugodno vpliva na opremljanje naselij.

Ni čudno torej, da je stopnja urbanizacije v odnosu do SR Slovenije in Dolenjske tudi dokaj skromna, saj je leta 1980 živelo v Beli krajini 8.092 prebivalcev v dveh mestih: Črnomlju ali Metliki, torej dobrih 30,0% vseh prebivalcev Bele krajine. V Beli krajini je torej živelo 1,0% vseh mestnih prebivalcev SR Slovenije, ali 29,2% vseh mestnih prebivalcev Dolenjske.

Tudi glede samega stanovanjskega fonda je položaj Bele krajine zelo skromen. Prebivalstvo živi v 1,2% (7.335) vseh stanovanj v SR Sloveniji ali 25,5% vseh stanovanj na Dolenjskem.

Funkcija Bele krajine se odraža v deležu in strukturi zaposlenih in ustvarjenem družbenem proizvodu in narodnem dohodku.

V Beli krajini je bilo leta 1980 zaposlenih 9.286 prebivalcev, kar je pomenilo 36,8% aktivnega prebivalstva Bele krajine. Od tega je bilo v primarnih dejavnostih zaposlenih 3,8% vsega aktivnega prebivalstva, 72,9% v sekundarnih, 10,5% v terciarnih in 8,58% v kvartarnih dejavnostih. V primerjavi s SR Slovenijo in Dolenjsko je bil delež zaposlenih v primarnih dejavnostih večji od deleža v SR Sloveniji (2,5%) in tudi večji od deleža na Dolenjskem (3,4%), v sekundarnih dejavnostih večji od slovenskega (56,2%) in dolenjskega (65,3%) deleža, v terciarnih in kvartarnih dejavnostih pa manjši od deleža v SR Sloveniji (19,7% in 18,6%) ter manjši od deleža na Dolenjskem (13,2% in 14,9%).

**in celovitejše usmerjanje razvojnih procesov v Beli krajini,
zlasti v območjih, ki v gospodarskem razvoju kritično zaostajajo.**

Ob taki zaposlenosti so delavci v Beli krajini ustvarili družbeni proizvod v višini 2.702.828 ali 107.233 din na prebivalca, oziroma 2.455.297 din narodnega dohodka ali 97.413 din na prebivalca. V strukturi ustvarjenega družbenega proizvoda je imel največji pomen družbeni proizvod v sekundarnih dejavnostih, ki je prispeval več kot 64,0% k celotnemu proizvodu, sledil pa mu je družbeni proizvod v terciarnih dejavnostih z 23,5% in nato še družbeni proizvod v primarnih dejavnostih z 11,8%.

V SR Sloveniji so leta 1980 prispevale k ustvarjenemu družbenemu proizvodu primarne dejavnosti 6,3%, sekundarne 61,3% in terciarne 32,2%, na Dolenjskem pa primarne 10,6%, sekundarne 61,1% ter terciarne 22,1%.

V odnosu do SR Slovenije in Dolenjske ima funkcija Bele krajine naslednje značilnosti.

V Beli krajini je leta 1980 delalo samo 1,1% vseh delavcev v SR Sloveniji. Znotraj Dolenjske so predstavljali zaposleni prebivalci Bele krajine le 23,8% vseh zaposlenih na Dolenjskem. Delež aktivnega prebivalstva je bil torej manjši tako od deleža aktivnega prebivalstva v SR Sloveniji, ki je bil leta 1980 42,1%, prav tako pa tudi od deleža aktivnega prebivalstva na Dolenjskem, ki je bil istega leta 40,1%.

Še slabšo podobo nam prikazuje položaj Bele krajine glede na strukturo zaposlenih, saj je bilo v Beli krajini v primarnih dejavnostih zaposleno 1,7% vseh zaposlenih v primarnih dejavnostih v SR Sloveniji, 1,5% v sekundarnih, 0,6% v terciarnih in 0,5% v kvartarnih dejavnostih. Tudi znotraj dolenjske regije je bila funkcija Bele krajine glede na strukturo zaposlenosti zelo slaba. 26,6% vseh zaposlenih v primarnih dejavnostih na Dolenjskem je bilo zaposlenih na območju Bele krajine, ravno toliko, 26,5% pa tudi v sekundarnih dejavnostih. Delež Bele krajine glede na zaposlene v terciarnih in kvartarnih dejavnostih je bil še bolj skromen, saj je bilo v terciarnih dejavnostih zaposleno v Beli krajini 18,7%, v kvartarnih pa 13,7% zaposlenih.

Iz strukture zaposlenih prebivalcev lahko tudi že delno sklepamo kakšen je bil položaj Bele krajine glede na ustvarjeni družbeni proizvod in narodni dohodek.

Bela krajina je prispevala leta 1980 k ustvarjenemu družbenemu proizvodu SR Slovenije 1,0%, k dolenjskemu proizvodu pa 22,2%, podoben delež je prispevala tudi k narodnemu dohodku. Družbeni proizvod na prebivalca in narodni dohodek na prebivalca sta bila v Beli krajini manjša od družbenega proizvoda in narodnega dohodka na prebivalca tako v SR Sloveniji, kot na Dolenjskem.

V strukturi družbenega proizvoda pa je Bela krajina prispevala k družbenemu proizvodu v primarnih dejavnostih v SR Sloveniji 2,0%, sekundarnih 1,1% in terciarnih 0,7%, k družbenemu proizvodu v teh dejavnostih na Dolenjskem pa 24,7%, 21,4% in 23,6%.

Položaj Bele krajine glede na stopnjo razvitosti infrastrukturnih dejavnosti in stopnjo opremljenosti z infrastrukturnimi omrežji, objekti in napravami

Osnovne značilnosti stopnje razvitosti infrastrukturnih dejavnosti in na tej osnovi stopnje opremljenosti z infrastrukturnimi omrežji, objekti in napravami so posledica v prvi vrsti splošne stopnje regionalnega razvoja Dolenjske in še prav posebej Bele krajine in osnovnih geografskih značilnosti Bele krajine, ki se odražajo s tega vidika predvsem v smislu odmaknjenega prometno-geografskega položaja, naravnih značilnostih in pomanjkanju ustreznih naravnih virov.

Položaj Bele krajine v regionalnem razvoju SR Slovenije in Dolenjske leta 1980

	Dolenjska	Delež v SRS	Bela krajina	Delež v SRS	Delež v Dolenjski
Površina v km ²	1.661	8,20	594	2,93	35,76
število prebivalstva	97.037	9,01	25.205	1,33	29,97
gostota prebivalstva na km ²	58	93 v SRS	42	93 v SRS	58 v Dolenjski
število mestnega prebivalstva	27.693	3,45	8.092	1,01	29,22
število naselij	780	13,03	233	3,89	29,87
število naselij z več kot 500 preb.	11	2,16	3	0,58	27,27
število stanovanj	28.691	4,90	7.335	1,25	25,56
število zaposlenih	38.954	4,88	9.286	1,16	29,83
delež aktivnega preb. v %	40,14	42,18 v SRS	36,84	42,18 v SRS	40,14 v Dolenjski
primarne dejavnosti	1.325	6,51	353	1,43	26,64
skundarne dejavnosti	25.462	5,67	6.770	1,50	26,58
terciarne dejavnosti	5.171	3,27	972	0,61	18,79
kvartarne dejavnosti	5.805	3,89	797	0,53	19,72
družbeni proizvod	12.139.461	4,84	2.702.828	1,07	22,26
DP na prebivalca	125.101	132.350 v SRS	107.233	132.350 v SRS	125.101 v Dolenjski
narodni dohodek	10.778.339	4,81	2.455.297	1,09	22,77
ND na prebivalca	111.074	118.361 v SRS	97.413	118.361 v SRS	111.074 v Dolenjski
DP v prim.dejavnostih	1.296.628	8,11	321.454	2,01	24,79
DP v sekundarnih dejav.	8.148.859	5,30	1.744.351	1,13	21,40
DP v terciarnih dejav.	2.693.974	3,33	637.023	0,78	23,64

Prometna infrastruktura

Cestna infrastruktura

Leta 1980 je bilo na območju Bele krajine 150.426 km magistralnih in regionalnih cest, oziroma 0,09 km na km² površine. Magistralnih cest je bilo 14.400 km ali 9,5%, regionalnih pa 136.026 km ali 90,5%. V SR Sloveniji je bil delež dolžine magistralnih cest 21,4%, delež regionalnih pa 78,6%, na Dolenjskem pa 21,5% in 78,5%. Delež magistralnih cest je bil v Beli krajini močno pod slovenskim deležem, prav tako pa tudi pod dolenjskim, medtem ko je večji glede dolžine regionalnih cest. Po gostoti magistralnih in regionalnih cest je bila Bela krajina daleč pod slovenskim (2,4 km/km²) in dolenjskim (0,24 km/km²) povprečjem. Na območju Bele krajine je bilo leta 1980 torej samo 3,0% vseh slovenskih magistralnih in regionalnih cest in sicer 1,2% magistralnih in 3,7 regionalnih cest. Na celotnem območju Dolenjske pa je bilo 8,3% vseh slovenskih magistralnih in regionalnih cest. Tako je predstavljala Bela krajina po dolžini magistralnih in regionalnih cest 37,1% celotne dolžine magistralnih in regionalnih cest na Dolenjskem in sicer 16,5% magistralnih in 42,7% regionalnih cest.

Po kvaliteti magistralnih in regionalnih cest je bilo na območju Bele krajine 95.487 km sfaltiranih cest ali 63,5% magistralnih in regionalnih cest ter 54.738 km gramoznih cest ali 36,4% magistralnih in regionalnih cest ter 200 m tlakovanih cest. Vse magistralne ceste na območju Bele krajine so bile asfaltirane, medtem ko je bilo 59,6% regionalnih cest asfaltiranih, 40,4% pa gramoznih cest.

Stopnja motorizacije je v Beli krajini izredno hitro napredovala. Leta 1960 je bilo v občini Črnomelj-in Metlika registriranih samo 79 osebnih avtomobilov, kar je pomenilo 301 prebivalec na osebni avtomobil, leta 1980 pa je imela Bela krajina 4.380 osebnih avtomobilov, torej za 55x več kot leta 1960, kar je predstavljalo 5,7 prebivalcev na en osebni avto.

Železniška infrastruktura

Na območju Bele krajine poteka železniška proga iz smeri Ljubljana-Grosuplje-Trebnje-Novo mesto-Črnomelj-Metlika-Karlovac.

Pomen te železnice za občini Črnomelj in Metlika se odraža v obsegu prepeljanih potnikov ter obsegu natovorjenega in raztovorjenega blaga na železniških postajah v Beli krajini.

Železnica je prepeljala leta 1980 484.000 potnikov ali 3,0% vseh prepeljanih potnikov v SR Sloveniji oziroma 34,0% prepeljanih potnikov po železnicah Dolenjske. Vloga železnic v potniškem prometu se je zmanjšala, saj je v šestdesetih letih železnica prepeljala večje število potnikov, tako da je število potnikov do leta 1980 upadlo za približno 5%. Pomen železnice v blagovnem prometu je dokaj skromen saj je bilo na osmih železniških postajah v Beli krajini^x naloženega in razloženega komaj 0,7% vsega naloženega in razloženega blaga v SR Sloveniji, leta 1980, ali samo 28,7% vsega naloženega in razloženega blaga na Dolenjskem. Večji pomen ima železnica glede natovarjenega blaga (Kanižarica, Belt, Iskra, itd.). Istega leta je bilo na železniških postajah Bele krajine naloženo 117.000 ton blaga ali 1,3% vsega naloženega blaga v SR Sloveniji ali 40,4% vsega naloženega blaga na Dolenjskem, razloženega pa le 35.000 t ali 0,6% v odnosu do SR Slovenije in 15,1% v odnosu do Dolenjske. Iz tega je razvidna navezanost gospodarstva Bele krajine na železnico. Medtem, ko pomen železnice za "izvoz" proizvodov narašča, pa je pomen železnice za "uvoz" surovin in proizvodov vedno manjši.

PTT infrastruktura

Leta 1980 je bilo v Beli krajini na področju PTT infrastrukture osem avtomatskih telefonskih central in sicer dve vozliščni ATC (Črnomelj in Metlika) in šest končnih ATC.

^x Rožni dol, Semič, Otovec, Črnomelj, Podzemelj-Gradac, Dobravice, Metlika, Rosalnice.

(Adlešiči, Dragatuš, Gradac, Semič Suhor, Vinica) ter 10 pošt. Število telefonskih naročnikov je predstavljalo z 1.416 telefonskimi naročniki samo 0,7% vseh naročnikov v SR Sloveniji, v primerjavi s celotno Dolenjsko pa samo 20,3% vseh naročnikov na Dolenjskem. Število telefonskih naročnikov se je v dvajsetih letih od 1960 do 1980 povečalo za 11,8 krat, v SR Sloveniji pa le za 9,2 krat, kar kaže na izredno hitro rast, ki pa še ne zadovoljuje celotnih potreb v Beli krajini.

Elektroenergetska infrastruktura

Značilnosti Bele krajine z vidika elektroenergetskega omrežja so v odmaknjenosti elektroenergetskih virov, v skromnih prenosnih zmogljivostih in v slabo razviti potrošnji.

Že sama Dolenjska je skoraj v celoti odvisna od razmeroma oddaljenih zunanjih virov, zmogljivosti industrijskih elektrarn pa so samo lokalnega pomena. V Beli krajini je bila leta 1980 samo ena razdelilna transformatorska postaja (RTP Črnomelj).

Na območju Bele krajine je bilo tega leta samo pet večjih odjemalcev električne energije (več kot 1.000 MWh/leto): rudnik Kanižarica Črnomelj, Novoteks Metlika, Beti Metlika, Beti Črnomelj, Iskra Semič, ki so leta 1980 potrošili skupno okoli 21.000 MWh električne energije ali 0,7% vse električne energije, ki so jo potrošili večji odjemalci električne energije v SR Sloveniji. V celotni, skupni potrošnji električne energije je to predstavljajo le 0,2% električne energije.

Vodnogospodarska infrastruktura

Bela krajina se oskrbuje z vodo iz zajetja Dobljice, ki je najpomembnejši vodni vir, Obrha pri Metliki, Guča pri Črmošnjicah, Blatnika pri Semiču in Kolpa pri Vinici (v gradnji je vodno zajetje Vunula pri Adlešičih)^x.

^x Črpaljšča in zajetja vode v Beli krajini krijejo okoli 70% celotne porabljene količine vode na območju občine Črnomelj in Metlika, ostalo količino črpajo iz nahajališč v občini Ozalj Jamnik, Radatonići in Breznik in Dolenjskega potoka pri Starem trgu v kočevski občini.

V letu 1980 je Bela krajina potrošila približno 1.800.000 m³ vode, oziroma okoli 55 l/sekundo.

Stopnja infrastrukturne opremljenosti naselij v Beli krajini

Stopnjo infrastrukturne opremljenosti v Beli krajini smo določili na osnovi opremljenosti naselij z naslednjimi elementi: vodovod, elektrika, avtobusna postaja, pošta, telefon, bencinska črpalka. Stopnjo opremljenosti naselij smo analizirali na osnovi:

- stopnjo opremljenosti posameznih naselij znotraj krajevnih skupnosti po posameznih elementih posebej za občino Črnomelj in Metliko,
- stopnjo opremljenosti naselij po posameznih elementih v občini Črnomelj in Metlika.

Na tej osnovi smo rangirali posamezna naselja v občini Črnomelj in Metlika in podali oceno stopnje infrastrukturne opremljenosti naselij v občini Črnomelj in Metlika.

Opremljenost naselij z vodovodom

Leta 1982 je imelo od 172-ih naselij v občini Črnomelj vodovod le 72 naselij ali 41,8% vseh naselij v občini. V posameznih krajevnih skupnostih so bila naselja zelo različno opremljena z vodovodom. Samo v treh KS, v KS Petrova vas (6 naselij), KS Griček (4 naselja) in KS H. Starihe (1 naselje), zadnji dve KS sta del Črnomlja, so imela vsa naselja vodovod. V drugih krajevnih skupnostih občine Črnomelj pa je bilo število naselij z vodovodom povsod manjše od celotnega števila naselij v KS. V KS Dragatuš je imelo vodovod 14 naselij od 19-ih naselij v KS, ali 73,6%, v KS Dobljče 6 od 9-ih, ali 66,6%, v KS Tribuče, dva od treh, ali 66,6% itd. Manj kot 1/3 naselij so imela vodovod naselja v KS Talčji vrh (28,5%) in KS Vinica (22,2%), naselja v KS Adlešiči in v KS Butoraj pa sploh niso imela vodovoda.

V prostorski razporeditvi naselij z vodovodom se tudi odraža določena stopnja koncentracije. Od 72-ih naselij z vodovodom jih je znotraj KS Semič kar 54 ali 33,7% vseh naselij z vodovodom, v KS Dragatuš pa 14 ali 19,4%.

Stopnjo opremljenosti naselij z vodovodom v občini Metlika je večja, saj je z vodovodom opremljenih 37 naselij ali 62,7% vseh (59) naselij v občini Metlika. V šestih krajevnih skupnostih (Gabrovec, Lokvica, Rosalnice, Slamna vas, Gradac, Metlika) so vsa naselja teh KS priključena na vodovodno omrežje, kar pa še vedno predstavlja samo 23,7% vseh naselij v občini. Naselja v KS Dobravice, Drašiči in Jugorje so brez vodovoda.

Največ naselij z vodovodom je skoncentriranih na območju KS Podzemelj in sicer lo ali 27,0% vseh naselij z vodovodom, kar kaže na manjšo stopnjo prostorske koncentracije oskrbe naselij z vodovodom. Na splošno bi lahko rekli, da so v Beli krajini priključena na vodovodno omrežje naselja v okolici Semiča, v pasu med Semičem, Črnomljem in Dragatušem, okolici Gradca in Podzemlja, ter naselja med Metliko, Radovico in Suhorjem ter v okolici Vinice in Starega trga.

Opremljenost naselij z električno energijo

Elektrifikacijo v Beli krajini so doživela več ali manj vsa naselja, z redkimi izjemami. V občini Črnomelj ima 92,4% vseh naselij, ali 160 naselij trifazni električni tok, v občini Metlika pa 98,3% vseh naselij ali 58 naselij.

Z izjemo nekaterih naselij v KS Vinica, Semič, Dobljče in Adlešiči so vsa naselja v vseh ostalih KS v občini Črnomelj elektrificirana. Najslabšo opremljenost imajo naselja v KS Adlešiči, kjer ima samo 9 naselij, ali 47,0% od vseh 17-ih naselij ustrezno preskrbo z električno energijo. V KS Dobljče, Semič in Vinica pa je le po eno naselje brez ustreznega električnega toka. V KS Talčji vrh se oskrbuje naselje Sredgora z električno energijo s pomočjo bencinskega agregata in ne iz električnega

omrežja. Stopnja preskrbe naselij z ustrezno električno energijo je seveda odvisna od bližine, oziroma razvitosti električnega omrežja, zato so z električno energijo slabo preskrbljena predvsem tista naselja, ki so oddaljena od glavnih razdeljevalnih virov električne energije: npr. naselja v jugozahodnem predelu črnomeljske občine. Podobno kot velja za opremljenost naselij v občini Črnomelj in Metlika z vodovodom, velja tudi za opremljenost naselij z električno energijo. Naselja v občini Metlika so glede na ustrezno preskrbo z električno energijo bolj opremljena od naselij v občini Črnomelj. Od vseh naselij v občini Metlika samo naselje Kamenica v KS Drašiči nima električne energije, vsa ostala naselja pa so opremljena z električno energijo.

Stopnja opremljenosti naselij z električno energijo nam seveda ne pove v celoti tudi kakšna je kvaliteta preskrbe z električno energijo: pomanjkanje električne energije, nihanje v napetosti, preobremenjenost omrežja itd.

Opremljenost naselij z avtobusnimi in železniškimi postajami

Opremljenost naselij z avtobusnimi in železniškimi postajami je v Beli krajini posebnega (izrednega) pomena ravno zaradi izredne prostorske razdrobljenosti (disperzije) poselitve, ki se hkrati odraža tudi v šibki demografski (številčni) poselitvi teh naselij. Zato je prometna povezanost in prometna dostopnost eden od najpomembnejših dejavnikov pri prostorski organizaciji, ureditvi in opremljenosti naselij. Preko ustrezne prometne povezanosti in dostopnosti lahko namreč v številnih primerih zmanjšujemo stroške opremljanja posameznih naselij v prostorsko razpršeni in demografsko slabi poselitvi.

Ravno opremljenost naselij z avtobusnimi postajami (postajališči)^x

^x Upoštevali smo tako avtobusne postaje kot postajališča, ter postajališča delavskih in šolskih avtobusov.

pa kaže najslabšo sliko v celotni stopnji opremljenosti naselij v Beli krajini. V občini Črnomelj ima avtobusno postajo samo 65 naselij ali 37,2% vseh naselij (172) v občini. Od tega jih je več kot 50,0%, skupno 44 v dveh KS, Semiču in Vinici. Tudi za ti dve krajevni skupnosti pa velja, da ima npr. od 55-ih naselij v KS Semič avtobusno postajo samo 23 naselij, od 27-ih naselij v KS Vinica pa samo 11 naselij.

Najslabše so opremljena z avtobusnimi postajami oddaljenejša naselja, ki so vstran od osnovnih prometnih smeri. Boljšo opremljenost z avtobusnimi postajami imajo naselja v občini Metlika, kjer je 50,8% vseh naselij imelo avtobusno postajo.

To sliko o stopnji opremljenosti naselij z avtobusno postajo nekoliko v drugačni luči prikazujejo avtobusne, avtomobilske in železniške izohrone, ki kažejo relativno ugodne polurne dostopnosti osrednjega dela črnomeljske in metliške občine, nanj ugodno oziroma dokaj neugodno pa za obrobna območja na južnem in jugozahodnem ter severovzhodnem delu občine Črnomelj ter na zahodnem delu občine Metlika. Naselja v teh območjih so dejansko v najslabšem prometnem položaju glede na prometno dostopnost.

Še boljše podobo o prometni dostopnosti posameznih naselij v odnosu do občinskih središč nam nudi prikaz lokalne polurne dostopnosti peš in s kolesom.

Območje lokalne polurne dostopnosti Črnomlja obsega območje med Petrovo vasjo, Tuševim dolom, Dobličami, Tančo goro, Trubučami in Gradcom, torej osrednji del črnomeljske občine, vsa naselja v KS na območju Črnomlja ter le posamezna bližnja naselja v KS Dobliče, Talčji vrh, Griblje in Tribučje. Preostali del ozemlja občine je v celoti izven lokalne polurne dostopnosti Črnomlja.

I. NARAVNI VIRI BELE KRAJINE

Družbeno vrednotenje pokrajine, naravnih virov, posegov človeka v "naravno" dogajanje se spreminja vzporedno s spremembami v strukturi družbe in razvojem proizvodjalnih sil. Danes smo priča silovitemu in pogosto stihijskemu posegu v pokrajinsko okolje, ki doživlja vsestransko preobrazbo. Tradicionalnim uporabnikom v pokrajini se pridružujejo vedno novi s specifičnimi zahtevami. Spoznanje, da je izkoriščanje naravnih virov omejeno, le s težavo prodira v našo zavest. Dejstvo je, da tudi v naši družbi v hierarhiji vrednotenja prevladujejo principi klasičnega ekonomskega vrednotenja. Potrošniška vrednostna merila in le materialne pridobitve so pogoj za ustvarjanje prestiža (V. Kokole, 1975), dolgoročnejši cilji pa navadno ostajajo le v deklaracijah.

Dopolnitev pretežno ekonomskega vrednotenja pokrajine, naravnih virov, "brezplačnega" čistega zraka in vode z ekološkim postaja za celotno človeštvo vse bolj eksistenčna nujnost, saj je v končnem efektu ekološko vrednotenje dolgoročno gledano tudi ekonomsko. S tem postaja okolje v kvantitativnem smislu določena količina, ki jo je mogoče konzumirati, ne pa povečati, vse bolj pomembna vrednota (Ogrin, 1970).

Nujnost smotrnega gospodarjenja s pokrajino, z naravnimi viri ne dovoljuje sektarskega pristopa kot končnega cilja raziskovanja, prav tako pa je nesmiselno ostro ločevanje družbenih in pokrajnotvornih elementov v pokrajinskem sistemu. Vsekakor pa je osvetlitev posameznih sestavin in pokrajinskih procesov, prikaz strukture in dinamike pokrajine osnova za izbor optimalne namenske rabe pokrajine. V procesu prostorskega planiranja je prispevek geografije regionalna analiza, ki povezuje prostorske in ekološke analize znotraj določenega področja. V ospredju je torej prostorska razširjenost pojavov in njihova razlaga kot odraz dinamičnih odnosov med človekom in okoljem. Združiti je potrebno strukturni in procesni vidik na gledanje v pokrajini, kar je osnova za vrednotenje pokrajine oziroma naravnih virov (Mitchell, 1979).

Zaradi manjšega obsega občine Metlika so naselja v metliški občini seveda v boljšem prometnem položaju glede lokalne polurne dostopnosti občinskega središča. Z izjemo posameznih naselij v KS Podzemelj na jugu občine, naselij v KS Radovisa na severovzhodu občine in naselij v KS Jugorje na severozahodu občine so vsa ostala naselja znotraj območja lokalne polurne dostopnosti.

Prometno dostopnost naselij v Beli krajini smo izrazili tudi s pomočjo avtobusnih linij, avtobusnih zvez Črnomlja in Metlike.^x

Direktna sosednja dostopnost Črnomlja in Metlika je prikazana s skupnim številom zvez tekom dneva ter z minimalnim in maksimalnim ter povprečnim časom potovanja v minutah.^{xx}

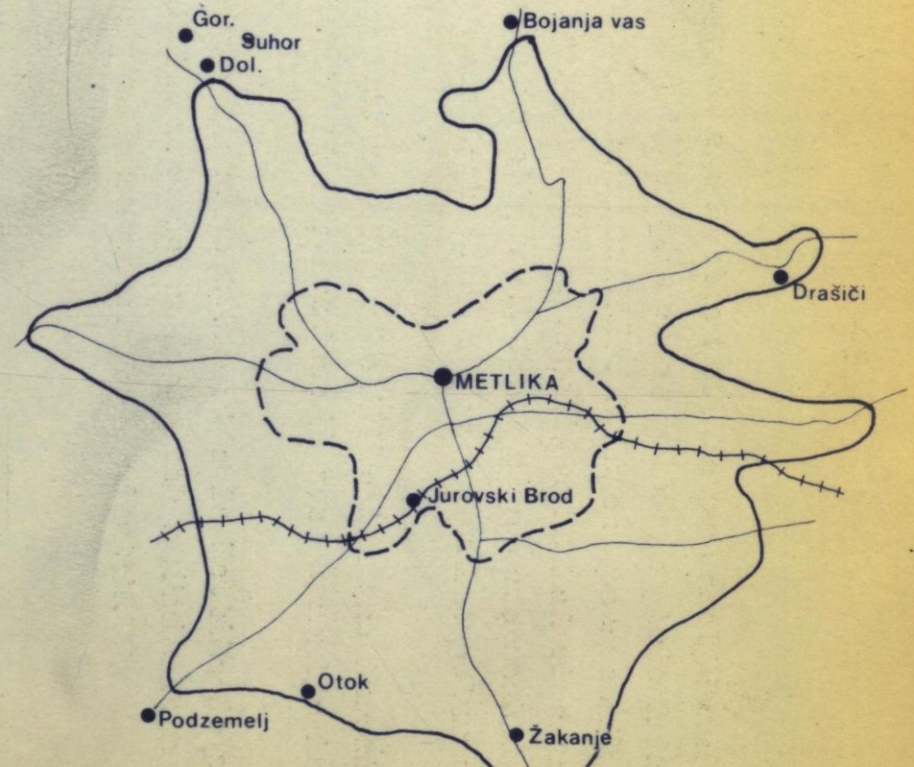
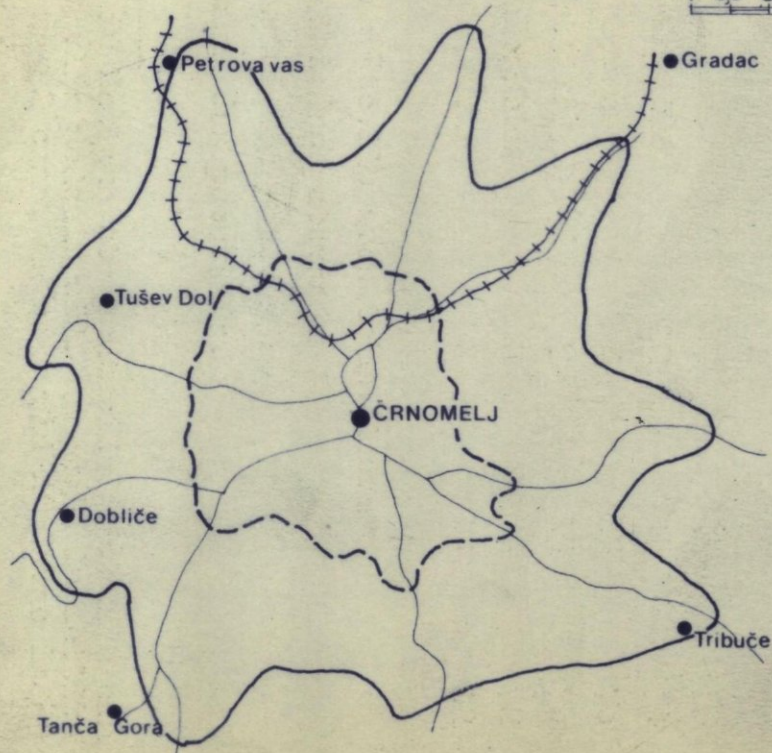
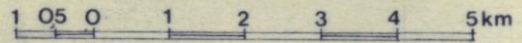
Avtobusne zveze	1	2	3	4
Črnomelj-Metlika	18	17	45	25
Metlika-Črnomelj	17	21	40	27
Črnomelj-Karlovac	2	75	80	78
Karlovac-Črnomelj	2	76	80	78
Metlika-Novo mesto	12	43	53	47
Novo mesto-Metlika	12	45	54	50
Metlika-Karlovac	8	15	70	36
Karlovac-Metlika	9	15	70	36
Črnomelj-Žužemberk	2	83	92	91
Žužemberk-Črnomelj	2	18	92	90

- 1 - skupno število zvez tekom dneva
- 2 - minimalni čas potovanja
- 3 - maksimalni čas potovanja
- 4 - povprečni čas potovanja.

^x Črnomelj in Metlika sta centroida prometnih con 44 in 43, Gradac pa predstavlja podcentroid. Črnomelj in Metlika sta direktno navezana na 92 cono, na centroid Karlovac in 39 cono, na centroid Novo mesto.

^{xx} Transportni sistem SR Slovenije, ŽG Prometni inštitut Ljubljana, Ljubljana 1980

ČRNOMLJA LOKALNA DOSTOPNOST IN METLIKE

- POLURNA DOSTOPNOST S KOLESOM
- - - - - POLURNA DOSTOPNOST PEŠ
- + + + + + ŽELEZNICA
- CESTE

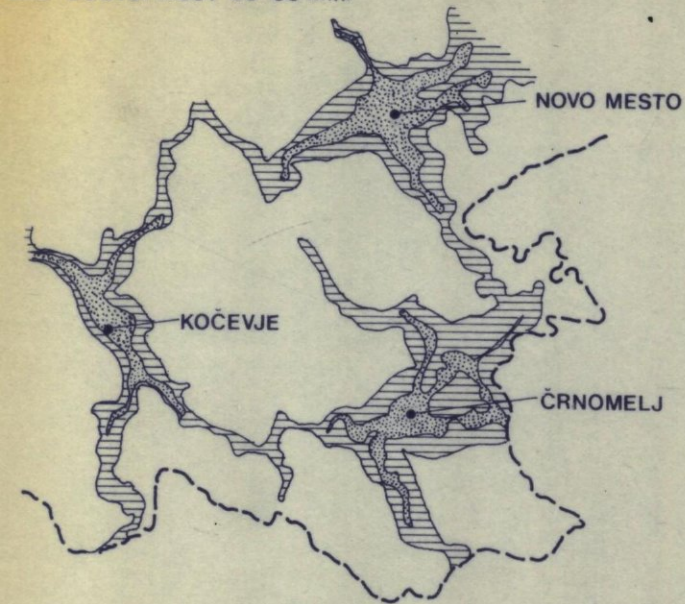
- POLURNA DOSTOPNOST S KOLESOM
- - - - - POLURNA DOSTOPNOST PEŠ
- + + + + + ŽELEZNICA
- CESTE

AVTOBUSNE IZOHRONE

 DOSTOPNOST DO 30 min.

 DOSTOPNOST 30-60 min.

1:750.000

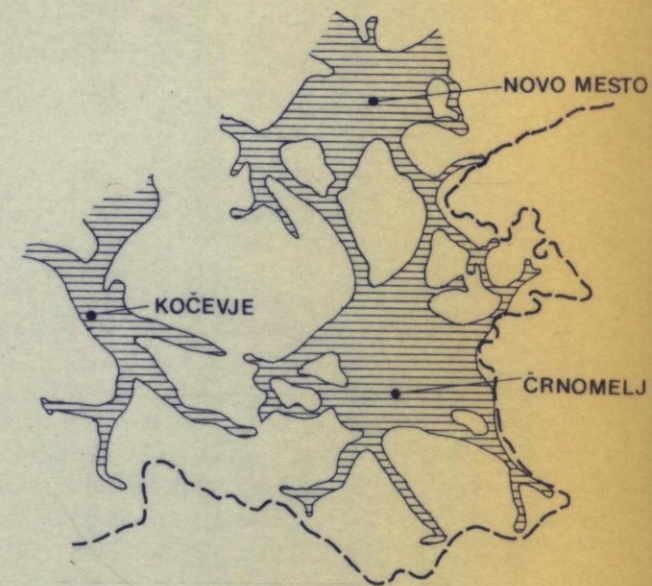

AVTOBUSNE, AVTOMOBILSKE IN ŽELEZNIŠKE IZOHRONE

AVTOMOBILSKE IZOHRONE

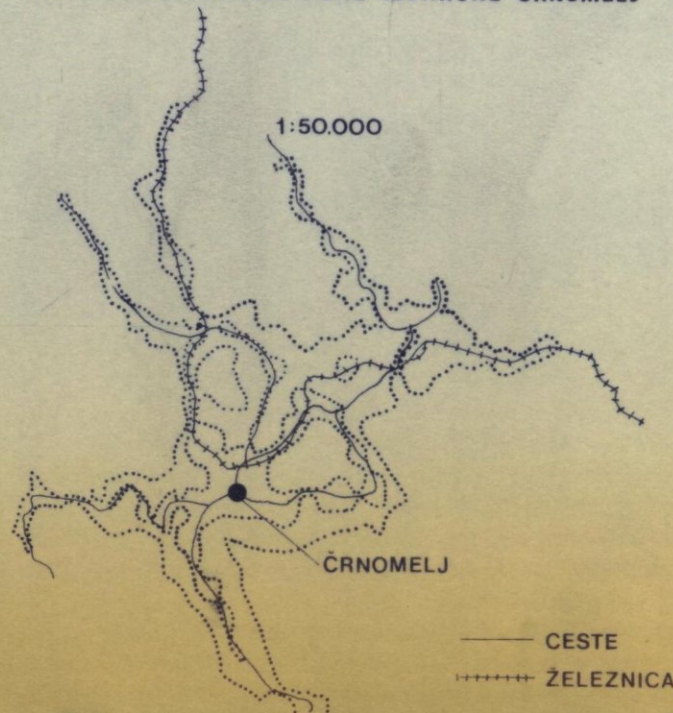
 DOSTOPNOST DO 30 min.

1:750.000

AVTOBUSNE IN ŽELEZNIŠKE IZOHRONE-ČRNOMELJ

1:50.000

— CESTE

- - - - - ŽELEZNICA

Iz tabele je razvidna dokaj ugodna povezava med občinskimi središči Črnomlja in Metlike ter dolensko metropolo Novim mestom. Ugodno avtobusno zvezo nam prinaša tudi pogostnost vseh zvez med Črnomljem in Metliko ter ostalimi kraji izven Bele krajine (direktna sosednja dostopnost med centri prometa - skupna frekvenca vseh zvez 18.4.1979).

Avtobusne zveze	Število vseh zvez med sosednjima conama
Črnomelj-Metlika	22
Metlika-Črnomelj	22
Metlika-Novo mesto	13
Novo mesto-Metlika	14
Črnomelj-Karlovac	2
Karlovac-Črnomelj	2
Metlika-Karlovac	8
Karlovac-Metlika	9
Črnomelj-Novo mesto	1
Novo mesto-Črnomelj	0

Opremljenost naselij z telefonskimi priključki in pošto

V občini Črnomelj je samo 29 naselij, ali 16,8% vseh naselij v občini s telefonskimi priključki. Največ naselij, to je od 55-ih ima telefonske priključke v KS Semič, 5 naselij od 27-ih v KS Vinica in 3 naselja od 17-ih v KS Adlešiči. V ostalih KS občine Črnomelj pa so telefonski priključki v enem ali največ dveh naseljih. V prostorski razporeditvi naselij s telefonskimi priključki v občini Črnomelj je značilno, da je 38,0% vseh naselij s telefonskimi priključki navezano na naselja v neposredni bližini Semiča, v KS Semič in 17,2% v naseljih v KS Vinica. Naselja v KS Tribuče (3 naselja) in naselja v KS Butoraj (3 naselja) so brez telefonskih priključkov.

Pošte v občini Črnomelj so v petih naseljih: Adlešiči, Dragatušu, Semiču, Starem trgu, Vinici in Črnomlju. Naselja v občini Metlika, ki imajo telefonske priključke predstavljajo 27,1% vseh naselij v občini. S telefonskimi priključki je opremljeno največ naselij, 7 v KS Podzemelj, kar predstavlja 43,7% vseh naselij s telefonskimi priključki v občini. Ostala naselja s telefonskimi priključki pa so v občini Metlika še v KS Gradac v treh naseljih, KS Rosalnice v dveh naseljih ter KS Suhor v dveh naseljih in v KS Dobrovice v naselju Dobrovici in v Metliki. V prostorskih naseljih v metliški občini nima telefonskih priključkov.

S pošto so v metliški občini opremljene samo dve krajevni skupnosti, Suhor in Gradac, oziroma naselji Suhor, Gradac in Metlika. Samo 5,0% vseh naselij v občini Metlika ima torej pošto.

Stopnja infrastrukturne opremljenosti posameznih naselij v krajevnih skupnostih občine Črnomelj in Metlika

Ocena infrastrukturne opremljenosti naselij v Beli krajini

Glede na stopnjo opremljenosti naselij v posameznimi elementi infrastrukturnih omrežij, objektov in naprav smo vrednotili stopnjo infrastrukturne opremljenosti naselij na osnovi rangiranja pomena teh elementov. Upoštevali smo naslednje elemente infrastrukturne opremljenosti:

- vodovod
- električno energijo
- avtobusne in železniške postaje
- pošte
- telefonske priključke
- bencinske črpalke.

STOPNJA OPREMLJENOSTI NASELIJ V POSAMEZNIH KRAJEVNIH SKUPNOSTIH OBČINE ČRNOMELJ 1982

Krajevna skupnost	št. naselij	Š t e v i l o n a s e l i j					s tel. priklj.	z bencin.,. črpalko	Brez
		z vodo- z vodom	z elek.	z vaf. postajo	s pošto				
Adlešiči	17	-	9	5	1	3	-	7	
Dragatuš	19	14	19	4	1	2	-	-	
Dobliče	9	6	8	6	-	1	-	1	
Griblje	2	1	2	1	-	1	-	-	
Petrova vas	6	6	6	5	-	1	-	-	
Semič	55	23	53	23	1	10	1	2	
Stari trg	14	5	14	2	1	2	1	-	
Talčji vrh	12	4	12	4	-	1	-	-	
Tribuče	3	2	3	-	-	-	-	-	
Vinica	27	6	26	11	1	5	1	1	
Butoraj	3	-	3	2	-	-	-	-	
Griček	4	4	4	1	1	2	-	-	
H. Starihe	1	1	1	1	-	1	1	-	
Obč. Črnomelj	172	72	160	65	7	29	4	11	

STRUKTURA OPREMLJENOSTI NASELIJ V POSAMEZNIH KRAJEVNIH SKUPNOSTIH OBČINE ČRNOMELJ 1982

v %

Krajevna skupnost	Delež vseh nas.	z vodo- vodom	z elek.	z avt. postajo	s pošto	o tel. prijklj.	z benc. črpalko	Brez
Adlešiči	9,8	-	5,6	7,6	16,6	10,3	-	63,6
Dragatuš	11,0	19,4	19,8	6,1	16,6	6,8	-	-
Dobliče	5,2	8,3	5,0	9,3	-	3,4	-	9,0
Griblje	1,1	1,3	1,2	1,5	-	3,4	-	-
Petrova vas	3,4	8,3	3,7	7,6	-	3,4	-	-
Semič	32,0	33,3	33,7	35,3	16,6	38,0	25,0	18,1
Stari trg	8,1	6,9	8,7	3,0	16,0	6,8	25,0	-
Talčji vrh	6,9	5,5	7,5	6,1	-	3,4	-	-
Tribuče	1,7	2,7	1,8	-	-	-	-	-
Vinica	15,6	8,3	16,2	16,9	16,6	17,2	25,0	9,0
Butoraj	1,7	-	1,8	3,0	-	-	-	-
Griček	2,3	5,5	2,5	1,5	16,6	6,8	-	-
H.Starihe	0,5	1,3	0,6	1,5	-	3,4	25,0	-
Obč.Črnomelj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

STOPNJA OPREMLJENOSTI NASELIJ V POSAMEZNIH KRAJEVNIH SKUPNOSTIH OBČINE METLIKA 1982

Š t e v i l o   n a s e l i j

Krajevna skupnost	Število naselij	z vodo- vodom	z elek.	z avt. post.	s pošto	s tel. priklj.	z benc. črp.	Brez
Božalovo	3	2	3	3	-	-	-	-
Dobravice	4	-	4	4	-	1	-	-
Drašiči	5	-	4	1	-	-	-	1
Grabrovnac	1	1	1	1	-	-	-	-
Jugorje	5	-	5	2	-	-	-	-
Lokvica	3	3	3	2	-	-	-	-
Podzemelj	12	10	12	3	-	7	-	-
Radovica	4	2	4	1	-	-	-	-
Rosalnice	4	4	4	3	-	2	-	-
Slanna vas	2	2	2	1	-	-	-	-
Suhor	11	8	11	6	1	2	-	-
Gradac	3	3	3	2	1	3	-	-
Metlika	1	1	1	-	-	-	-	-
Metlika	1	1	1	1	1	1	1	-
Obč. Metlika	59	37	58	30	3	16	1	1

STRUKTURA OPREMLJENOSTI NASELIJ V POSAMEZNIH KRAJEVNIH SKUPNOSTIH OBČINE METLIKA 1982

v %

Krajevna skupnost	delež vseh naselij	D e l e ž n a s e l i j						z cenc. šp.	Brez
		z vodo- vodom	z elek.	z avt. postajo	s pošto	s tel. prijlj.			
Božalovo	5,0	5,4	5,1	10,0	-	-	-	-	
Dobravice	6,7	-	6,8	13,0	-	6,2	-	-	
Drašiči	8,4	-	6,8	3,3	-	-	-	100,0	
Grabrovec	1,6	2,7	1,7	3,3	-	-	-	-	
Jugorje	8,4	-	8,6	6,6	-	-	-	-	
Lokvica	5,0	8,1	5,1	6,6	-	-	-	-	
Podzemelj	20,0	27,0	20,6	10,6	-	43,7	-	-	
Radovica	6,7	5,4	6,8	3,3	-	-	-	-	
Rosalnice	6,7	10,4	6,8	10,0	-	12,5	-	-	
Slanna vas	3,3	5,4	3,4	3,3	-	-	-	-	
Suhor	18,6	21,6	18,9	20,0	33,3	12,5	-	-	
Gradec	5,0	8,1	5,1	6,6	33,3	18,7	-	-	
Metlika	1,6	2,7	1,7	-	-	-	-	-	
Metlika	1,6	2,7	1,7	3,3	33,3	6,2	100,0	-	
Obč. Metlika	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Zaradi že omenjenih svojstvenih potez poselitve Bele krajine in na tej osnovi njene organizacijske in funkcijske povezanosti naselij, smo upoštevali pri vrednotenju infrastrukturne opremljenosti naslednji vrstni red (rang) posameznih elementov opremljenosti naselij:

1. avtobusne postaje in postajališča
2. železniške postaje
3. telefonske priključke
4. vodovod
5. električno energijo
6. pošte
7. bencinske črpalke.

Na osnovi rangiranja posameznih elementov infrastrukturne opremljenosti smo opredeljevali naselja v Beli krajini po pomenu stopnje infrastrukturne opremljenosti v naslednje tipe:

1. Naselja, ki so v celoti opremljena z vsemi elementi infrastrukturne opremljenosti: avtobusno in železniško postajo, telefonskimi priključki, vodovodom, električno energijo, pošto in bencinsko črpalko. V tej skupini smo ločili dva podtipa: naselja A, z železniško postajo in naselja B brez železniške postaje:

Tip A - Semič - KS Semič

- Črnomelj

- Metlika

Tip B - Stari trg - KS Stari trg

- Vinica - KS Vinica

2. Naselja, ki so opremljena z avtobusno in železniško postajo, telefonskimi priključki, vodovodom, elektriko in pošto. Znotraj te skupine smo opredelili naselja A z vsemi elementi, naselja B brez pošte in naselja C brez vodovoda in naselja D brez telefonskega priključka in pošte in naselja E samo z železniško postajo in elektriko.

Spremembe v vrednotenju pokrajine so nastale zlasti ob naraščajoči urbanizaciji z industrializacijo in deagrarizacijo. Stihijski razvoj obeh prostorskih procesov je povzročil ne le spremembe v vizualni podobi slovenske pokrajine, marveč tudi nujnost drugega, vsestranskega vrednotenja njunih raznovrstnih posledic. V mestni in odprti pokrajini je pritisk urbanizacije in ekonomsko produktivnejših gospodarskih panog povzročil zmanjševanje obdelovalnih površin, deagrarizacija pa opuščanje obdelave na račun večanja travniških, pašniških ali gozdnih površin. Na relativnost pomena naravnih faktorjev kljub njihovi precejšnji stabilnosti nas opozarja podatek, da je v večini slovenskih pokrajin z ugodnimi naravnimi pogoji nizek delež kmečkega prebivalstva. Sistematično, celovito vrednotenje pokrajinskega potenciala mora sloneti na primerjalni analizi vrednotenja naravnega, demografskega in socialno-ekonomskega vrednotenja, ki vključuje tudi infrastrukturno opremljenost pokrajine.

Pregled modelov valorizacije pokrajine nam izdvoji dve osnovni smeri, ki pa izhajata iz enotnega izhodišča, da mora biti v osnovi vsako vrednotenje celovito. Po nastanku je starejši sektorski način vrednotenja pokrajine, ki ga označuje valorizacija pokrajine za določeno gospodarsko panogo kot osnovo za koordinacijo potreb ostalih dejavnosti. V bistvu gre v pretežni meri za določevanje primernosti in v manjši meri namembnosti pokrajine, ki mora biti sporazumno. V razliko npr. od industrije izhaja večina metod vrednotenja za kmetijstvo iz načela, da je kmetijstvo poleg gozdarstva, turizma in vodnega gospodarstva gospodarska veja, ki je v najtesnejši zvezi z naravnimi značilnostmi pokrajine. Zato je razumljivo, da je težišče valorizacij v določanju naravnega potenciala, katerega vloga pa se z družbenim razvojem spreminja (Malovrh, 1958). Sektorske študije vse bolj poudarjajo neproizvodne funkcije gospodarskih panog, zlasti kmetijstva in gozdarstva ter njihov naravovarstveni pomen (Zasnove uporabe prostora: kmetijstvo, gozdarstvo, 1975), ki ga starejše valorizacije praktično niso upoštevale.

- Tip 2 A - Gradec - KS Gradec
- Tip 2 B - Podzemelj - KS Podzemelj
- Tip 2 C - Dobravice - KS Dobravice
- Tip 2 D - Rožni dol - KS Semič
- Tip E - Otovec

3. Naselja, ki so opremljena z avtobusno postajo, telefonskimi priključki, vodovodom, elektriko in pošto:

- Tip 3 - Dragatuš - KS Dragatuš
- D.Suhor - KS Suhor

4. Naselja, ki so opremljena z avtobusno postajo, telefonskimi priključki in elektriko

- Tip 4 - Stmanska vas - KS Semič

5. Naselja z avtobusno postajo, telefonskimi priključki, vodovodom in elektriko. V to skupino naselij smo uvrstili dva tipa naselij A z vsemi elementi in B brez vodovoda.

- Tip 5 A - Kanižarica - KS Dobljče
- Ručetna vas - KS Petrova vas
- Blatnik - KS Semič
- Črmošnjice - KS Semič
- Gaber - KS Semič
- Kot - KS Semič
- Vrtača - KS Semič
- Drenovec - KS Vinica
- Vranoviči - KS Griček
- Krosinec - KS Krosnice
- Rosalnica - KS Rosalnica
- Svržaki - KS Rosalnica
- Hrast - KS Suhor
- Klošter - KS Gradac
- Tip 5 B - Adlešiči - KS Adlešiči

6. Naselja, ki so opremljena z avtobusno postajo, telefonskimi priključki in električno energijo

Tip 6 - Marin dol - KS Adlešiči

- Vrhovci - KS Adlešiči
- M.Nerejec - KS Dragatuš
- Griblje - KS Griblje
- Črešnjevce - KS Semič
- Kerovčji vrh - KS Semič
- Stražnji vrh - KS Talčji vrh
- D.Stuhor - KS Vinica

7. Naselja, ki so opremljena z telefonskimi priključki, vodovodom in elektriko

Tip 7 - Sela vas - KS Semič

- Močile - KS Stari trg
- Sečje selo - KS Vinica
- Vojna vas - KS Butoraj
- Svibnik - KS H.Starike
- Boršt - KS Podzemelj
- Grun - KS Podzemelj
- Zemelj - KS Podzemelj
- Prilozje - KS Podzemelj
- Okljuka - KS Gradec

8. Naselja, ki so opremljena z avtobusno postajo, vodovodom in električno energijo

Tip 8 - Sela - KS Dragatuš

- V.Andrejec - KS Dragatuš
- Blatnik - KS Doblje
- Doblje - KS Doblje
- Dobljčka g.-KS Doblje
- Lokve - KS Petrova vas
- Mihelja vas - KS Petrova vas
- Petrova vas - KS Petrova vas
- Rožanec - KS Petrova vas
- Cerovec - KS Semič

- Cipovec - KS Semič
- Podrebrce - KS Semič
- Srednja vas - KS Semič
- Vrčiče - KS Semič
- Prelesje - KS Stari trg
- D.Paka - KS Talčji vrh
- Božalovo - KS Božalovo
- Želebej - KS Božalovo
- Grabovec - KS Grabovec
- D.Lokvica - KS Lokvica
- Trnovec - KS Lokvica
- Radovica - KS Radovica
- Radoviče - KS Rosalnica
- Slamna vas - KS Slamna vas
- Besrča vas - KS Suhor
- Brezovica - KS Suhor
- Bušinja vas - KS Suhor

9. Naselja, ki so opremljena z električno energijo in telefonom

Tip 9 - Planina - KS Semič

- Otok - KS Podzemelj

10. Naselja, ki so opremljena z vodovodom in elektriko

Tip 10 - Brodarci - KS Dragatuš

- Breznik - KS Dragatuš
- Črešnjevce - " -
- Dragovanja vas - " -
- Golek - " -
- Kvorica - " -
- Obrh - " -
- Podlog - " -
- Pusti Gradec - " -
- Šipek - " -
- Tanča gora - " -
- Jelševnik - KS Dobljče
- Jerneja vas - KS Dobljče

- Cerkvišče - ES Griblje
- G.Poha - ES Petrova vas
- Brezovica - KS Saniš
- Bristovec - - " -
- Kviše - - " -
- Hošelj - - " -
- Hladica - - " -
- Oskaršnica - - " -
- Brodnja vas - - " -
- Trata - - " -
- Vapuča vas - - " -
- Deskova vas - ES Stari trg
- Korača vas - ES Stari trg
- Sela - ES Talčji vrh
- Tušov dol - - " -
- Zajčji vrh - - " -
- Čudno selo - KS Tribuše
- Desinec - ES Tribuše
- Ogulin - ES Vinica
- Podklanec - ES Vinica
- D.Vas - ES Griček
- Zastavo - ES Griček
- G.Lokvica - ES Lokvican
- Boginja vas - ES Podsenelj
- Kopoljšče - - " -
- Hlata - - " -
- Škrilje - - " -
- Bojanja vas - KS Rodovica
- Čurile - ES Rosalnice
- Boldrše - ES Slanna vas
- Dragonja vas - ES Suhor
- G.Suhor - ES Suhor
- H.Lošče - ES Suhor
- Krilovska vas - Metlika

11. Naselja, ki so opremljena z avtobusno postajo in električno energijo

Tip 11 - Dolenjci - KS Adlešiči

- Mihiči - KS Adlešiči
- Bistrica - KS Dobljče
- Grič - KS Dobljče
- Gradnik - KS Semič
- Kal - " -
- Krupa - " -
- Nestoplja vas - " -
- Osojnik - " -
- Praprot - " -
- Starihova vas - " -
- Naklo - KS Talčji vrh
- Rožič vrh - " -
- Balkovci - KS Vinica
- Bojanci - " -
- Golek + Vod. - " -
- Perudina - " -
- Sinji vrh - " -
- Stara lupa - " -
- Špeharji - " -
- Zilje - " -
- Butoraj - KS Butoraj
- V.Lahinja - KS Butoraj
- Rakovec - KS Božalovo
- Grešiči - KS Dobravice
- G.Dobravice - " -
- Kuroglavice - " -
- Drašiči - KS Drašiči
- Jugorje - KS Jugorje
- Sela - KS Jugorje
- Primostek - KS Podzemelj
- Däle - KS Suhor

12. Naselja, ki so opremljena z električno energijo

Tip 12 - Beđenj - KS Adlešiči

- Fučkovci - - " -
- Jakoviči - - " -
- Žuniči - - " -
- Belčji vrh - KS Dragatuš
- Kužina - - " -
- M.Lahinja - - " -
- Zapudje - - " -
- Brezje - KS Semič
- Brezje - KS Semič
- Brezova r. K S Semič
- Coklovca - - " -
- G.Laze - - " -
- Hrib - - " -
- Hrib - - " -
- Komarna vas - - " -
- Maline - - " -
- Moverna vas - - " -
- Gmota - - " -
- Potoki - - " -
- Praproče - - " -
- Preloge - - " -
- Prabišje - - " -
- Pugled - - " -
- Sadji vrh - - " -
- Štuhljevec - - " -
- Trebnji vrh - - " -
- Vinji vrh - - " -
- Dečina - KS Stari trg
- D.Podgora - - " -
- D.Radenci - - " -
- G.Podgora - - " -
- G.Radenci - - " -
- Kot - - " -
- Sadevci - - " -
- S.Radenci - - " -
- Zagradec - - " -

- Draga - KS Suhor
- Ravnice - KS Suhor
- Movrlen - KS Talčji vrh
- Rodine - " -
- Sudgore - " -
- Talčji vrh - " -
- Breg - KS Vinica
- D.Njive - " -
- Damelj - " -
- Drežnik - " -
- Gorica - " -
- G.Suhor - " -
- Hrast - " -
- Kovačji grad - " -
- Nelipa - " -
- Učakovci - " -
- Lorenci - KS Butoraj
- Kumačino - KS Drašiči
- Vidošiči - " -
- Železniki - " -
- Božič vrh - KS Jugorje
- Mačkovec - " -
- Škemljavec - " -
- Krašnji vrh - KS Radovica
- Radoši - KS Radovica

13. Naselja, ki niso opremljena

Tip 13 - Dragoši - KS Adlešiči

- Gorenjci - " -
- M.Sela - " -
- Pamučiči - " -
- Pobrežje - " -
- Pribinci - " -
- Purga - " -
- V.Sela - " -

- Miklarji - KS Dobljče
- Gaber - KS Semič
- Sela - KS Semič
- Draga - KS Vinica
- Kamenica - KS Drašiči

OSNOVNA IZHODIŠČA ZA OPREDELJEVANJE NADALJNIH RAZVOJNIH ZNAČILNOSTI NASELIJ V BELI KRAJINI

Osnovna izhodišča za opredeljevanje nadaljnjih razvojnih značilnosti naselij v Beli krajini smo določevali na osnovi medsebojne primerjave stopnje infrastrukturne opremljenosti in nekaterih elementov demografske in zaposlitvene strukture prebivalstva v posameznih naseljih Bele krajine. Pri stopnji infrastrukturne opremljenosti smo upoštevali naslednje elemente opremljenosti:

- avtobusno postajo in postajališče
- železniško postajo
- telefonski priključek
- vodovod
- električno energijo
- pošto
- bencinsko črpalko.

Med nekaterimi demografskimi in zaposlitvenimi elementi strukture prebivalstva pa smo upoštevali pri demografski strukturi:

- število gospodinjstev 1981
- gibanje števila prebivalstva 1961-1981
- indeks staranja prebivalstva.

Pri zaposlitveni strukturi prebivalstva smo upoštevali naslednje elemente:

- delež aktivnega kmečkega prebivalstva 1981
- delež zaposlenih v združenem delu.

Posamezna naselja v Beli krajini so bila glede na različno stopnjo infrastrukturne opremljenosti razvrščene v posamezne skupine naselij. Prav tako pa so bila naselja rangirana v posamezne značilne skupine tudi na osnovi omenjenih demografskih in zaposlitvenih lastnosti prebivalstva v teh naseljih. Zato smo osnovne značilnosti prve in druge analize uporabili za opredelitev nekaterih izhodišč za nadaljni razvoj naselij v Beli krajini. Istočasno pa so ta izhodišča predstavljala poleg ostalih izhodišč (glej pokrajinsko ekološko vrednotenje značilnosti Bele krajine) tudi osnovo za opredelitev nekaterih razvojnih značilnosti posameznih območij v

Beli krajini. S tem pa so bile podane osnove za določevanje možnih (variantnih) smeri razvoja za Belo krajino kot celoto, hkrati pa tudi za posamezna območja znotraj Bele krajine.

Primerjava^x med stopnjo infrastrukturne opremljenosti in demografsko ter zaposlitveno strukturo prebivalstva v posameznih naseljih Bele krajine, odraža naslednje skupne značilnosti:

- naselja, ki so v celoti opremljena z vsemi elementi infrastrukturne opremljenosti imajo praviloma tudi ugodno demografsko in zaposlitveno strukturo. Razlike v tej strukturi obstajajo med tipom 1A in tipom 1B saj predstavljata Vinica, posebno pa Stari trg manj ugodno strukturo v gibanju prebivalstva in starostni strukturi;
- vsa naselja druge stopnje opremljenosti so doživela v obdobju 1961-1981 upadanje (depopulacijo) števila prebivalstva z izjemo Gradca (tip 1A). Najslabšo strukturo med temi naselji ima naselje Dobravice;
- Dragatuš in D.Suhor, ki smo jih uvrstili v tretji tip naselij po stopnji infrastrukturne opremljenosti spadata v zgornji rang glede demografske in zaposlitvene strukture. Pri tem je prebivalstvo D.Suhorja v tisti skupini naselij, kjer se je število prebivalstva med leti 1961-1981 zmanjšalo;
- naselja v četrti skupini stopnje infrastrukturne opremljenosti (Stranska vas) se v demografski in zaposlitveni strukturi bistveno ne razlikujejo od naselij v predhodnem tipu, saj predstavlja nadpovprečno strukturo;
- značilnost naselij petega tipa infrastrukturne opremljenosti je dvojna. Na eni strani so to naselja z neugodnim gibanjem prebivalstva (upadanje in stagnacija), indeksom staranja pod demografskim pragom ter majhnim deležem zaposlenih v združenem delu, hkrati pa večjim deležem aktivnega kmečkega prebivalstva, na drugi strani pa naselja, ki so po svojem položaju v zgornjem delu rang lestvice;

^x Pri primerjavi med nekaterimi elementi infrastrukturne opremljenosti in nekaterimi elementi demografske in zaposlitvene strukture smo upoštevali kot osnovo za določevanje osnovnih potez, frekvenco ranga elementov za vsa naselja v Beli krajini.